

Torkil Løwe

Boligkonsum etter alder og kohort

Analyser av boforholdsundersøkelsene 1967-1997

Innhold:

1 Innledning	3
1.1 Bakgrunn.....	3
1.2 Problemstillinger.....	3
1.3 Tilnærming.....	4
1.4 Analysenivå og avgrensninger.....	5
2 Husholdningsstruktur og alderssammensetning	8
2.1 Husholdningstilhørighet.....	8
2.2 Aldersstruktur	12
2.3 Sammenligning med levekårsundersøkelsene	13
3 Eierandel og boligstørrelse; fordeling og vekst.....	14
3.1 Eierandel	14
3.2 Boligstørrelse	18
4 Boligstørrelse relatert til husholdningsstørrelse	24
4.1 Personlig rommelighet gitt ved rom og areal per person	25
4.2 Andel som bor trangt/romslig	27
4.3 Ekvivalent boligstørrelse	33
5 "Samtidsrelativt" boligkonsum.....	36
5.1 Samtidsrelativ absolutt boligstørrelse	37
5.2 Samtidsrelativt boligareal per person.....	39
5.3 Samtidsrelativ ekvivalent boligstørrelse	41
5.4 Samtidsrelativ eierandel.....	42
6 Korrelasjon og regresjon	44
6.1 Bivariate sammenhenger.....	44
6.2 Regresjon på boligareal	46
7 Oppsummering og konklusjoner.....	49
7.1 Eldre boforholdsundersøkelser som analysegrunnlag.....	49
7.2 Oppsummering av analyseresultatene.....	50
7.3 Konklusjon og forbehold	52
Vedlegg	53
Referanser	57
De sist utgitte publikasjonene i serien Notater.....	58

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

Notatet er et ledd i rapporteringen av prosjektet *Bolig og levekår i et livsløps- og generasjonsperspektiv* finansiert av Norges forskningsråd. Prosjektets hovedsiktemål er å kartlegge utviklingen i boligkonsum og økonomiske levekår gjennom de siste tre tiår, med fokus på endringer gjennom livsløpet og forskjeller mellom generasjoner og aldersfaser. Mønstrene skal sees på bakgrunn av 1970, -80 og -90-tallets økonomiske, materielle, sosiale og demografiske endringer. Boligkonsum, i første rekke definert ved ulike mål på boligstørrelse og disposisjonsform, er viktigste avhengige variabel i prosjektet. Alder, fødselskohort, husholdningstype og observasjonsår er de viktigste uavhengige variable. Det rettes et særlig søkelys på unge voksne i etableringsfasen. Prosjektet tar sikte på å utnytte informasjon fra tidligere gjennomførte utvalgsundersøkelser i SSB, og baseres primært på "tidsserie"-analyser av levekårsundersøkelsene og boforholdsundersøkelsene 1967-1997. Dette notatet baseres i hovedsak på boforholdsundersøkelsene. En takk rettes til Norges byggforskningsinstitutt (NBI) som tilbød analysefiler fra de eldste undersøkelsene, der SSBs egne data ikke foreløpig ikke er tilgjengelige på en plattform egnet til analyseformål.

1.2 Problemstillinger

Beskrive utviklingen mellom 1967 og 1997

Notatet skal gi en historisk beskrivelse av hvordan eierform og boligstørrelse har variert med alder og livsfase gjennom 30-års perioden 1967 - 1997. Notatet retter en særlig oppmerksomhet mot unge i etableringsfasen. I utgangspunktet konkretiseres denne fasen til aldersgruppen 20-29 år, men aldersforskyvninger i når ulike trinn i etableringsfasen inntreffer skal også behandles. Ut over det beskrive og å ta hensyn til boligbehov konkretisert ved husholdningsstørrelse er det ikke et mål å *forklare* de mønstrene og ulikhetene vi finner. Målet er først og fremst å gi en detaljert fremstilling av utviklingen gjennom enkle aldersbetingete tverrsnitts- og kohortanalyser. Foruten en spesifisering av bivariate fordelinger gjennom perioden, skal betydningen av henholdsvis alder og andre viktige forklaringsvariable som husholdningsstørrelse, husholdsinntekt, bosted og om man er under utdanning utdypes ved multivariat analyse. Analysene gjøres på grunnlag av boforholdsundersøkelsene 1967, 1973, 1981, 1988, 1995 og Levekårsundersøkelsen 1997 (som hadde boforhold som spesialelemne).

Etterprøving og konsistenssjekk

Et viktig formål med analysene er etterprøving og utdyping av analysene av levekårsundersøkelsene 1973-1997 i Løwe (2001). Det legges vekt på å drøfte de konklusjoner som her ble trukket om at et generelt konsumløft gjennom perioden har slått ulikt ut for ulike aldersgrupper og kohorter. Blant annet skal vi se nærmere på sammenligningene mellom 1973 og 1997 som viste at unge "står på stedet hvil" hva angår absolutt boligstørrelse, og retter et generelt fokus mot unges konsumutvikling på 1990-tallet.¹ Analysene gir samtidig en nyttig konsistenssjekk av både boforholdsundersøkelsene og levekårsundersøkelsene med hensyn til nivå og fordeling for sentrale boforholdsvariable, herunder husholdningsstruktur. Et viktig spørsmål er i hvilken grad boforholdsundersøkelsene (eller levekårsundersøkelsene) hver for seg eller til sammen er egnet til å danne "tidsserier". Vi tenker da både på eventuell variasjon i utvalgskjevhet (representasjon av grupper) og i variable (spørsmålsformuleringer).

¹ Det er verdt å merke seg at 1997-tall nødvendigvis er identiske med dem vi fant i Løwe 2001, da disse baseres på samme undersøkelse (Levekårsundersøkelsen 1997 var også en boforholdsundersøkelse, og inngår i analysene i dette notatet).

Utdyping og supplerer av tidligere analyser...

I notatet strekkes tidshorizonten så langt tilbake som til 1967. Dette styrker det historiske perspektiv, og gjør kohortanalysene interessante i den forstand at tidligere aldersfaser hos de eldste generasjonene kan dekkes. Videre supplerer og styrker notatet analysene i Løwe (2001) ved at boforholdsundersøkelsene, naturlig nok, byr på flere og bedre opplysninger om boligen enn levekårsundersøkelsene.²

...gjennom nye, spennende analysetilnærminger

Notatet introduserer et par nye metodegrep som tar sikte på å *relativisere* livsløpsulikheter i boligkonsum i både forhold til historisk tid/periode og til husholdningssammensetning. Når det gjelder relativisering i forhold til tid/periode skal det gjøres analyser der vi ser hvordan de enkelte aldersgruppene eller kohortene plasserer seg i det til enhver tid gjeldende konsumlandskap. Konkret vil vi relatere bestemte grupper, særlig unges, boforhold til andre, som hovedregel alle voksne på undersøkelsestidspunktet. Med en slik *samtidsrelativ posisjonell* (jf. Hirsch 1976) tilnærming kan vi på en enkel måte bestemme i hvilken grad ulike aldersgrupper og generasjoner *til enhver tid* har tatt del i konsumutviklingen.

Notatet skal se boligstørrelse i forhold til husholdningssammensetning på flere ulike måter. Dels skal vi se på andelen som bor "trangt" (gitt konvensjonen om at dette er personer med ett rom mindre enn antall husholdningsmedlemmer, eller enslige med ett rom). Dels vil vi dele boligstørrelsen på antall personer som bruker boligen. Videre tar vi sikte på mer "ekvivalente" sammenligninger på tvers av ulike husholdningstyper gjennom å dele boligstørrelsen på kvadratroten av antall husholdningsmedlemmer. Sistnevnte grep tillater sammenligninger mellom aldersgrupper og kohorter som tar høyde for at plassbehovet ikke øker *proporsjonalt* med antall husholdningsmedlemmer, men at det snarere kan påregnes stordriftsfordeler som øker med husholdningens størrelse også i boligkonsumet.

1.3 Tilnærming

Vi vil angripe problemstillingen både gjennom periode/tverrsnittsanalyser, og karriere/kohortanalyser (på samme måte som i Løwe 2001). Tverrsnittanalysene vil vise utviklingen for, og ulikheter mellom, bestemte *aldersfaser* gjennom perioden. Vi benytter en enkel inndeling i ti-års aldersgrupper: 20-29 år, 30-39 år osv til 70-79 år. Tilnærmingen presenterer et lett tilgjengelig bilde av den aldersbetingete ulikheten i samfunnet, og endringer i denne ulikheten. Kohortanalysene tar utgangspunkt i en samordnet gruppering av de personene som er født innenfor samme (ti-års) periode til ti-års fødselskohorter; 1931-1940, 1961-1970 osv. Ved å identifisere og "følge" disse kohortgruppene eller generasjonene gjennom de ulike utvalgsundersøkelsene kan vi danne oss et bilde av ulike generasjoners gjennomsnittlige livsløp eller "karrierer" på bestemte områder, f.eks. boligkonsum. Et slikt boligkarriereperspektiv gir dessuten en annen synsvinkel på utviklingen over tid enn når vi følger bestemte aldersgrupper innenfor samme tidsperiode. Dette fordi nye generasjoner opplever nye historiske rammebetingelser, herunder stadig høyere velstand, som sammen med andre forhold legger nye rammer for preferanser og adferdsmønstre.

Tidsspennet 1967-1997 dekker inntil 30 år av livsløpet for visse 10-års kohorter. Analysemulighetene er dermed utvidet i forhold til kohortanalysene i Løwe 2001 som "bare" strakk seg tilbake til 1973. Men tidsperspektivet er likevel kort i et sammenlignende generasjonsperspektiv. Naturlig nok er de færreste 10-års fødselsårsgruppene representert i alle undersøkelsene. Dermed er det begrensninger både for hvor stor del av en generasjons livsløp som kan sammenlignes med andre generasjoner i parallelle aldersfaser, og hvor mange generasjoner som kan sammenlignes, selv dersom vi ser på svært avgrensede livsløpsutsnitt (f.eks. 20-årene) eller kun enkeltaldre. I praksis kan vi sammenligne inntil fire 10-årskohorter på samme alderstrinn (jf. Figur 5, s.12).

² Mens levekårsundersøkelsene oftest bare har romtall som mål på boligstørrelse, omfatter boforholdsundersøkelsene også areal. (Boareal er kun registrert i Levekårsundersøkelsene 1973, 1991 og 1997).

1.4 Analysenivå og avgrensninger

Analyser av husholdsforhold med individ som analyseenhet...

Spørsmålet om alders- og generasjonsforskjeller i boligkonsum og økonomi vil behandles med individ som analyseenhet, mens egenskaper ved personenes husholdninger blir sentrale variable knyttet til personene. I notatet gjør vi dermed, som i det meste av levekårsforskningen ellers, analyser og tolkninger med individ (person), og ikke husholdning, som telleenhet.³ Egenskaper ved individenes husholdninger står selvfølgelig like fullt i fokus f.eks. gjennom husholdningsstørrelse og rom per person, men disse variablene knyttes altså til individer. Slik sett gir tallene et direkte uttrykk for hvordan Ola nordmann har det. Nærmere bestemt beregner vi andelen av individene som har det slik eller slik, snarere enn hvor stor andel av husholdningene som har individer som har det slik eller slik.

Enhetsvalget er gjort dels fordi aldersrelaterte analyser fordrer at undersøkelsesobjektene sorteres etter alder eller fødselsår. Dette er personlige kjennetegn som vanskelig kan tilordnes husholdninger. Dels synes det mer naturlig å presentere levekårsrelaterte opplysninger for individer enn for husholdninger. Når vi med dette direkte fastslår hvor stor del av befolkningen som har det slik eller slik er det mindre sannsynlig at leseren mistolker informasjonen enn når vi forteller hvor stor andel av husholdningene dette gjelder⁴.

Boforholdsundersøkelsene 1967-1988 er riktignok i utgangspunktet husholdningsutvalg, men disse er konvertert til personutvalg. I analysefilene som er benyttet inngår alle voksne husholdningsmedlemmer fra intervjuobjektene husholdninger som analyseenheter.⁵ Konverteringen av de eldre boforholdsundersøkelsene til "personfiler" er gjort av Norges Byggforskningsinstitutt (NBI). 1995- og 1997-undersøkelsene er begge rene individutvalg.⁶

...gir større innslag av store husholdninger

Det er verdt å minne om at analyser på individnivå gir større innslag av store husholdninger enn analyser på husholdningsnivå. Dette fordi individene teller som en enhet hver uansett husholdningens størrelse, i motsetning til ved husholdningsutvalg der personene får mindre trekk sannsynlighet jo større husholdningen er. Dette har mange konsekvenser for våre analyser. Fordi store husholdninger har større bolig og oftere eier den enn andre vil analyser på individnivå også gi høyere gjennomsnittlig boligkonsum (boligstørrelse, eierandel m.m.) sammenlignet med tilsvarende analyser på husholdningsnivå. Og da husholdningsstørrelsen har vært i endring vil både styrke og retning for utviklingstendenser over tid dermed avhenge av hvilken analyseenhet en bruker.

Hjemmeboende unge og personer over 79 år eller under 20 år er utelatt fra analysene

Vi har valgt å utelate unge som bor i foreldrehjemmet fra analysen som analyseobjekter. Dette gjelder *alle tall/figurer/tabeller i notatet*, med mindre det presiseres at hjemmeboende er inkludert. Hjemmeboende unge er selvfølgelig med som husholdningsmedlemmer, og representerer en del av boforholdene, der intervjuobjektet er et annet husholdningsmedlem (dvs. foreldre eller steforeldre). Hjemmeboende utelates dels fordi analysen skal handle om unge som har startet sin egen boligkarriere og som "står på egne ben". En annen grunn til å utelate hjemmeboere er at studenter som feilaktig er regnet å tilhøre forelderhusholdningen i mange tilfeller samtidig siles bort. For det tredje unngås en diskusjon om hvorvidt hjemmeboeres boforhold bør anses som gode (stort, selveid hus, lave

³ Ved bolig- og forbruksforskning ellers er derimot husholdning den vanligste analyseenhet.

⁴ Jf. den i media nylig noe overdrevne fremstillingen av "singelsamfunnet" som dels hadde rot i mistolkninger av SSBs publiserte tall for andelen *enpersonhusholdninger*. Tallene ble feilaktig ansett for å gjelde andelen *enslige/aleneboende*, og medias og andres misforståelse ga dermed et inntrykk av at denne andelen er betydelig høyere enn hva den faktisk er.

⁵ Fordi ikke alle disse var intervjuobjekter (en rolle som vanligvis tilfalt "hovedpersonen"/hovedinntektstakeren i husholdningen), benevnes analyseenhetene som regel analyseobjekter, analysepersoner eller bare personer, og ikke intervjuobjekter (IO).

⁶ Her må enhetene tillegges en vekt omvendt proporsjonal med antall husholdningsmedlemmer dersom utvalgene skal være husholdsrepresentative, hvilket som regel er blitt gjort i andre boforholdsanalyser (eks SSB 1998).

boutgifter) eller dårlige (bor på nåde hos huseier, har ikke råd til egen bolig). Å kartlegge og bedømme hjemmeboeres boforhold faller utenfor notatets rammer. Slike vurderinger vil likevel ha konsekvenser for hvilke konklusjoner en trekker om unge voksnes boforhold. Hvis man mener hjemmeboere har gode boforhold vil utelatelsen av gruppen bidra til at tallene undervurderer unges boforhold, særlig i perioder med mange hjemmeboere.

Av praktiske grunner er analysen begrenset til personer i alderen 20-79 år. Yngre personer er ikke med da tallene for ikke-hjemmeboende her blir svært usikre, og fordi analysen skal handle om voksne. Når det gjelder den andre enden av aldersskalaen har både boforholds- og levekårsundersøkelsenes utvalg i hovedsak med en øvre aldersgrense på ca. 80 år.

Studenters boforhold mangler i de eldste boforholdsundersøkelsene

Boforholdsundersøkelsene 1967, 1973 og 1981 har mangelfulle opplysninger om studenters boforhold. Dette skyldes at det tas utgangspunkt i den bostedsadressen som er registrert i Folkeregistret. For unge under utdanning som bor utenfor foreldrehjemmet er det dermed i regelen foreldrenes boforhold vi får opplysninger om. Borteboende studenter var sannsynligvis ikke representert i Boforholdsundersøkelsen 1967, mens de eksplisitt ble regnet som tilhørende foreldrenes husholdning i 1973 og 1981.⁷ En konsekvens av dette er at de faktiske boforholdene til personer som ikke bor på den registrerte adressen *ikke inngår i statistikken*. Dermed usynliggjøres en gruppe unge som sannsynligvis har de mest midlertidige og aller dårligste boforholdene, f.eks. hybelboere. I 1988 og 1995 skulle borteboende studenter regnes som egne husholdninger, og ble intervjuet om egne boforhold.

I den grad studenter kom med i de tre første undersøkelsene ble disse i regelen tillagt foreldrenes boforhold (boligstørrelse, disposisjonsform, bostandard m.m.).⁸ Samtidig ble foreldrene registrert med en større husholdning enn hva tilfellet er (og dermed lavere boligstørrelse per husholdningsmedlem). I Boforholdsundersøkelsen 1988 skulle derimot "familiemedlemmer som vanligvis er borte fra hjemmet det meste av uken eller lengre tid i sammenheng, og som bor på hybel, rom eller i leilighet med egen kost i Norge, ... regnes som egne husholdninger. Disse ble oppsøkt på sitt reelle bosted og intervjuet (NOS B892, SSB 1990).⁹ I 1995 er "studentproblemet" i den form det nå er beskrevet (at studenter tillegges foreldrenes boforhold) i teorien fraværende da undersøkelsen ble trukket med person som utvalgsenhet. Studenter blir likevel underrepresentert så lenge folkeregistret ligger til grunn for trekkingen, fordi studenter i regelen er (og ifølge regelverket skal være, i alle fall dersom de ikke er vel etablert på studiestedet) registrert bosatt hos foreldrene.

Når studenter i liten grad kommer med mister vi de unge som sannsynligvis har lavest boligkonsum (i betydningen boligstørrelse, -standard og disposisjonsform), og som gjennom perioden har utgjort en økende andel på grunn av den sterke veksten i andelen unge under utdanning. Dette vil kunne ha to uheldige konsekvenser for analysene, nemlig at: a) unges boforhold overvurderes i de tallene som kommer frem (fordi de dårligst stilte ikke er med), og at b) utviklingen over tid for unge framtrer som

⁷ Verken spørreskjema eller tilgjengelige intervjuinstrukser tilsier at borteboende studenter e.l. skulle regnes som husholdningsmedlemmer i 1967. Snarere tvert imot: "Til husholdningen regnes alle personer som bor fast i leiligheten og som har full kost og losji, eller i det minste middag" sto det i spørreskjemaet, uten spesifiserte unntak (Statistisk sentralbyrå 1968). Utvalget som "skulle omfatte 3000 tilfeldig utvalgte leiligheter" ble (i annet trinn) i likhet med senere undersøkelser "trukket på grunnlag av adresser fra navn- og adresseregistret" altså Folkeregistret. Dette tilsier at studenter som ikke har meldt flytting ikke har kommet med i undersøkelsen, verken som husholdninger eller personer. I 1973 ble det, som i senere undersøkelser, eksplisitt spurt etter eventuelle "midlertidig fraværende" husholdningsmedlemmer. Intervjuerinstruksen definerte slike som "personer som for kortere eller lengre tid bor (sover) annet sted enn på vår uttrukne adresse, men som etter reglene for folkeregistrering regnes som bosatt der og derfor ikke har avgitt flyttemelding, f.eks. sjøfolk, vernepliktige, innlagte på sykehus, skoleelever, studenter o.l."

⁸ I boforholdsundersøkelsene 1973 og 1981 ble personer som var midlertidig borte fra husholdningen eksplisitt regnet som husholdningsmedlemmer, og dermed tillagt denne husholdningens boforhold. I 1967 tyder verken spørreskjema eller intervjuerinstrukser på at midlertidig fraværende eksplisitt ble inkludert i husholdningen (se note 7), hvilket betyr at avgjørelsen om hvorvidt f.eks. studenter skulle inngå i husholdningen ble tatt av intervjuobjektet/intervjueren.

⁹ Man oppnådde intervju med 46 (tilsvarende drøyt halvparten) av disse personene, som ble kalt "tilgangshusholdninger".

mer gunstig - eventuelt mindre ugunstig - enn hva tilfellet egentlig er (fordi studentandelen har vært økende).

Det faktum at unge ble tillagt foreldrenes boligkonsum før 1988, motvirker imidlertid b), og nettoresultatet er her uvisst. At studentandelen uansett var lav før 1988 gjør sannsynligvis at studentproblemet ikke svekker gyldigheten av våre analyser i vesentlig grad. Når vi holder personer som i intervjukjemaene er registrert som "barn" (som stilling i husholdningen eller forhold til hovedpersonen) i husholdningen utenfor analysene, unngår vi dessuten at borteboende studenter blir tillagt foreldrenes boforhold overhodet. I våre analyser vil studentproblemet dermed i hovedsak bestå i at unges boforhold overvurderes *noe* i de eldre boforholdsundersøkelsene da studenter her i liten grad er med, mens de både skal være med *og* skal være registrert med egne boforhold i de nyere undersøkelsene.

Uvektete utvalg

Sammenlignet med "virkeligheten" har nettoutvalgene både i boforholdsundersøkelsene og levekårsundersøkelsene en underrepresentasjon av bl.a. aleneboende og unge som følge av selektivt frafall. Det finnes ferdig beregnede vektorer for boforholdsundersøkelsene som (etter variabelbetegnelsen å dømme) skal kompensere for skjevheter i forhold til "kjønn, alder og sivilstand". For de eldre undersøkelsene er det uvisst hvordan vektene konkret er beregnet, og tester viser at bruken av dem ikke gir signifikante utslag i beregningene¹⁰. Da levekårsundersøkelsene som vi sammenligner med heller ikke er vektet, har vi valgt å ikke vekte boforholdsutvalgene. Unntaket er Boforholdsundersøkelsen 1988 som må vektet pga geografiske tilleggsutvalg (fra Oslo og Akershus).¹¹ Boforholdsundersøkelsen 1995 har også geografiske ekstrautvalg, men her er vekten ("vekt til total bef. unntatt institusjonsbef") en kombinert frafalls- og husholdningsvekt¹², og vi har ganske enkelt valgt å bruke det uvektete landsrepresentative grunnutvalget.

¹⁰ For en sammenligning av husholdningsstrukturen med og uten vektorer, se Tabell 15 og Tabell 16 (side 56).

¹¹ Vi har brukt V105; "V VEKT KORRIGERT FOR INST. BEB.". Denne korrigerer for tilleggsutvalg, dvs. vektorrepresentanter for disse ned. Det er uvisst om den også er en frafallsvekt.

¹² Boforholdsundersøkelsen 1995 var trukket og er organisert med individ som enhet, hvilket passer bra til vårt analyseperspektiv. Dersom en derimot ønsker å presentere tall med husholdning som analyseenhet må enhetene gis en vekt som er omvendt proporsjonal med antall husholdningsmedlemmer.

2 Husholdningsstruktur og alderssammensetning

Innledningsvis skal vi se hvordan husholdningenes og aldersgruppenes størrelse og sammensetning ifølge boforholdsundersøkelsene har endret seg i løpet av 30-årsperioden 1967-1997. Folketellingene er her selvfølgelig bedre dersom målet er å beskrive slike endringer i husholdningsstrukturen, men kartleggingens primære formål er å bedømme i hvilken grad boforholdsundersøkelsenes personfiler egner seg til analyser og konklusjoner på individnivå. Herunder skal vi diskutere om det er nødvendig å vekte datamaterialet mht. aldersfordeling og husholdningstilhørighet.

I dette notatet brytes boligkonsumet som regel ned på ulike aldersgrupper eller husholdningstyper slik at eventuelle representativitetsproblemer blir marginale. Høy grad av demografisk representativitet i forhold til "virkeligheten" er derfor ikke nødvendig for våre analyseformål. Vel og merke forutsatt at eventuelle avvik er konsistente undersøkelsene imellom. I motsatt fall vil vi kunne trekke gale konklusjoner om utvikling over tid.

På samme måte fordrer sammenligninger med levekårsundersøkelsene samsvar i fordelingen av viktige bakgrunnsvariable (mellom boforholdsutvalgene og levekårsutvalgene). I tillegg til å gi et inntrykk av husholdningsutviklingen og endringer i husholdningskarrieren skal vi altså se etter eventuelle ikke-substansielle forskjeller mellom boforholdsundersøkelsene. Med dette menes forskjeller som *ikke* skyldes en reell demografisk utvikling, men varierende utvalgsskjevhet. Herunder skal vi påpeke eventuelle betydelige avvik mellom fordelingene i levekårsundersøkelsene og boforholdsundersøkelsene fra samme år eller periode.

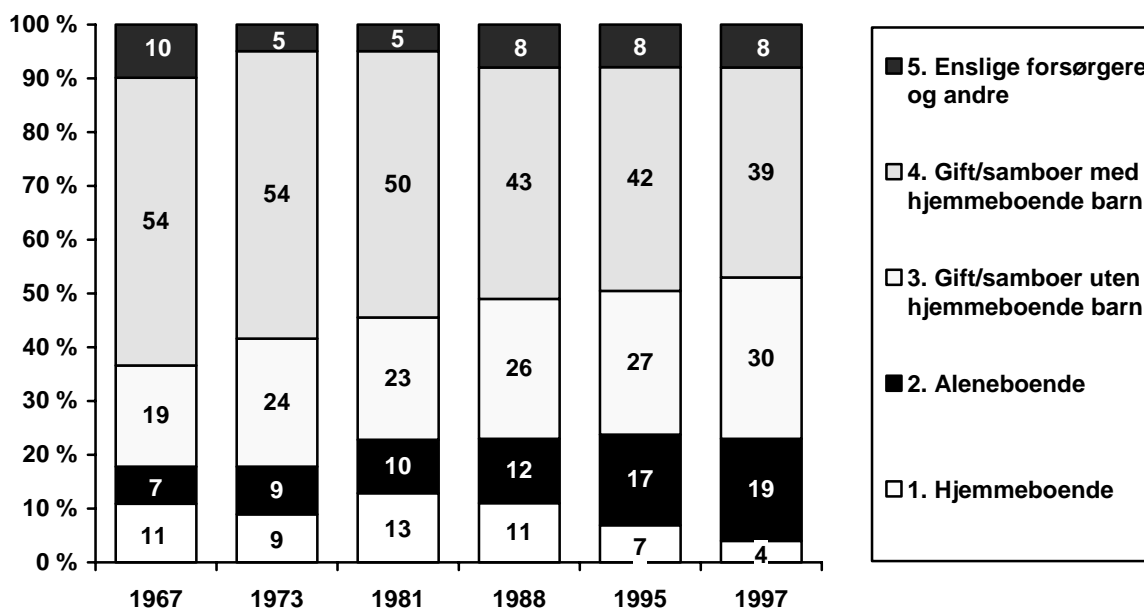
2.1 Husholdningstilhørighet

Når husholdningsstrukturen skal kartlegges på individnivå må det avklares hvor mange som tilhører ulike typer av husholdninger. Husholdningene skal her beskrives med utgangspunkt i Løwes (2001) husholdnings inndeling etter nærmere spesifikasjoner for *antall medlemmer, voksne og barn* (husholdningssammensetning).

- 1) *Hjemmeboende* er personer som har status som "barn" av hovedpersonen i husholdningen og som dermed bor sammen med sine foreldre (og som dermed tilhører en godt etablert barnefamilie med voksne barn). Kategorien hjemmeboende omfatter også "ikke flyttemeldte", dvs. personer som ikke bor sammen med foreldrene, men som heller ikke har meldt flytting fra foreldrehjemmet, f.eks. studenter.¹³
- 2) *Aleneboende* er personer som ikke deler husholdning med noen, og som dermed tilhører en enpersonhusholdning, vanligvis ensbetydende med enslige.
- 3) *Gift eller samboer uten hjemmeboende barn* er personer som bor sammen med samboer eller ektefelle og ikke har barn eller stebarn i husholdningen, men som kan ha barn som har flyttet hjemmefra.
- 4) *Gift eller samboer med hjemmeboende barn* er personer som bor sammen med samboer eller ektefelle og barn eller stebarn, uansett barnas alder.
- 5) *Enslige forsørgere og andre* (eller bare "andre") er personer som ikke hører inn under 1-4, men som bor sammen med minst en annen, dvs. enslige forsørgere, søsken som bor sammen, bokollektiv m.m.

¹³ I 1973 og 1988 ble studenter og andre "midlertidig fraværende" registrert som bosatt i foreldrehusholdningen (se side 6).

Figur 1 Andel personer i alderen 20-79 år som tilhører ulike husholdningstyper. Hjemmeboende er medregnet. Boforholdsundersøkelsene 1967-1997.

Figur 1 viser husholdningsstrukturen i hver av boforholdsundersøkelsene 1967-1997. Personene (IO/hovedperson pluss alle husholdningsmedlemmer 20-79 år) er her klassifisert etter hvilken type husholdning de tilhører. Vi ser tydelig hvordan andelen aleneboende og gifte eller samboende uten barn har vokst jevnt og trutt gjennom hele 30-årsperioden, mens andelen gifte eller samboende med hjemmeboende barn har blitt stadig mindre. Fordi vi er opptatt av boligkarrierer (og av andre grunner nevnt på side 5 f.f) konsentreres analysene heretter om intervjuobjekter som har flyttet hjemmefra og som dermed er i gang med en selvstendig boligkarriere.

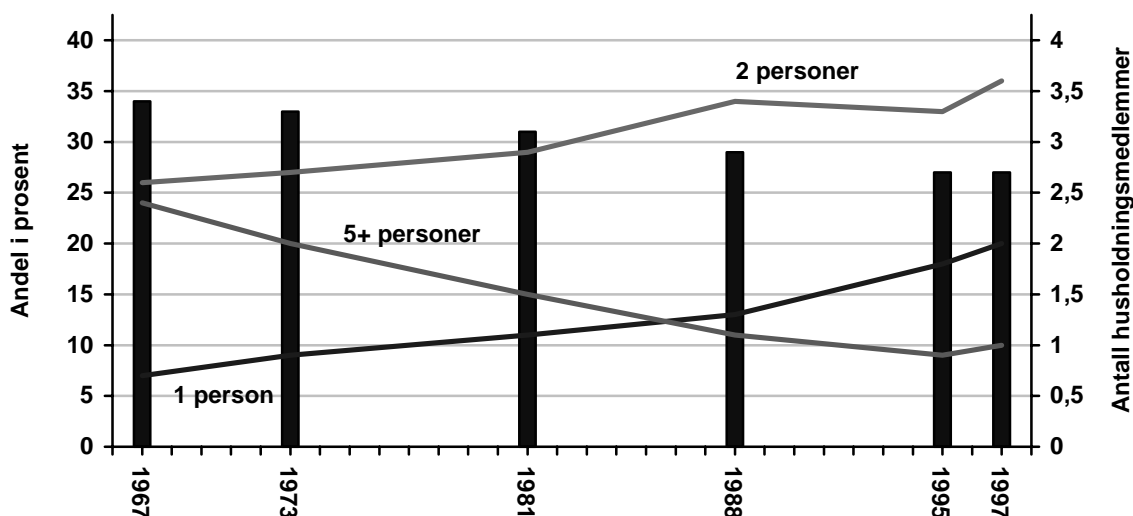
Mindre husholdninger

For boforholdene er antall husholdningsmedlemmer en helt sentral faktor. Vi skal nå se hvordan gjennomsnittlig husholdningsstørrelse og andelen som tilhører husholdninger med ulik størrelse har variert boforholdsundersøkelsene imellom.

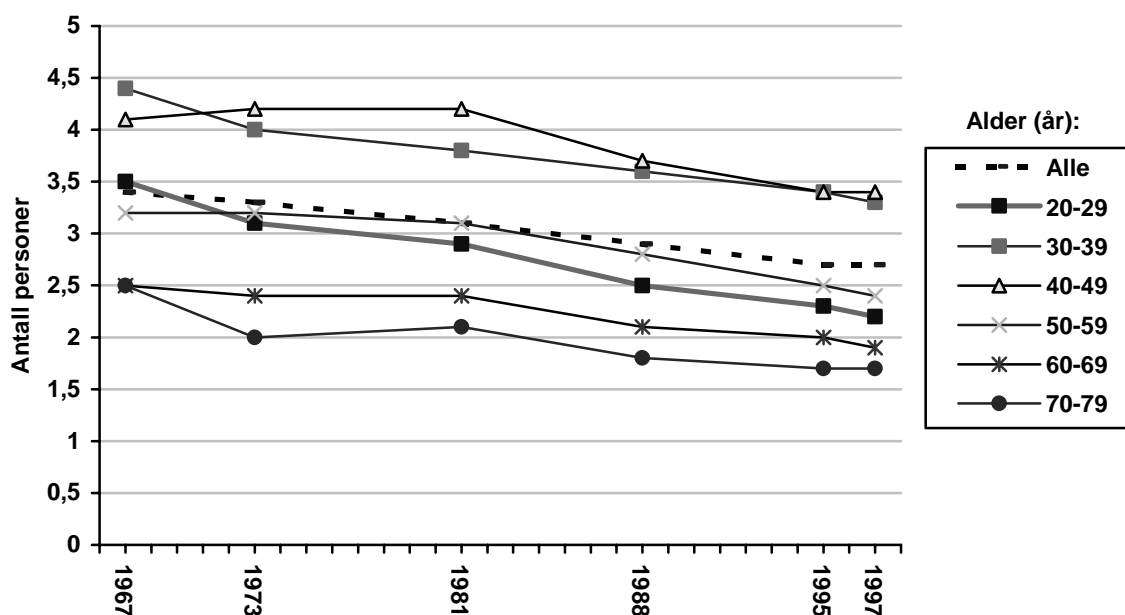
Figur 2 viser at gjennomsnittlig husholdningsstørrelse målt på individnivå falt jevnt fra 3,4 personer i 1967 til 2,7 personer i 1995/1997. Andelen som bor alene har økt jevnt gjennom hele perioden, fra 7 til 19 prosent.¹⁴ Andelen som bor sammen med minst fire andre har falt fra 24 til ca. 10 prosent. Fallet i andelen som tilhører store husholdninger har flatet noe ut på 1990-tallet. Det samme gjelder økningen i andelen som tilhører topersonhushold, mens veksten i andelen aleneboende til gjengjeld har blitt sterkere på 1990-tallet.

¹⁴ Folketellingene viser at andelen personer som bor alene var 4,3 % i 1960, 7,2 % i 1970, 10,5 % i 1980, 14,2 % i 1990 og 16 % i 2001 (foreløpig tall). Tallene sammenfaller relativt godt med aldersrepresentasjonen i boforholdsundersøkelsene (Figur 2).

Figur 2 Gjennomsnittlig antall medlemmer i IOs husholdning og andel som bor alene, sammen med en annen eller sammen med minst fire andre. Voksne 20-79 år.

Figur 3 Gjennomsnittlig antall husholdningsmedlemmer blant personer innen ulike aldersgrupper 1967-1997.

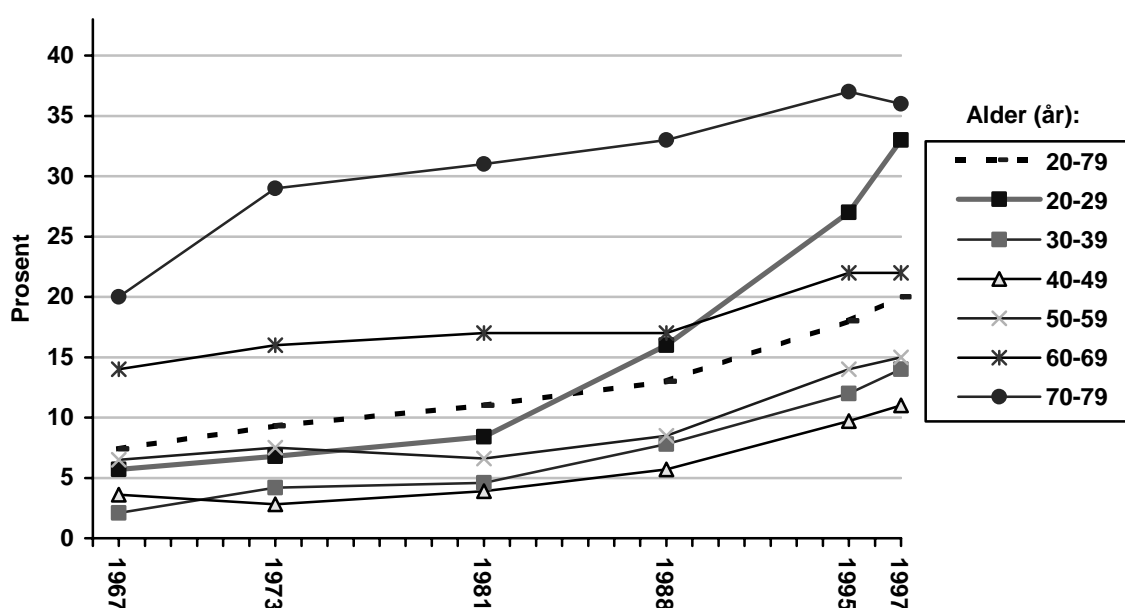

Figur 3 avdekker at fallet i husholdningsstørrelse målt ved gjennomsnittlig antall personer i husholdningen er omtrent det samme for alle aldersgrupper. Fallet i husholdningsstørrelse synes likevel å være størst for den yngste aldersgruppen. Siden 1981 var fallet størst for 40-49-åringene, og i samme periode falt husholdningsstørrelsen mer enn gjennomsnittet også for 50-59-åringene. Figuren viser dessuten at *rangeringen* mellom ulike aldersfaser når det gjelder husholdningsstørrelse har vært noenlunde stabil, i alle fall etter 1973. 30-49-åringene har hatt de største husholdningene gjennom hele perioden, og 60-79-åringene de minste, med 20-29-åringene og 50-59-åringene midt imellom.

Sterk vekst i andelen aleneboende unge

Ser vi på utviklingen i den aldersbetingete andelen som bor alene skiller unge seg meget klart ut. 20-29-åringene hadde tilsynelatende en formidabel vekst i andelen aleneboende (uten barn) på 1980- og 1990-tallet. Mens knapt en av ti 20-29 åringer i 1981-utvalget tilhørte en enpersonhusholdning, gjaldt dette en av tre i 1997. For gjennomsnittsnordmannen var det knapt en dobling i samme periode. Den sterke utviklingen i andelen aleneboende unge må til en viss grad tilskrives egenskaper ved selve undersøkelsene. Både studenter spesielt og aleneboende unge generelt er nemlig grupper som tradisjonelt har vært underrepresentert i SSBs utvalgsundersøkelser, men som man i de siste undersøkelsene har gjort ekstra bestrebelser på å få med (jf. s. 6 f.f.). Særlig den siste utviklingen blant 20-29-åringene (1995-1997) må sees i sammenheng med at studenter i større grad er representert. Mye tyder på at unge aleneboende var spesielt godt representert i Levekårsundersøkelsen 1997.¹⁵ Tendensen er uavhengig av om det vektas for frafall eller ikke. Den svært høye andelen i 1997, og den tilsynelatende dramatiske veksten, gir dermed ikke et helt realistisk bilde av utviklingen.

Figur 4 Andel personer som bor alene i ulike aldersgrupper 1967-1997.

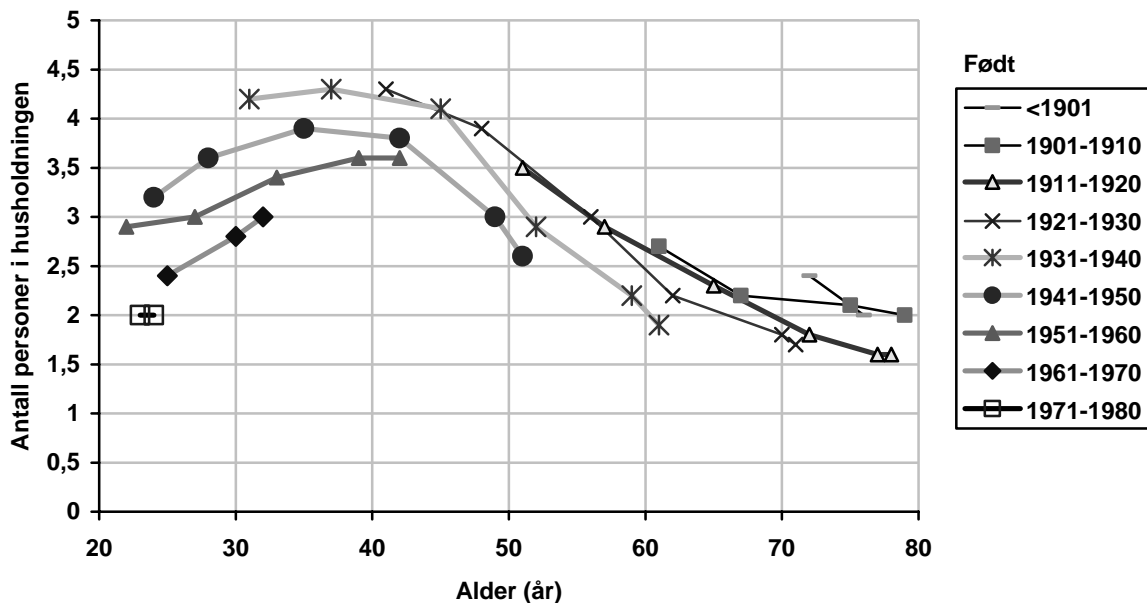

Endringer i familiekarrieren

Figur 5 gir uttrykk for gjennomsnittlig antall husholdningsmedlemmer for personer tilhørende de ulike kohortgrupper (heretter bare kalt kohorter) ved ulik alder. For alle kohorter som dekkes av hele perioden tilsvarende starten og enden på karriereutsnittet henholdsvis 1967 (tom. 1941-50) og 1997 (fom. 1911-1920). Kohortoversikten dokumenterer blant annet at yngre kohorter har færre å dele boligen med enn eldre kohorter nesten uansett for hvilken alder vi sammenligner. Det er blant dem som er født etter krigen vi finner den sterkeste tendensen til at yngre generasjoner av unge har mindre familier enn hva forrige generasjon hadde i samme alder. Alle etterkrigsgenerasjoner har uansett alder hatt nesten ett husholdningsmedlem mindre enn hva de som er 20 år eldre hadde i samme alder. Blant dem som er født før krigen var utviklingen mye svakere, og det er først "etter" 1920-tallskohortene familiene har krympet noe særlig fra en generasjon til den neste.

¹⁵ Aleneboerandelen blant 20-29-åringene var i de to etterfølgende Levekårsundersøkelsene 1998 og 2000 noe lavere enn i 1997 (begge 31 prosent). I følge NOS Befolkningsstatistikk var andelen enslige 20-29-åringene 30 % i 1995 og 31 % i 1997, dersom de som bor hjemme hos mor eller far medregnes, dvs. er med i analysen og regnes som enslige (Statistisk sentralbyrå 1995 og 1997).

Figur 5 Husholdningsstørrelse etter alder blant personer tilhørende ulike ti-års fødselskohorter innenfor perioden 1967-1997.

Figur 5 illustrerer hvordan krympingen av husholdningene ser ut til å slå ut på tre måter, avhengig av hvilken generasjon man ser på;

- 1) gjennomsnittlig toppunkt på "husholdningskarrieren" blir lavere fra en generasjon til den neste (4,3 personer for 1930-tallskohortene, mot 3,9 personer for 1940-tallskohortene),
- 2) man blir "ferdig med" barnefasen og familien tidligere i livsløpet enn eldre generasjoner (gjelder bare 1940-tallsgenerasjonene vs 1930-tallsgenerasjonen og 1920-tallsgenerasjonen),
- 3) familieetableringen utsettes (gjelder 1950-tallsgenerasjonene og yngre)

Etableringsutsettelsen blant de yngste vises for eksempel ved at en husholdningsstørrelse på 3 personer (ektefelle/samboer og barn) ble oppnådd allerede før 24-års alder hos 1940-tallskohortene, mot 27-årsalderen for 1950-tallskohortene, og ikke tidligere enn 32-årsalderen for dem som ble født på 1960-tallet. Og mens 1970-tallsgenerasjonen i gjennomsnitt delte boligen med bare én i 24-årsalderen, var det 3,2 personer i 1940-tallskohortenes gjennomsnittshusholdning da de var i samme alder.

2.2 Aldersstruktur

Eventuelle forskjeller mellom boforholdsutvalgene når det gjelder analyseenheterens aldersstruktur vil kunne ha betydning for den gjennomsnittlige utviklingen i boligkonsum. Dette gjelder uavhengig av om forskjellene skyldes en reell demografisk utvikling, eller helt eller delvis må tilskrives utvalgsskjevheter.

Få unge i 1967-undersøkelsen

Tabell 9 på side 54 viser at det er relativt få 20-29-åringere i Boforholdsundersøkelsen 1967 i forhold til de senere undersøkelsene (12 prosent, mot 17 prosent i 1973 og 14 - 17 prosent i de resterende). Disse og andre mindre variasjoner er imidlertid for små til at vi trenger å ta hensyn til dem. Endringer i aldersstrukturen vil først og fremst ha innvirkning på utviklingen for "gjennomsnittsnordmannen", og får liten betydning for analyser der vi ser på aldersgruppene separat.

2.3 Sammenligning med levekårsundersøkelsene

Når vi sammenligner mønstrene i Figur 1 - Figur 5 med tilsvarende analyser av levekårsundersøkelsene i Løwe 2001 vil 1997 uansett være identisk, da dette er en og samme undersøkelse. Når det gjelder husholdningssammensetning for perioden 1973-1995 (Figur 1) avviker ikke fordelingen nevneverdig fra tilsvarende fordelinger i levekårsutvalgene (Figur 34, s 54). En interessant forskjell er at de viktigste utviklingstrekkene; fallet i andelen par med barn og økningen i par uten barn, fremtrer som mer konsistente enn i levekårsundersøkelsene. At andelen "hjemmeboende" de fleste år er litt høyere skyldes at det ikke er mulig å skille ut "ikke flyttemeldte" fra denne gruppen, slik det ble gjort for levekårsundersøkelsene. Det er videre et godt samsvar mellom mønstrene i Figur 2- Figur 5 og mønstrene som fremkom ved tilsvarende analyse av husholdningsstørrelse i levekårsundersøkelsene for samme periode (Løwe 2001).

Når det gjelder aldersstruktur har boforholdsundersøkelsene i gjennomsnitt litt (3 prosentpoeng) færre analyseenheter i den yngste aldersgruppen¹⁶ og marginalt flere av de eldste, mens aldersfordelingen ellers er helt identisk med gjennomsnittet for levekårsundersøkelsene (Tabell 9 - Tabell 12, side 54).

¹⁶ Andelen unge i aldersgruppen 20-29 år varierer mellom 12 (1967) og 17 prosent i boforholdsundersøkelsene, og 17 og 19 prosent i levekårsundersøkelsene.

3 Eierandel og boligstørrelse; fordeling og vekst

Hvorvidt man eier eller leier boligen, og boligens størrelse er to helt sentrale aspekter ved boligkonsumet. Om man eier boligen forteller i hvilken grad man har kommet seg inn på boligmarkedet, og ikke minst om ens disposisjonstrygghet. Boligstørrelse sier mer om boforhold og levekår i betydningen hvordan boligen er å bo i for husholdningen. Vi skal nå kartlegge den aldersavhengige fordelingen av boligstørrelse og eierandel gjennom perioden 1967-1997. Vi skal her dels se på utviklingen for "gjennomsnittsnordmannen", men vil først og fremst konsentrere analysen om utviklingsmønstrene for ulike aldersgrupper og kohorter.

Hva er et "høyt" boligkonsum?

Å eie sin bolig er på kort sikt dyrere enn å leie, og innebærer visse bindinger på mobiliteten. Men en meget stor majoritet ønsker å eie, også blant unge (Løwe 2001, 2002). De fleste under 50 år ønsker seg dessuten større bolig (Løwe 1995, 2002). Dermed antar vi at stor og eid bolig både innebærer "høyere konsum" og i de fleste tilfeller "bedre" boforhold enn liten og leid bolig. Med unntak av andelen som bor trangt/romslig setter vi ingen faste *grenser* for hva som er høyt eller lavt, men konsentrerer analysen om rangering og relative forskjeller aldersgruppene og kohortene imellom.

Kjønnsforskjeller behandles ikke

Eventuelle kjønnsforskjeller skal ikke behandles. De fleste er i et parforhold, og her er boligkonsumet felles for husholdningen. Vi har uansett ingen mulighet til å avdekke en eventuell systematisk skjevfordeling mellom kjønnene i parhusholdninger. Det er likevel verdt å merke seg at yngre kvinner oftere lever i parforhold og derfor vil ha et noe høyere boligkonsum enn menn i samme alder.

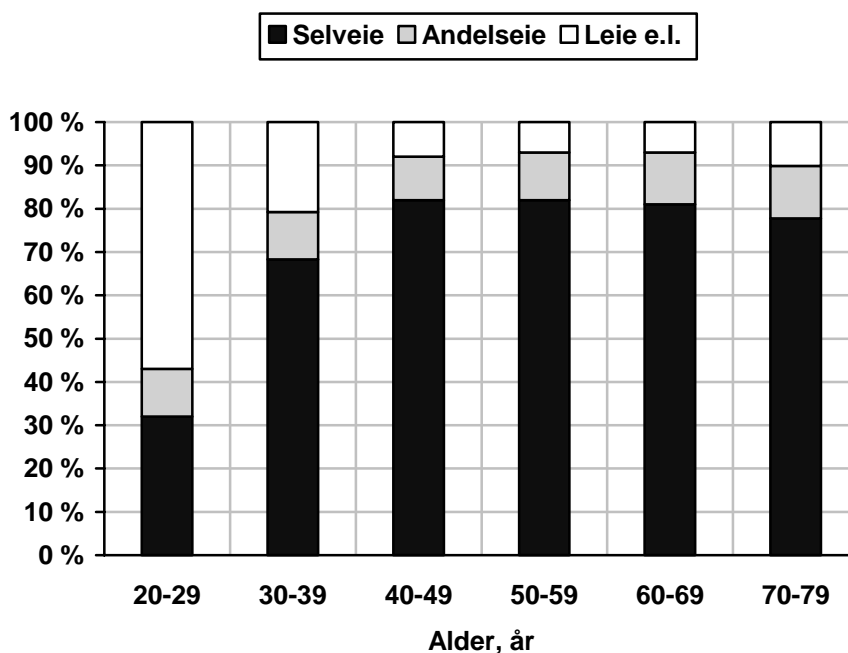
3.1 Eierandel

Vi skal nå se hvordan disposisjonsforholdet til boligen avhenger av alder, og hvordan denne sammenhengen har endret seg mellom 1967 og 1997. Vi tar utgangspunkt i en dikotom eie/ikke-eie-variabel, der eie omfatter både selveie og andelseie/borettslag, og der ikke-eie innebærer leie, institusjon m.m. Inndelingen skiller seg dermed noe fra analysene av levekårsundersøkelsene i Løwe 2001 som fokuserte på variasjonen i andelen *selveiere*¹⁷. Andelseierne har gjennom hele perioden utgjort en stabil andel (på 10-15 prosent), og eierne blir dermed tilsvarende flere når andelseierne - i tråd med dagens konvensjon - behandles som eiere.

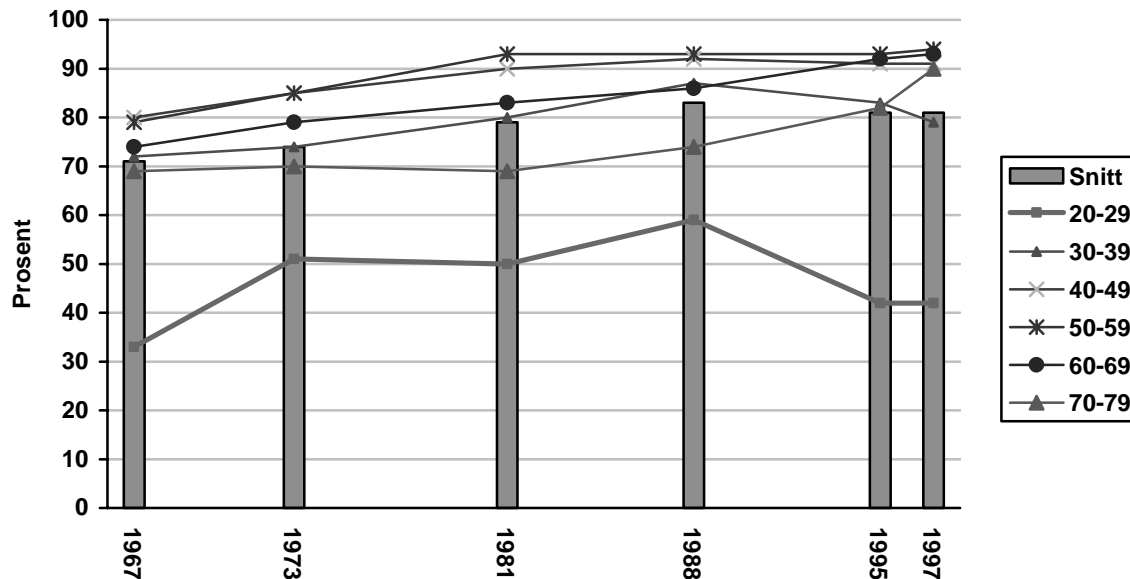
Figur 6 er en tverrsnittsoversikt over hvordan eierform henger sammen med alder. Analysepersonene er sortert etter om deres husholdning (de selv eller ektefelle, samboer m.m.) leier, er selveier eller er andelseier. Vi ser at andelen som leier varierer sterkt med alder, og at andelen som eier stiger med alder for så å flate ut. Mens over halvparten av 20-29-åringene er leieboere, gjelder dette bare to av ti 30-39-åringene, og knapt en av ti i de resterende aldersgruppene. Andelen andelseiere er omtrent den samme i alle aldersgrupper. I det følgende vil vi redusere informasjonen om disposisjonsform til om man eier eller ikke, og eiere omfatter da selveiere og andelseiere.

¹⁷ Dette ble dels gjort fordi det var vanskelig å skille mellom selveiere og andelseiere i Levekårsundersøkelsen 1973. Problemet besto i å skille mellom andelseiere og andre som falt inn under kategorien "leid bolig med innskudd (aksje, andel og obligasjon)", og som neppe kan kalles eiere. Kategorien kunne skilles ut i alle boforholdsundersøkelsene.

Figur 6 Disposisjonsform etter alder, 1997.

Figur 7 Andel som eier boligen (selveie eller andelseie) etter alder, og gjennomsnitt for alle voksne 20-79 år, 1967-1997.

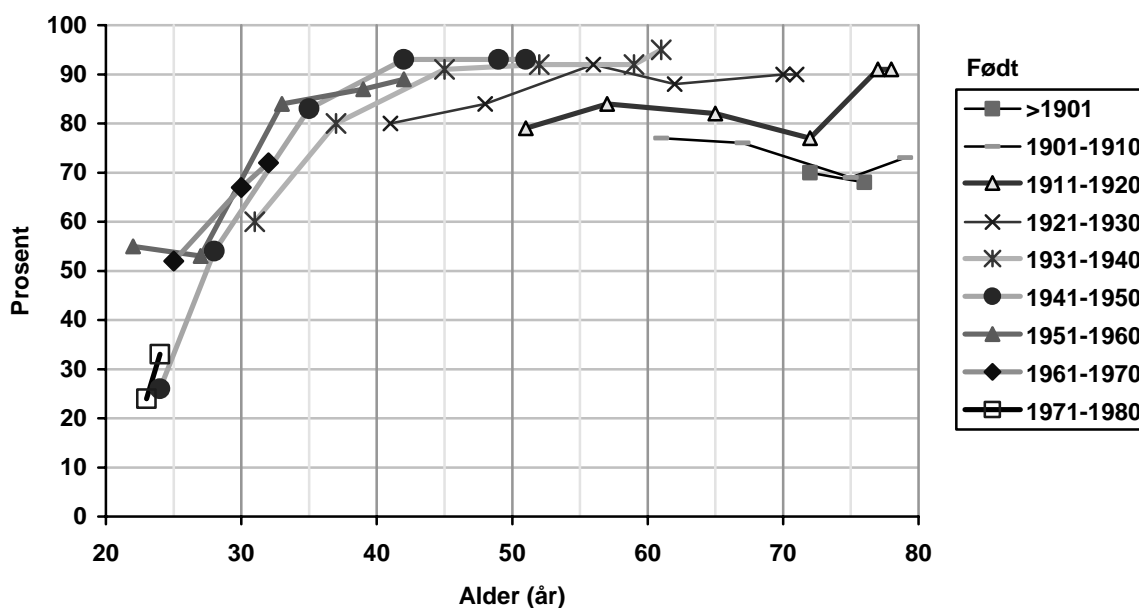

Figur 7 gir en oversikt over utviklingen i selveierandel for alle voksne, og for ulike aldersgrupper. Blant alle voksne var drøyt syv av ti boligeiere i 1967, mot vel åtte av ti i 1997. Eierandelen vokste jevnt og trutt inntil 1988, hvorefter den synes å ha falt litt frem til 1995/97.¹⁸ Figuren viser at det gjennom hele perioden har vært klare, men ikke helt stabile, forskjeller i eiersannsynlighet aldersgrup-

¹⁸ Endringer i husholdningsstrukturen og i bosettingsmønsteret kan bidra til at andelen personer som bor i selveierbolig faller selv om andelen av boligene som er selveide ikke faller.

pene imellom. Blant unge i 20-årene har det gjennom hele perioden vært færrest boligeiere, mens personer i 40- og 50-årene har hatt størst sannsynlighet for å være eiere (omlag ni av ti). 20-29-åringene hadde en god utvikling med større vekst i eierandel enn gjennomsnittet mellom 1967 og 1973 og mellom 1981 og 1988. Fra 1988 til 1995/1997 var utviklingen mindre gunstig for unge. I denne perioden sank andelen unge eiere fra 59 til 42 prosent og eierandelen falt også noe for 30-39-åringene. Eierandelen blant eldre var derimot i sterk vekst i perioden, tilsynelatende særlig mellom 1995 og 1997. Den høye eierandelen på 90 prosent blant 70-79-åringene i 1997 må nok tas med en klype salt.

Figur 8 Andel som eier boligen (selveie eller andelseie) etter alder og kohort 1967-1997. Gjennomsnitt.

Figur 8 gir en oversikt over ulike 10-års kohorters gjennomsnittlige karrierer på Eiermarkedet i perioden 1967-1997. Figuren viser sannsynligheten for at personer tilhørende de ulike kohortgrupperingene var boligeiere ved en gitt alder. For de kohortene som dekkes av hele perioden, dvs. de som er født mellom 1910 og 1950, representerer starten og enden på karriereutsnittene henholdsvis 1967 og 1997. Det siste observasjonspunktet på hver av disse karrierene tilsvarer for øvrig tverrsnittsmønsteret for eierandel i Figur 6.

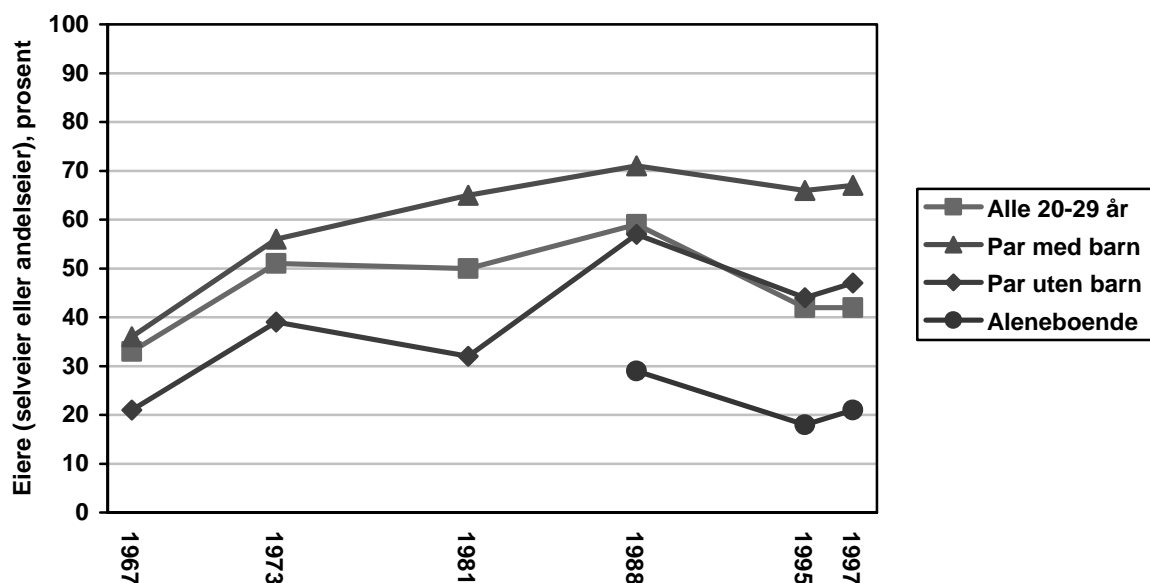
Figuren vitner om at det for alle som er født før ca 1950 har vært en klar vekst i eierandel fra en generasjon til den neste. Yngre personer har i gjennomsnitt alltid hatt større sannsynlighet for å eie boligen enn hva eldre hadde da de var i samme alder. Men dette er særlig tydelig innen eldre aldersfaser, der vi finner forskjeller på inntil 15 prosentpoeng mellom nabo-generasjoner. For dem som er født etter 1950 er bildet mer sammensatt, med karrierer som dels er overlappende og kryssende. Dette er 1990-tallets "etableringsproblemer" sett i et kohortperspektiv. I den aller yngste kohorten var bare en tredel eiere i alder 24 år, mot en av to både i den ti år eldre 1960-tallskohorten og den 20 år eldre 1950-tallskohorten (og mot ca. en av fire i 1940-tallskohorten).

Figur 8 viser videre at eiersannsynligheten økte raskt med alder tidligst i livsløpet for alle kohortene som her er dekket, for så å flate ut etter 40-årsalderen. Bortsett fra en vekst de seneste årene for eldre har eiersannsynligheten deretter holdt seg relativt konstant gjennom livsløpet. Ser vi etter tegn til generelle forskjeller mellom generasjonene når det gjelder endring i eiersannsynlighet gjennom livsløpet, synes eldre kohorter å ha hatt et mer stabilt konsumnivå enn yngre kohorter. At eldre kohorter jevnt over har noe flatere gjennomsnittlige karrierer enn yngre skyldes sannsynligvis i hovedsak at førstnevnte bare kan følges i noe eldre alder, og at andelen eiere da har stabilisert seg.

Økende etableringsproblemer eller endret familieetablering og livsstil?

Det betydelige fallet i eierandel blant unge voksne på 1990-tallet kan tyde på økende boligetableringsproblemer. Alternative forklaringer som preferanseendringer og endringer i det aldersbetingete bosettingsmønsteret spiller i høyden en svært liten rolle da vel ni av ti ønsket å eie i 1997 (Løwe 2001:53), og da unge i storbyen også har hatt et fall i eierandel (Løwe 2002). Det var i perioden heller ikke noen avgjørende endringer i andelen unge som bodde hjemme hos foreldrene (Løwe 2001:19). Fallet i eierandel blant unge bør imidlertid bl.a. sees i nær sammenheng med endringene i husholdningsstrukturen. Det kan tenkes at fallet utelukkende skyldes endringer i den interne balansen mellom ulike husholdningstyper; at andelen enslige og aleneboende unge har økt på bekostning av andelen unge barnefamilier (Figur 4, Løwe 2001). I så fall vil utviklingen for ulike husholdningstyper være mer positiv enn hva den er for unge sett under ett. Hvorvidt dette er tilfelle skal vi nå undersøke nærmere.

Figur 9 Eierandel blant unge par med og uten barn, unge enslige og alle unge 20-29 år (hjemmeboende utelatt). 1967-1997.

Figur 9 viser utviklingen i eierandel blant unge par med barn, unge par uten barn, unge enslige og alle unge voksne i alderen 20-29 år. Det er tydelig at unge par med barn har hatt en gunstigere utvikling enn andre grupper av unge. Gruppen har hatt omtrent den samme utviklingen som den voksne gjennomsnittsnordmannen (jf Figur 7). Men både par uten barn og aleneboende har hatt et betydelig fall i eierandel på 1990-tallet. Fallet i eiersansynlighet for unge sett under ett skyldes derfor dels interne omkalfatringene i de unges husholdningsstruktur, og dels en negativ vekst blant viktige grupper av unge.

Sammenligning med Løwe 2001

De aldersbetingete tverrsnitts- og karrieremønstrene for eierandel sammenfaller svært godt med resultatene fra tilsvarende analyser av levekårsundersøkelsene som beskrevet i Løwe (2001). Inntrykket av at unge "står på stedet hvil" i forhold til 1973 hva angår eiersansynlighet styrkes. Faktisk antyder sammenligningen mellom Levekårsundersøkelsen 1997 og Boforholdsundersøkelsen 1973 at det har vært en viss nedgang i eierandel blant unge i denne perioden. Riktignok var det endringer og forskjeller i selveierandelen som her ble analysert, og vi må ta hensyn til at når vi nå medregner andelseierne blir "eierandelene" 10-15 prosent høyere i gjennomsnitt. Dessuten var 1973 et godt år for unge på eiermarkedet sett i forhold til 1967.

3.2 Boligstørrelse

Boforholdsundersøkelsene har opplysninger om boligstørrelse målt både ved antall rom og areal. Antall rom er i utgangspunktet beboelsesrom utenom kjøkken, gang og andre smårom, mens arealet er det totale areal innenfor ytterveggene, pluss beboelsesrom i kjeller og på loft. Her der det riktignok visse nyanser mellom undersøkelsene, som det går fram av de respektive spørsmålsformuleringene i Boks 1. Selv små variasjoner mellom undersøkelsene i hva som regnes som rom, og hvordan arealet defineres, kan gi et falskt inntrykk av endring i boligstørrelse. Riktignok vil dette ha liten betydning for fordelingen (konsumavstanden) mellom aldersgruppene, men kan gi visse utslag for gjennomsnittstallene og i kohortanalysene.

Boks 1 Spørsmålsformuleringer og beregningsmåter for boligstørrelse

Antall rom:
1967: Romtallet ble beregnet på bakgrunn av en liste basert på spørsmål om "...hva slags rom Deres husholdning har til rådighet... Ta ikke med entre, kjeller, trapp, ganger og loft ... bad og avtrede...". Kjøkken, arbeidsrom/"spesialrom" og rom under 6 kvm er ikke medregnet.
1973: Romtallet ble beregnet på bakgrunn av spørsmål om "Hvilke rom består boligen av...?", der bad, WC, entre og rom under 6 kvm ikke er regnet med. ¹⁹
1981: IO måtte regne seg frem til tallet på rom selv, og ble stilt følgende spørsmål: "Hvor mange rom har boligen? Ta med beboelsesrom på 6 kvm eller mer som brukes året rundt. Rom som kjøkken, bad, wc, gang, entré, trimrom, vaskerom o.l. skal ikke tas med" .
1988: Som 1981.
1995: Som 1981/88, men uten "...som brukes året rundt".
1997: Hvor mange rom disponerer DU/HUSHOLDNINGEN til eget bruk? Ta med beboelsesrom på 6 kvm eller mer. Ta ikke med kjøkken, bad, WC, gang, entre, vaskerom o.l.
Boligens areal:
1967: "Hvor stor er hele leiligheten regnet i kvadratmeter (totalt leieareal)?"
1973: "Hvor stor er boligen Deres husholdning disponerer? Ikke ta med utleide rom. GJELDER LEIEAREAL."
1981 og 1988: "Hvor stor er deres bolig målt i kvadratmeter? Vi mener det totale areal innenfor boligens ytre vegger. I kjeller og loft skal bare beboelsesrom regnes med." ²⁰
1995: "Hvor mange kvadratmeter er denne boligen? Vi tenker her det totale areal innenfor boligens ytre vegger. I kjeller og loft skal bare beboelsesrom regnes med.
1997: "Omtrent hvor mange kvadratmeter er huset/leiligheten? Vi tenker her på det totale areal innenfor ytterveggene. I kjeller og på loft skal bare beboelsesrom regnes med. MED BEBOELSESROM MENER VI ALLE ROM UNNTATT BODER OG UINNREDET KJELLER OG LOFT.

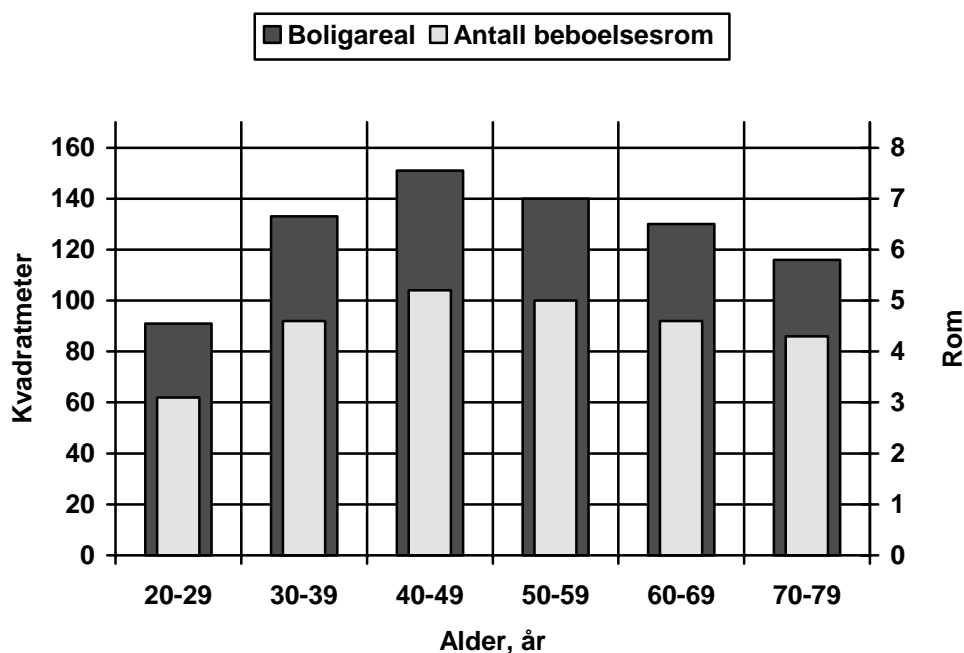
Figur 10 gir en oversikt over aldersfordelingen av boligstørrelse i 1997 målt både ved areal i kvadratmeter og antall beboelsesrom. Figuren viser at boligstørrelsen i gjennomsnitt stiger med analysepersonenes alder fram til 45-årsalderen hvoretter den synker. Fallet i siste halvdel av aldersområdet er som vi senere skal se en generasjonseffekt, snarere enn en livsløpseffekt. Det tas

¹⁹ I analysefilen fra NBI viste det seg at variabelen "rom inkl. kjøkken" etter alt å dømme er fratrukket kjøkken i 1973.

²⁰ Intervjuerinstruksen for 1981 og 1988 presiserer at "smårom som bad, WC, entre, ganger, kott osv. inne i boligen" skal regnes med, men ikke "rom som brukes i næringsvirksomhet". Videre: "Arealet på etasjeplan skal måles på innersiden av ytterveggene og uten fradrag for skillevegger, pipe osv. inne i huset."

dessuten forbehold om at arealet som er målt her generelt er vel høyt i forhold til antall rom. Dette kommer vi tilbake til nedenfor.

Figur 10 Gjennomsnittlig boligstørrelse etter alder 1997.

Vekst i boligstørrelse for ulike aldersgrupper

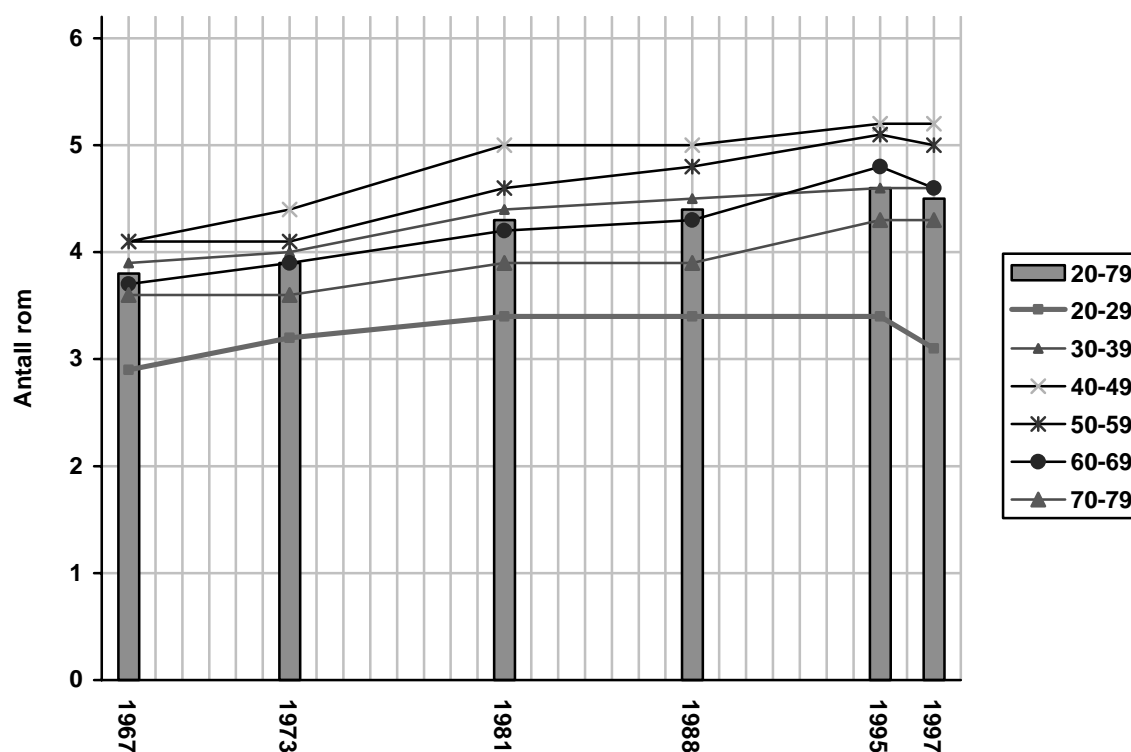
Vi skal nå se hvordan antall beboelsesrom og boligareal har variert for ulike aldersgrupper gjennom perioden. I første omgang tar vi ikke hensyn til at husholdningene generelt har blitt mindre gjennom perioden, og at behovet for plass dermed er redusert. Figur 11 viser gjennomsnittlig antall beboelsesrom i personens bolig etter dennes alder, og for alle voksne 20-79 år sett under ett. Figur 12 gir den samme alders- og periodebetingete oversikten over boligareal.

Gjennomsnittsnordmannens bolig har vokst fra 3,8 rom i 1967 til vel 4,5 rom i 1995/97, tilsvarende en økning på om lag 20 prosent. Aldersgruppene sin posisjon i fordelingen, dvs. rangeringen mellom disse, har med et par unntak vært uendret i perioden. 40-49-åringene har gjennom hele perioden hatt de største boligene mens 20-29-åringene har hatt de minste. De to eldste aldersgruppene har ligget midt mellom disse, 50-59-åringene har ligget nær opp til 40-49-åringene, med 30-39-åringene hakk i hel. *Avstanden* mellom aldersgruppene, og særlig mellom den yngste og de andre, har imidlertid endret seg noe. Først i perioden nærmet de yngste seg de andre aldersgruppene, men siden 1973 har veksten for denne gruppen vært betydelig svakere enn for alle andre aldersgrupper.²¹

Fra 1967 til 1997 vokste unges boliger med gjennomsnittlig 0,2 rom (0,5 rom til 1995). På 1980- og 1990-tallet var det ingen vekst. Aldersgruppen med sterkest vekst, 40-49-åringene, hadde en økning på 1,0 rom fra 1967 til 1997. Konsumavstanden mellom 40-49-åringene og 20-29-åringene har dermed økt fra gjennomsnittlig vel 1 rom i 1967 til 2 rom i 1997.

²¹ Det bør nevnes at romtallet i 1973, som var presisert til å være inkludert kjøkken og som i tidligere analyser ble antatt å være det, likevel viste seg å være fratrukket kjøkken.

Figur 11 Gjennomsnittlig antall beboelsesrom etter alder 1967-1997.

Unge hadde tilsynelatende et fall i boligstørrelse mellom 1995 og 1997 målt ved romtall, men her registrerer vi et brudd i veksten også for andre aldersgrupper. Mye tyder derfor på at registrert romtall kan være noe for høyt i 1995 (se diskusjon i neste avsnitt).²²

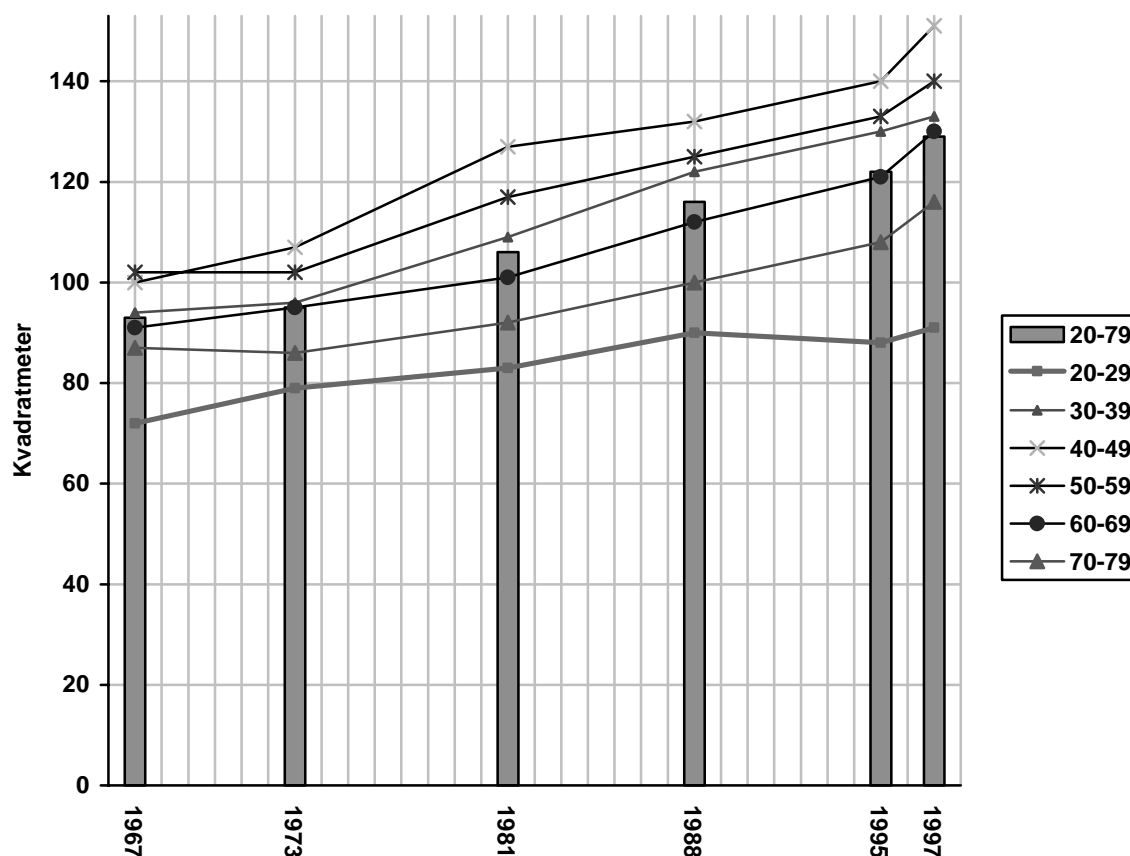
Legger vi vekt på unges utvikling har kontrastene mellom aldersgruppene i boligstørrelse målt som antall rom vært økende gjennom det meste av perioden. Etter en konvergens mellom 1967 og 1973 økte forskjellene mellom 1973 og 1981, og etter 1988. Vi skal nå se på tilsvarende utvikling i boligens areal.

Figur 12 viser at boligarealet har vokst betydelig gjennom perioden 1967-1997, fra ca.93- ca.129 kvm i gjennomsnitt. Når vi sammenligner med veksten i antall rom (Figur 11) oppdager vi at rommene ikke bare har blitt flere, men også noe større i perioden. Konsumavstanden mellom unge og andre aldersgrupper (særlig 70-79-åringene) synes dessuten mindre målt ved areal enn ved romtall. Dette må sees i sammenheng med at kjøkken regnes inn i arealet, men ikke i romtallet, slik at de minste boligene fremstår som større målt ved areal enn ved romtall.

Alle aldersgrupper så nær som den yngste har hatt en betydelig vekst i boligarealet gjennom hele perioden. Samtidig har forskjellene mellom aldersgruppene tiltatt, enten vi ser på unges konsum relativt til gjennomsnittet eller til utvalgte aldersgrupper, eller på den generelle forskjellen mellom aldersgruppene (gjelder særlig første halvdel av perioden). Mønsteret vitner i større grad om økende alderskontraster enn når vi ser på utviklingen romtall i Figur 11.

²² Dersom 1995-tallene er vel høye og/eller 1997 tallene for lave *utelukker* ikke dette at 20-29 åringene kan ha hatt en viss reell nedgang mellom 1995 og 1997. Hvis 1995-tallet er noe for høyt betyr dette dessuten at 20-29-årsgruppen har hatt en vedvarende svak nedgang i boligstørrelse fra 1988 til 1997.

Figur 12 Gjennomsnittlig boligareal etter alder 1967-1997.

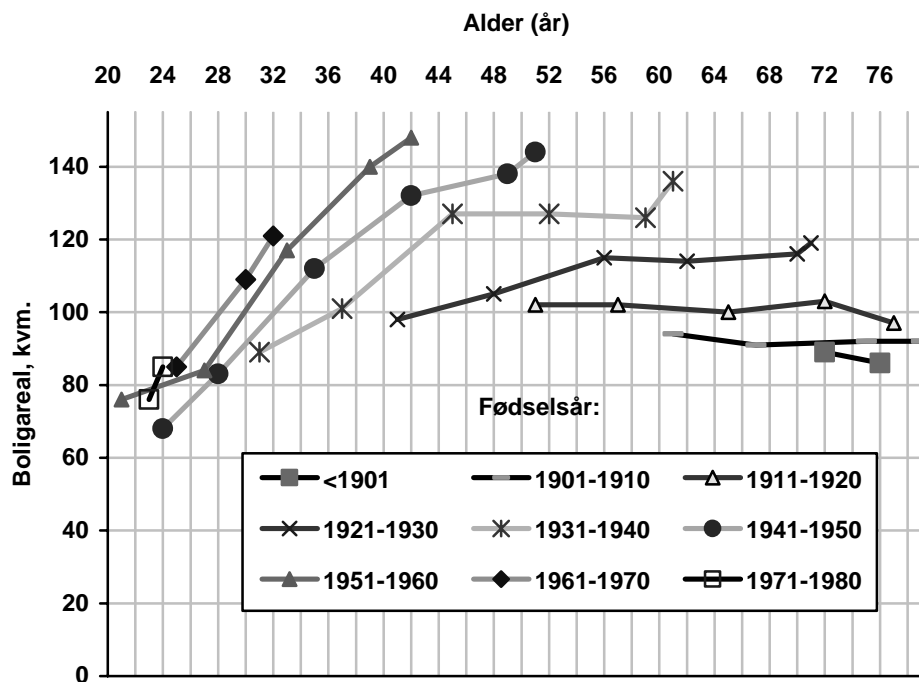

Usikker utvikling i romtall og boareal på slutten av perioden

Figur 11 og Figur 12 antyder at gjennomsnittlig boareal vokste mens tallet på rom sank fra 1995-1997. Dette besynderlige utslaget har nok helt eller delvis sin forklaring i endringer i spørsmålsformuleringer eller spørsmålskontekst (jf boks side 18). At gjennomsnittlig romtall synes å ha sunket litt fra 1995 til 1997 skyldes nok dels at rom "som ikke brukes året rundt" skulle inkluderes i 1995, hvilket sannsynligvis gjør tallene fra dette året vel høye. En radikal endring fra det vide "Hvor mange rom har boligen?" i 1995 (og 1981/88) til "Hvor mange rom disponerer du/husholdningen til eget bruk" i 1997 kan dessuten muligens her ha redusert det registrerte tallet på rom noe. I så fall er veksten mellom 1988 og 1995 generelt svakere enn hva tallene tyder på.

Videre er arealet i 1997 sannsynligvis i gjennomsnitt noen kvadratmeter for stort. Det tilsynelatende noe strenge begrepet "beboelsesrom" som ble brukt i 1981, 1988 og 1995 ble i 1997 operasjonalisert til den videre betydningen "alle rom unntatt boder og uinnredet kjeller og loft" (hvorav alle disse roms areal skulle regnes med til boligens areal). Samtidig ble ordet "boligen", som ble brukt både ved romspørsmålet og arealspørsmålet i 1995, byttet ut med "huset/leiligheten" (i arealspørsmålet men ikke i romspørsmålet). At arealet er noe for høyt i 1997, samt at romtallet antakelig er overestimert i 1995 og/eller noe underestimert i 1997, må tas hensyn til i de kommende analysene.

Figur 13 Boligareal etter alder og kohort 1967-1997. Gjennomsnitt.

Når veksten i boligstørrelse fremstilles på kohortnivå ser vi tydelig at det er skjedd en anseelig vekst fra en generasjon til den neste, i alle fall når vi sammenligner innenfor aldersfasene over ca 30 år. Særlig sterk var konsumøkningen mellom dem som ble født på 1920-tallet og dem som ble født på 1930-tallet. Sistnevnte generasjon hadde i siste halvdel av 40-årsalderen omtrent 20 kvm større bolig enn førstnevnte. Blant de yngste generasjonene er bildet noe uklart, og preget av temmelig overlappende karrierer. For eksempel synes ikke 1970-tallskohorten hittil å ha større bolig enn de to tidligere ti-årskohortene. Sett i et livsløpsperspektiv vokser boligene mest med alder blant unge (i yngre kohorter). Veksten flater ut blant middelaldrende og boligstørrelsen forblir deretter konstant eller faller kun ubetydelig sent i livsløpet. Det er altså ikke slik at boligen krymper (pga. flytting til mindre bolig) slik tverrsnittsoversikten i Figur 10 kunne tyde på. Her ga en generasjonseffekt - at eldre personer har "tidligere tiders" boligkonsum - et falskt inntrykk av et tydelig (livsløps-) fall med alder.

Veksten mellom 1995 og 1997 både på gjennomsnittsnivå og for de ulike kohortene er som nevnt neppe substansiell. Tar vi høyde for at veksten her nok er noe overdrevet, og demper denne litt for alle kohorter, vil yngre kohorters boligkarriere få en knekk og dels pense inn på eller krysse eldre generasjoners karrierebaner.

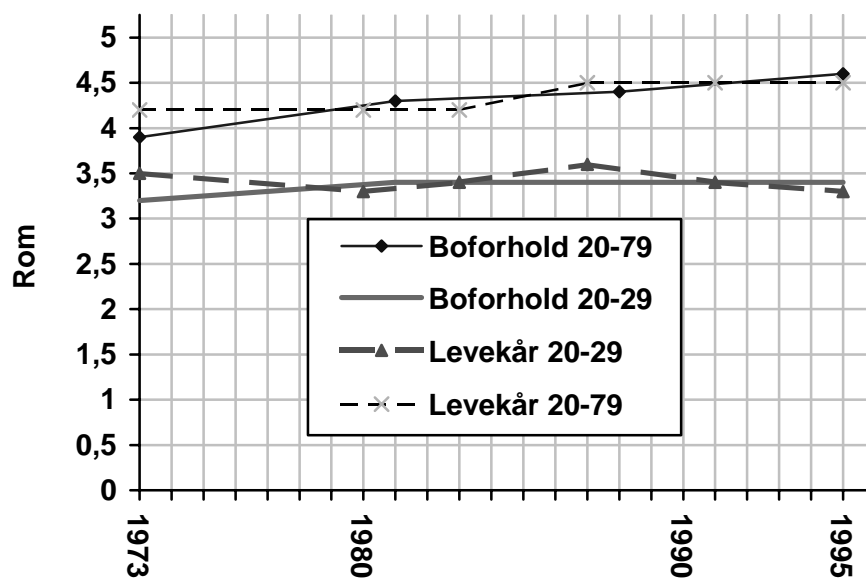
Sammenligning med levekårsundersøkelsene

Fordelingene sammenfaller i grove trekk med tilsvarende analyser av levekårsundersøkelsene for perioden 1973-1997 (Løwe 2001). Figur 14 viser gjennomsnittlig antall rom i boligen blant unge 20-29 år og blant alle voksne 20-79 år i boforholdsundersøkelsene og levekårsundersøkelsene 1973-1995.²³ Figuren viser at begge undersøkelsesrekkene vitner om at unge "står på stedet hvil" også når det gjelder boligstørrelse (i likhet med eierandel) dersom vi sammenligner situasjonen i 1995 med 1973. Boforholdsundersøkelsene vitner riktignok om en noe gunstigere utvikling for unge enn

²³ Løwe 2001. Løveårs- og boforholdsundersøkelsen 1997 er en og samme undersøkelse, og er derfor utelatt.

levetårsundersøkelsene. Samtidig var 1973 et godt år sammenlignet med 1967. Alt i alt var det derfor en viss økning i gjennomsnittlig romtall for unge voksne fra 1967 til 1997.

Figur 14 Gjennomsnittlig antall rom i boligen blant unge 20-29 år. Boforholdsundersøkelsene og levetårsundersøkelsene 1973-1995.

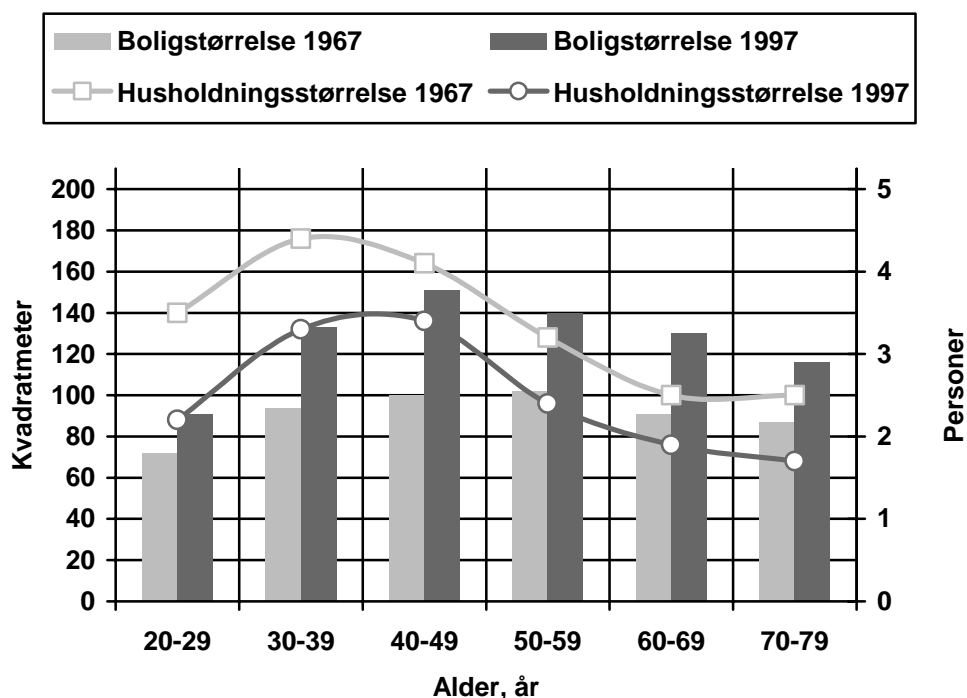
4 Boligstørrelse relatert til husholdningsstørrelse

I dette avsnittet skal vi se boligstørrelse og husholdningsstørrelse i sammenheng. Når vi ser veksten i boligstørrelse på bakgrunn av at det samtidig med veksten har vært et sterkt fall i husholdningsstørrelse, konstaterer vi at husholdningsmedlemmene i gjennomsnitt har fått atskillig mer armslag i boligen. Spørsmålet er hvordan veksten i denne rommeligheten har slått ut for ulike aldersgrupper, og hvordan mønstrene her ser ut når vi på ulike måter "behovskorrigerer" veksten i boligstørrelse på bakgrunn av antall husholdningsmedlemmer.

Ulik vekst i boligstørrelse og fall i husholdningsstørrelse aldersgruppene imellom

Figur 15 viser hvordan gjennomsnittlig boligareal og husholdningsstørrelse var avhengig av alder i 1967 og 1997. Vi ser at den yngste aldersgruppen har hatt betydelig svakere vekst i absolutt boligstørrelse enn alle andre aldersgrupper, mens aldersgruppene 40-69 år har hatt den største økningen. Figuren viser samtidig at husholdningsstørrelsen har falt mest nettopp hos de aldersgrupper som har hatt den svakeste konsumveksten, nemlig de yngste og de eldste. Endringer i husholdningsstrukturen, og særlig det faktum at unge er en annen gruppe enn før, kan dermed bidra til å forklare og moderere tendensen til sterkere polarisering i boligkonsumet aldersgruppene imellom.

Figur 15 Gjennomsnittlig boligareal og husholdningsstørrelse etter alder 1967 og 1997.

Tre måter å relatere boligstørrelse til husholdningsstørrelse

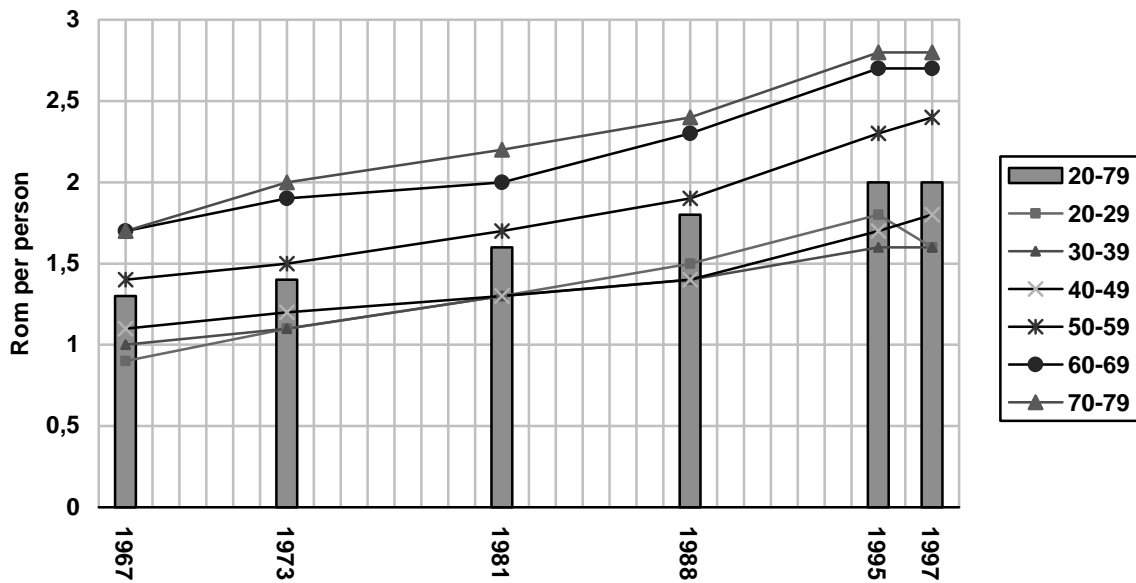
Boligstørrelse og husholdningsstørrelse kan relateres til hverandre på mange måter. En måte er å se på utvikling og livsløpskontraster i boligstørrelse og eierandel innenfor ulike husholdningstyper. Dette er dels gjort i Løwe 2001 og skal ikke gjentas her. Vi vil i stedet gjøre analyser for alle husholdningstyper sett under ett, men der vi korrigerer boligstørrelsen for husholdningsstørrelsen (og dermed for plassbehovet) slik at vi får et uttrykk for *personlig rommelighet*. Behovskorrigeringen skjer ved at boligstørrelsen fordeles på husholdningsmedlemmene på tre ulike måter. Den enkleste består i at vi ganske enkelt deler arealet og romtallet på antall husholdningsmedlemmer og får målene kvadratmeter per person eller rom per person i analysepersonens husholdning. En annen tilnærming er å se på andelen som bor trangt eller romslig, gitt enkle, konvensjonelle kriterier som dels tar hensyn til at

enpersonhusholdninger har behov for mer plass per person enn husholdninger som rommer to eller flere. Vi vil dessuten forsøksvis benytte en metode der vi tillegger boligkonsumet mer systematiske "stordriftsfordeler" gjennom å dele boligstørrelsen på kvadratroten av antall husholdningsmedlemmer (som ved beregning av ekvivalente inntekter). Metodene diskuteres nærmere nedenfor.

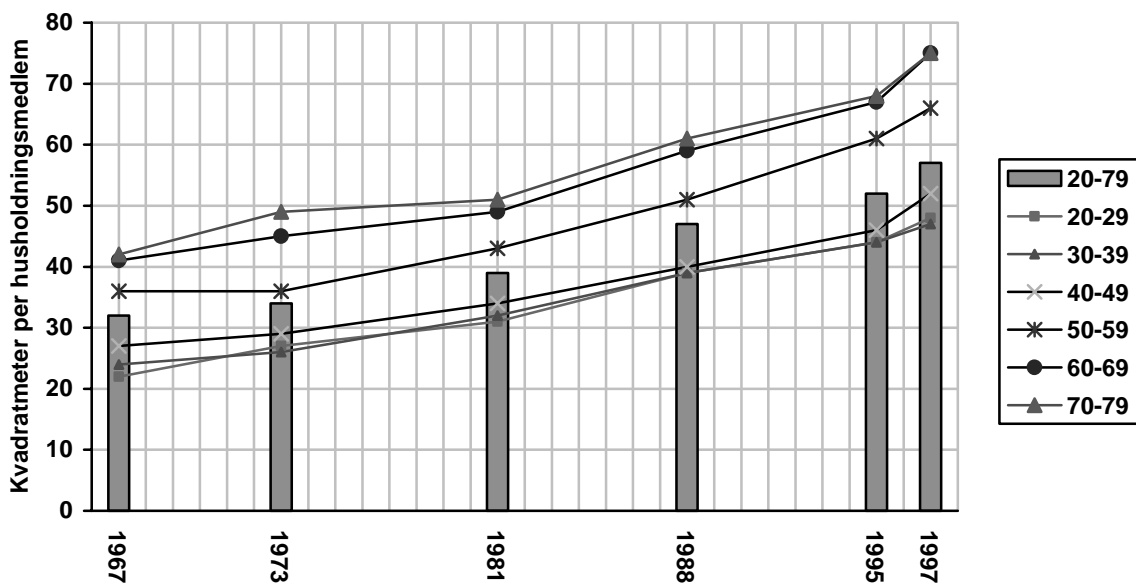
4.1 Personlig rommelighet gitt ved rom og areal per person

Vi skal først beskrive eventuelle alders- og generasjonsbetingete endringer i hvor stor plass et gjennomsnittlig husholdningsmedlem har hatt på ulike tidspunkt gjennom perioden 1967-1997 ved å dele boligstørrelsen på antall husholdningsmedlemmer i analysepersonenes bolig.

Figur 16 Antall beboelsesrom per husholdningsmedlem etter alder 1967-1997. Gjennomsnitt.

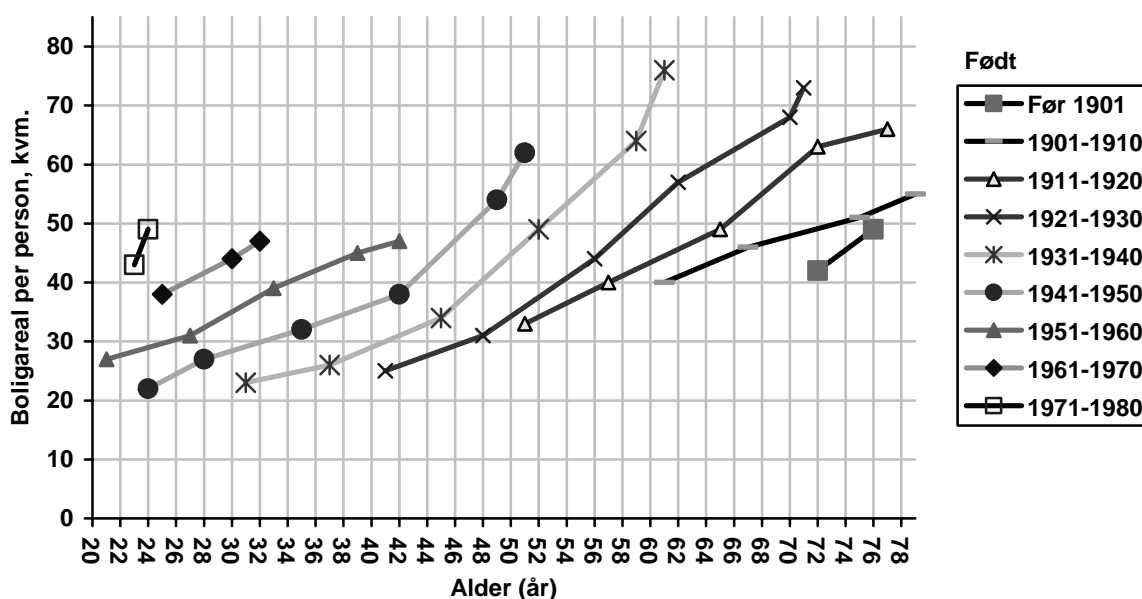
Figur 17 Boligareal per husholdningsmedlem etter alder 1967-1997. Gjennomsnitt.

Figur 16 og Figur 17 gir aldersbetingete oversikter over veksten i rom og areal per person. Mønstrene vitner om en betydelig konsumvekst gjennom hele 30-års perioden og for alle aldersgrupper. Gjennomsnittsnormmannens "andel av" boligen økte jevnt og trutt fra 1,3 rom og 32 kvm i 1967 til 2 rom og 52/57 kvm i 1995/97. Figurene viser at rangeringen av aldersgruppene har vært noenlunde stabil, med 60-79-åringene øverst, 50-59-åringene i en mellomposisjon og hele aldersspennet 20-49 år nederst på konsumstigen. Vi legger merke til at både konsumnivå og -vekst for aldersgruppene 20-29 år, 30-39 år og 40-49 år er omtrent identisk. Unges konsum får riktignok tilsynelatende en markert knekk mellom 1995 og 1997 målt ved rom per person, hvilket ikke er tilfelle for areal (jf. drøfting side 21). For boligareal per husholdningsmedlem finner vi alt i alt ingen signifikant tendens til økende aldersforskjeller verken for perioden sett under ett eller på 1990-tallet.

Ser vi utviklingen i boligareal per person i et kohortperspektiv finner vi at det har vært en vekst gjennom livsløpet for alle generasjoner, og at det har vært en generell vekst fra en generasjon til den neste sammenlignet ved samme alder innenfor observasjonsperioden (Figur 18). Konsumveksten fra en generasjon til den neste, som er klarere og mer entydig enn når vi ser på areal alene (Figur 13), skyldes både at boligene har blitt større og at husholdningene har blitt mindre. Takket være fallet i husholdningsstørrelse fra en generasjon til den neste (jf Figur 5) har det vært en betydelig vekst i areal per person også blant unge og mellom yngre generasjoner (jf mønstret for absolutt areal, Figur 13, der dette ikke var tilfelle). For eksempel hadde en 25-åring i 1960-tallskohorten like mange kvm til "personlig" rådighet som en 33-åring i 1950-tallskohorten og en 42 åring i 1940-tallskohorten.

Figur 18 Boligareal per husholdningsmedlem etter alder og kohort 1967-1997.

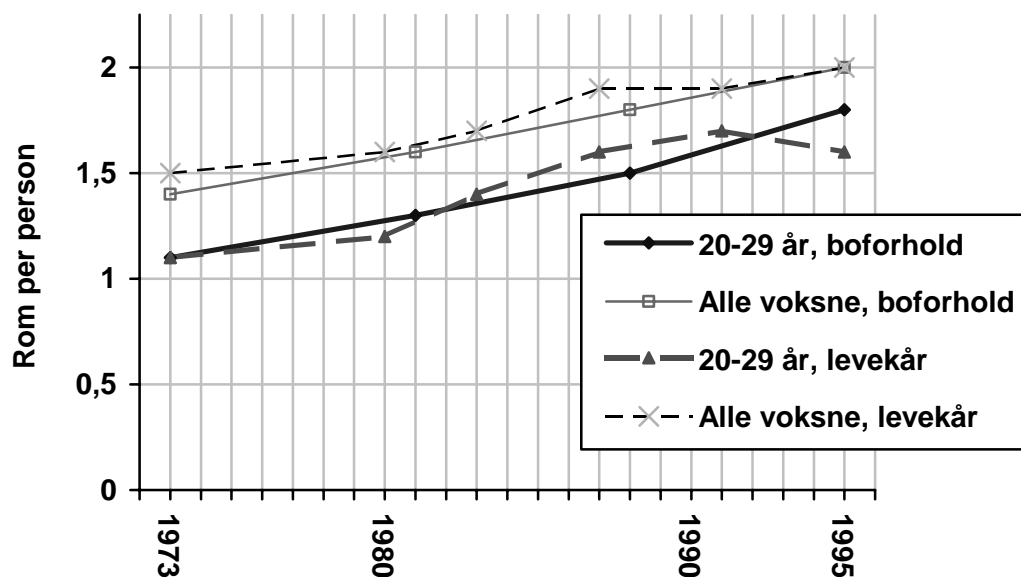

De gjennomsnittlige boligkarrierene er i etablerings- og småbarnsfasen (20-39 år) mye slakere målt ved areal per person enn ved areal alene. Det er tilsynelatende likevel slik at veksten i boareal med økende alder mer enn oppveier (dvs. ikke spises helt opp av) tilveksten av husholdningsmedlemmer. Dersom vi antar at arealutviklingen mellom 1995 og 1997 er mer beskjeden enn hva som vises i våre tall (jf. tidligere diskusjon), vil det likevel være slik at både 1950-talls- og 1960-talls generasjonenes boligkarrierer har flatet helt ut eller til og med "falt" noe i denne perioden.

Sammenligning med levekårsundersøkelsene

Mønstrene i Figur 18 viser en betydelig vekst med alder i perioden 1988-1997 selv for de yngre generasjonene. Figuren gir altså ikke det samme inntrykk av stagnasjon/utflatning for 1950- og 1960-tallskohortene på 1990-tallet som det tilsvarende analyser av levekårsanalysene ga (Løwe 2001:43). Tar vi høyde for at veksten mellom 1995 og 1997 kan være overdrevet i Figur 18, og at siste observasjon på karrierekurvene egentlig er noen prosentpoeng lavere, vil det riktignok være en tendens til at både 1950-talls- og 1960-talls generasjonenes boligkarrierer har flatet noe ut mellom 1995 og 1997. De nevnte kohortene vil uansett neppe kunne pense inn på (og langt mindre *krysse*) eldre kohorter slik vi fant i Løwe (2001). I Figur 19 ser vi tydelig forskjellen i utvikling mellom boforholdsundersøkelsene og levekårsundersøkelsene i utviklingen for unge kontra andre i perioden 1988-1995.

Figur 19 Rom per person blant unge 20-29 år og alle voksne 20-79 år. Gjennomsnitt. Boforholdsundersøkelsene og levekårsundersøkelsene 1973-1995.

4.2 Andel som bor trangt/romslig

Når vi korrigerer boligstørrelsen for husholdningens behov ved å dele den på antall husholdsmedlemmer forutsettes implisitt en en-til-en sammenheng mellom medlemmer og plassbehov, uansett antall medlemmer og hvem disse er. For eksempel antas husholdninger med fire personer å ha behov for fire ganger større bolig enn aleneboende. En som bor alene med for eksempel 30 kvm antas ikke å bo trangere enn to personer på 60 kvm. Disse premissene er tvilsomme. At husholdningsstørrelse varierer systematisk over livsløpet, særlig fordi aleneboende som regel er unge eller gamle, gjør det derfor nødvendig med en mer nyansert behovskorrigerer i våre analyser.

I stedet for å forutsette proporsjonalitet mellom boligens absolutte størrelse og antall husholdsmedlemmer kan det antas at "stordriftsfordeler" gjør seg gjeldende i husholdningenes boligkonsum. Det er rimelig å anta at et par ikke trenger dobbelt så stor bolig som en enslig for å oppnå samme individuelle følelse av rommelighet, og at personer i store husholdninger generelt

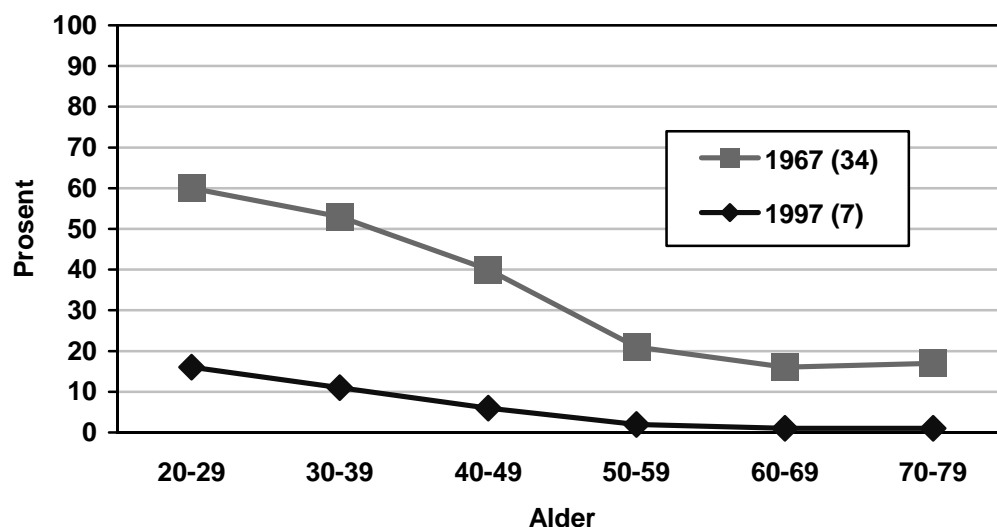
"trenger" færre rom eller kvadratmeter *per medlem* enn små.²⁴ Dermed vil aleneboendes boligkonsum overvurderes (eller plassbehovet overvurderes) relativt til andre når vi ganske enkelt ser på rom eller areal per person slik vi har gjort til nå. Areal per person eller rom per person innebærer med andre ord visse sammenlignings- eller *ekvivalens*problemer ulike husholdningstyper imellom.²⁵

Ekvivalensaspektet i forholdet mellom enpersonhushold og flerpersonhushold ivaretas dels gjennom et mål på "rommelighet" som er benyttet i tidligere analyser av boforholds- og levekårsundersøkelsene. Her regnes (personer tilhørende) flerpersonhusholdninger å bo "trangt" når de disponerer færre beboelsesrom (pluss smårom og kjøkken) enn det er personer i husholdningen, mens enpersonhusholdninger regnes som trangbodde allerede når de har ett rom (SSB 1996a:132). Dermed vil én person i en ettromsleilighet bo trangt, mens to personer på to rom ikke gjør det, selv om de begge har ett rom per person. Det skiller kun mellom enpersons- og flerpersonshushold, og det regnes altså ikke med ulike grader av stordriftsfordeler flerpersonshushold imellom.

Færre bor trangt, særlig blant eldre

En sammenligning av andelene som bodde trangt og romslig i 1967 og 1997 bekrefter at det har vært en stor økning i boligkonsumet gjennom 30-årsperioden innenfor alle aldersgrupper (Figur 20, Figur 21, Tabell 13). I gjennomsnitt bodde en av tre voksne (34 prosent) trangt i 1967, mot bare 7 prosent i 1997. Og en av fire bodde "romslig" i 1967, mot over halvparten av befolkningen i 1997. Da standardene for hva som er trangt/romslig endres med tiden (mens vi her holder oss til samme definisjon gjennom hele perioden) gir det liten mening å sammenligne tidspunktene med mindre vi bryter utviklingen ned på aldersgrupper, og ser etter forskjeller i utvikling mellom disse.

Figur 20 Andel som bor trangt (ett rom for enslige, færre rom enn personer for flerpersonshushold) etter alder 1967 og 1997. Prosent. Gjennomsnitt for alle 20-79 år i parentes.

²⁴ Videre kunne ulike kategorier av personer (voksne, barn, unge barn, eldre barn) gis forskjellige *vekter* tilsvarende deres relative behov. Aleneboende er alltid voksne, og kan nok dermed sies å ha større behov for plass enn hvert medlem i flerpersonhusholdninger der barn inngår. Dette fører i sin tur til at både *unges og gamles boligstørrelse overvurderes ytterligere*. Samtidig vil unges konsumvekst overvurderes da andelen enslige innen denne aldersgruppen har økt mye mer enn i andre aldersgrupper (Løwe 2001). Det ligger imidlertid utenfor rammen av dette notatet å gjøre beregninger der vi vurderer og skiller mellom husholdningsmedlemmenes behov.

²⁵ Aleneboendes og små husholdningers behov for et minimum av plass ivaretas riktignok til en viss grad av målet rom per person, fordi kjøkken, gang og andre smårom kommer utenom romtallet. Når boligstørrelsen måles ved areal inkluderes derimot slike rom, og ekvivalensproblemet blir da signifikant (jf boks med definisjoner på side 18).

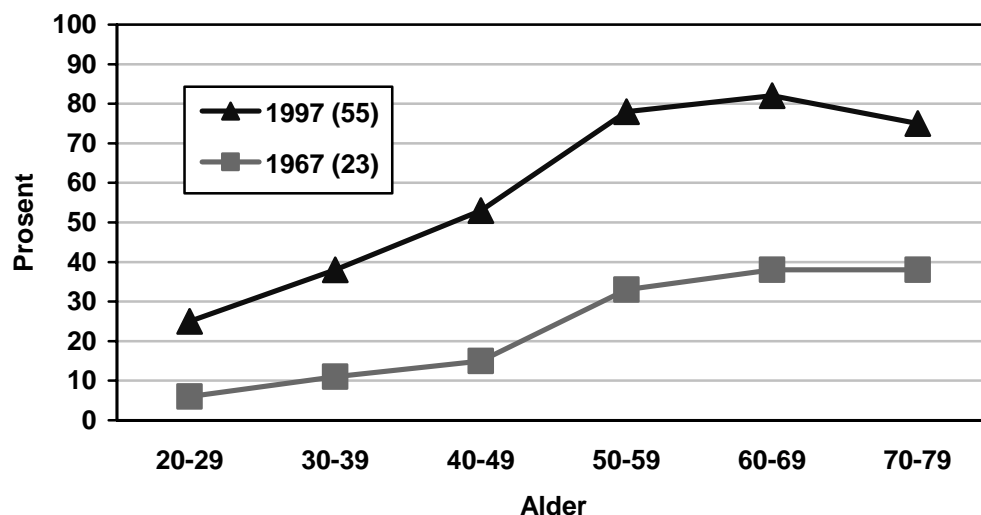
Flest trangbodde blant unge

Figur 20 og Figur 21 viser at det er betydelige forskjeller mellom aldersgruppene når det gjelder personlig rommelighet i boligen. Både i 1997 og i 1967 hadde de yngste det klart laveste konsumet, mens aldersgruppen 60-69 år (40-79 år) hadde det høyeste. Uansett om vi tar utgangspunkt i andelen trangbodde eller andelen med god plass øker rommeligheten sterkt med alder frem til 55-års alder, hvorefter veksten flater ut og dels synker noe (mellom aldersfasene 60-69 og 70-79 år). Dersom vi drister oss til å tolke disse tverrsnittstallene i et karrieresperspektiv og sammenligner naboaldersgrupper er konsumveksten størst i 50-årsalderen enten vi ser på andelen som bor trangt (1967) eller sannsynligheten for at en bor romslig (gjelder både i 1967 og 1997).

Størst fall i trangboddhet blant unge?

Når det gjelder utviklingen mellom 1967 og 1997 var det for alle aldersgruppene under 50 år et mye sterkere fall i andelen trangbodde enn for eldre grupper når endringen måles ved absolutte prosentpoeng-differanser (Figur 20, Tabell 13). Reduksjonen var da nesten dobbelt så stor blant yngre som blant eldre. Konsumveksten synes i dette perspektivet å ha vært sterkest blant yngre aldersgrupper. Men personer over 50 år hadde også en betydelig konsumforbedring i og med at andelen trangbodde falt fra om lag hver femte til 1-2 prosent og dermed er så godt som eliminert.

Figur 21 Andel som bor romslig (minst to rom mer enn tallet på husholdsmedlemmer) etter alder 1967 og 1997. Prosent. Gjennomsnitt for alle 20-79 år i parentes.

Flere bor romslig, uansett alder

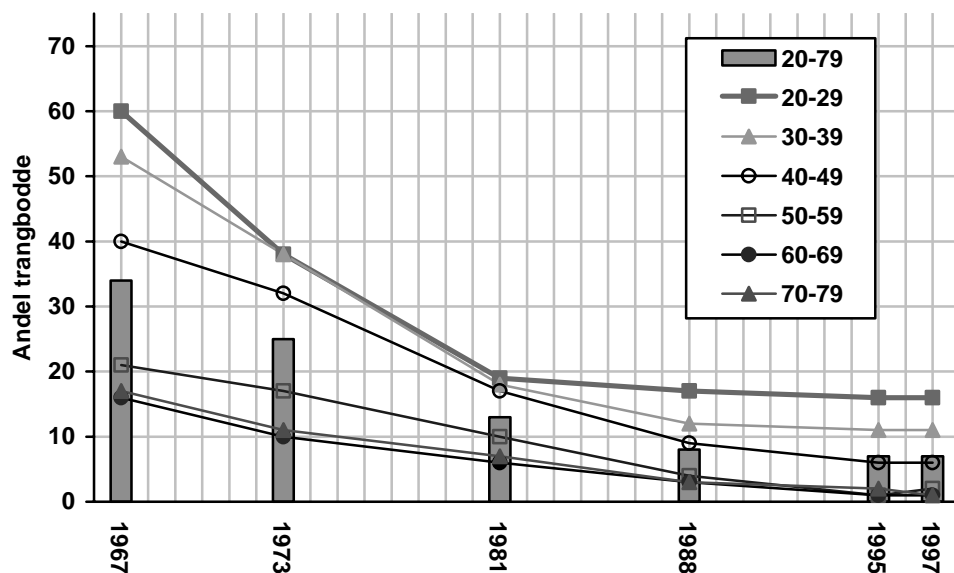
Når vi skal si noe om endringer i aldersfordelingen av trangboddhet bør vi også se på tilsvarende mønster for andelen som *ikke* bor trangt. Her kunne vi ganske enkelt snudd Figur 20 på hodet. Vel så interessant er det å se på den helt motsatte enden av rommelighets-skalaen, nemlig det å bo romslig. I tidligere tabellpublikasjoner og analyser av boforholdsundersøkelsene 1981, 1988, 1991 og 1995 ble det regnet som å bo "romslig" når det er *minst to rom mer enn tallet på husholdsmedlemmer* (SSB 1998). Det skilles da ikke mellom en- og flerpersonhusholdninger.

Ingen opplagte "vinnere" eller "tapere"...

Andelen som bor romslig økte mest hos eldre aldersgrupper, målt ved absolutt prosentdifferanse. Veksten var særlig stor for personer i 50- og 60-årene, der sannsynlighet for å bo romslig økte fra henholdsvis 33 til 78, og 38 til 82 prosent. Den *relative* økningen i andelen med god plass var imidlertid noe større blant yngre, der andelen i gjennomsnitt ble tredoblet for alle under 50 år (Figur

21). Alt i alt har det altså vært en formidabel konsumøkning for alle aldersgrupper, og det er vanskelig å peke ut bestemte aldersgrupper som "vinnere" eller "tapere" gitt de målene vi her har brukt for perioden sett under ett. Vi skal nå se nærmere på utviklingen gjennom perioden.

Figur 22 Andel som bor trangt (færre rom enn personer, eller ett rom for enslige) etter alder 1967-1997.

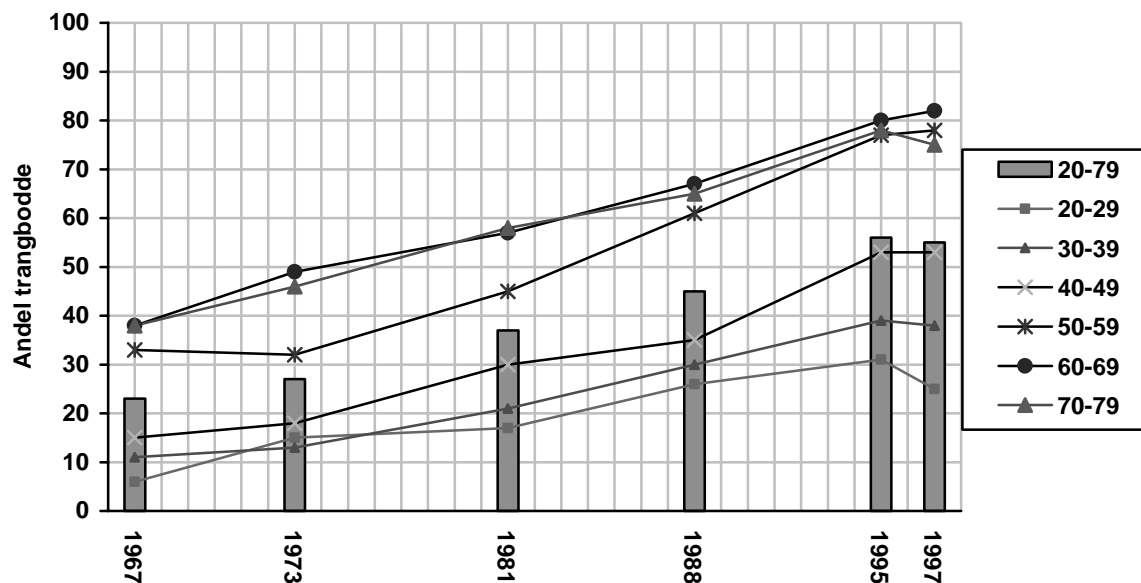
Uttrykt ved fallet i andelen trangbodde var konsumveksten i gjennomsnitt størst i den første delen av perioden, som Figur 22 viser. Mens andelen trangbodde knapt har endret seg etter 1988 viser Figur 23 at andelen som bor romslig derimot har vært i vekst også de siste ti år av perioden.

...men bare unge har stått på stedet hvil siden 1981

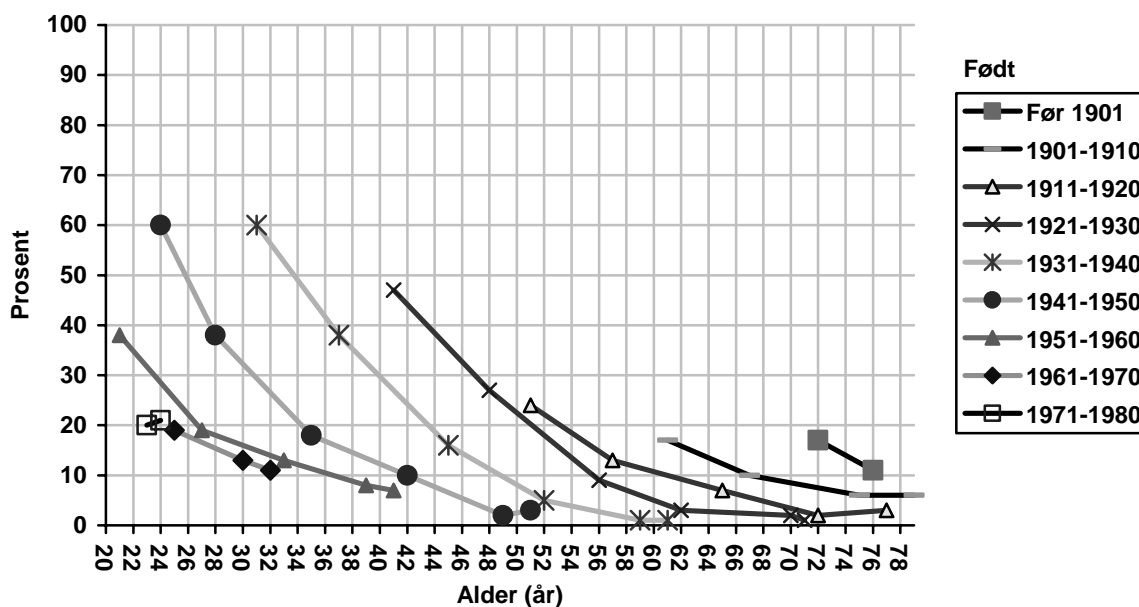
Det er klare utviklingsforskjeller mellom aldersgruppene ved begge konsummål. Den yngste aldersgruppen har stått mer eller mindre på stedet hvil når det gjelder andelen som bor trangt siden 1981 og har opplevd en økende avstand til andre aldersgrupper i andelen som bor romslig siden 1988. Alle andre aldersgrupper har hatt en forbedring, både ved at sannsynligheten for å bo trangt har falt, og ved at sannsynligheten for å bo romslig har økt. For eksempel steg andelen som bor romslig med hele 20 prosentpoeng for aldersgruppene 40-59 mellom 1988 og 1995/97.

Hvorvidt man bor trangt/romslig vil på samme måte som for rom per person dels skyldes endringer boligstørrelse, og dels endringer i husholdningsstørrelse. Familieetablering, barns utflytting osv. vil derfor gi betydelige utslag i konsumet selv om boligstørrelsen er uendret. Dette er viktig å ha i mente når vi nå skal analysere utviklingen i andelen som bor trangt og romslig på kohortnivå. Vi må også huske at definisjonen av trangt/romslig er absolutt og uforandret gjennom hele perioden, uavhengig av den betydelige generelle veksten og av endringer i folks vurderinger og forbruksaspirasjoner i perioden. I neste avsnitt skal vi ta hensyn til dette ved å ta utgangspunkt i en "samtdsrelativ" definisjon av forholdet mellom rom og husholdningsmedlemmer.

Figur 23 Andel som bor romslig (minst to rom mer enn tallet på husholdsmedlemmer) etter alder 1967-1997.

Figur 24 Andel som bor trangt (færre rom enn personer eller ett rom for enslige) etter kohort og alder.

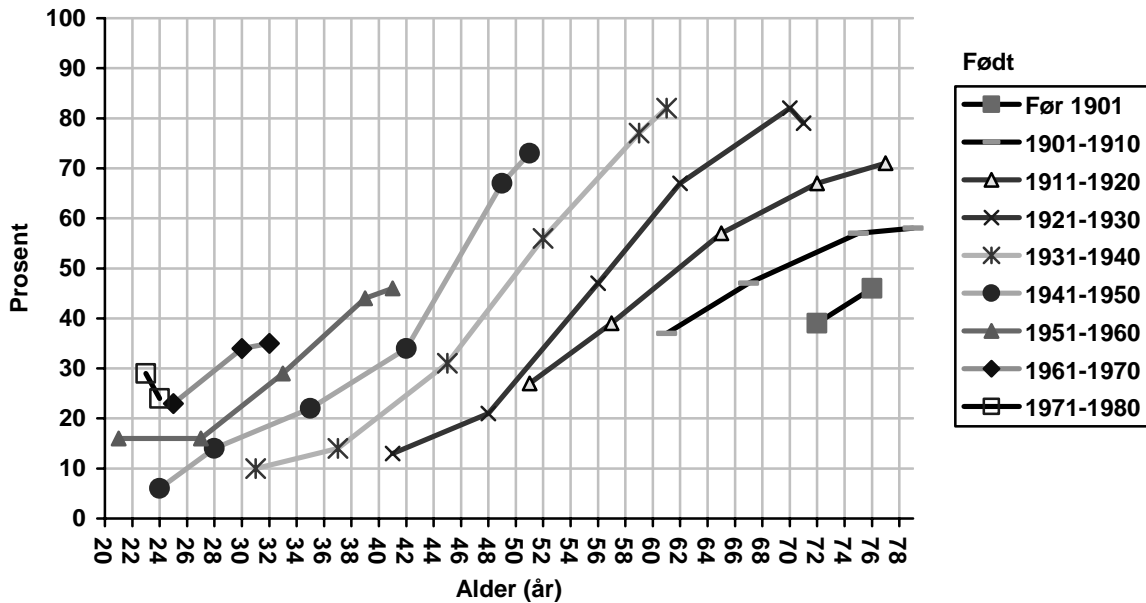

Vi ser av Figur 24 at andelen som bor trangt har falt kraftig med alder/tid innenfor alle kohorter.²⁶ Konsumveksten mellom kohortene var generelt størst for 1940-tallskohorten, tett fulgt av 1950- og

²⁶ En utflatning nær nullpunktet i den siste delen av perioden er naturlig og innebærer likevel en betydelig forbedring da en fortsatt reduksjon nær bunn og tak i en fordeling er "mer verd" da den "skal mer til" enn tilsvarende absolutte endringer midt i fordelingen.

1930-tallskohortene. 1960-tallskohorten har derimot bare hatt marginalt lavere sannsynlighet for å bo trangt enn forrige kohort i sammenlignbare aldersfaser (25-32 år). Blant både 1970-tallskohorten og 1960-tallskohorten bodde i gjennomsnitt hver femte person trangt i 24-25 års alderen. I samme alder bodde drøyt hver fjerde person tilhørende 1950-tallskohortene, og vel annenhver person født på 1940-tallet trangt i samme alder. I 30-årsalderen bodde om lag to av tre tilhørende 1930-tallskohorten trangt mot om lag en av tre blant personer født på 1940-tallet, mens det samme gjaldt omtrent en av sju i begge de to nest yngste kohortene.

Figur 25 Andel som bor romslig (minst to rom mer enn tallet på husholdsmedlemmer) etter kohort og alder.

Figur 25 viser at sannsynligheten for å bo i en romslig bolig (dvs. der det er minst to rom mer enn tallet på husholdsmedlemmer) har økt sterkt gjennom livsløpet for alle kohorter. Særlig sterk var økningen i 40-60-års alderen for kohortene født mellom 1920 og 1950. Veksten mellom kohortene var også betydelig for disse kohortene, med en forbedring på inntil 20 prosentpoeng fra forrige kohort (f.eks. 1930-tallskohortene i hele aldersspennet 48-58 år, og 1940-tallskohortene rundt 50-års alderen). Kohortene født etter 1950 ser for øvrig ut til å ha hatt en noe mer avtakende vekst i siste del av perioden sammenlignet med de andre kohortene.

4.3 Ekvivalent boligstørrelse

Ved inntekts- og forbruksrelaterte sammenligninger mellom personer eller husholdninger brukes ofte *ekvivalensskalaer* for å gi et tilnærmet uttrykk for personlig velferd som er sammenlignbart på tvers av ulike husholdningstyper. Vi skal nå forsøksvis se den alders- og generasjonsbetingete utviklingen i boligstørrelse og husholdningsstørrelse i sammenheng med utgangspunkt i en enkel ekvivalensskala; *kvadratrotskalaen*.²⁷ Bruken av en ekvivalensskala overflødiggjør separate analyser for ulike husholdningstyper der dette gjøres kun av kontrollhensyn. Ved slike separate analyser fragmenteres aldersperspektivet, hvilket er uheldig i forhold til vår problemstilling om mer generelle ulikheter mellom aldersgrupper og kohorter.

Fire trenger dobbelt så stor bolig som en?

Gjennom å *dele boligstørrelsen på kvadratrotten av antall husholdningsmedlemmer* tillegger vi på en enkel måte boligkonsumet *stordriftsfordeler som øker med husholdningens størrelse*. Tilnærmingen tar høyde for/forutsetter at behovet for plass ikke å øker proporsjonalt med antall medlemmer i husholdningen slik faktoren rom per person gjør (for alle husholdninger), og slik "trangbodd"-tilnærmingen gjør (for flerpersonhusholdninger). Tilnærmingen forutsetter at stordriftsfordelene øker med husholdningsstørrelse, og at behovet for ekstra plass dermed er noe lavere for hvert "nytt" husholdningsmedlem (jf Tabell 1).²⁸

Tabell 1 Eksempler på ekvivalente boareal etter husholdningsstørrelse gitt kvadratrotskalaen.

Personer i husholdningen	Faktor	Kvadratmeter (eksempler)				
		30	40	50	70	100
1	1,00	30	40	50	70	100
2	1,41	42	57	71	99	141
3	1,73	52	69	87	121	173
4	2,00	60	80	100	140	200
5	2,24	67	89	112	157	224
9	3,00	90	120	150	210	300

Det synes rimelig å anta at en stor husholdning utnytter boligen mer effektivt enn en mindre husholdning, bl.a. fordi medlemmene har nytte av hele boligens areal og ikke alltid er hjemme samtidig. At barn ikke forutsettes å ha mindre behov enn voksne slik andre ekvivalensskalaer gjør synes dessuten å være fornuftig.²⁹ Men at hvert "nytt" husholdningsmedlem implisitt forutsettes å trenge stadig noe mindre plass hver, eventuelt i større grad forventes å skulle dele rom dersom barnetallet øker, kan selvfølgelig diskuteres. Særlig ved sammenligninger av boforhold mellom veldig store kontra andre husholdninger. Her vil personer i store husholdninger lett få et urimelig høyt ekvivalent konsum. At akkurat kvadratrotskalaen skulle gi et "riktig" bilde av flerpersonhusholdningers behov i forhold til hverandre, og til enpersonhusholdninger, er av disse og andre grunner tvilsomt.

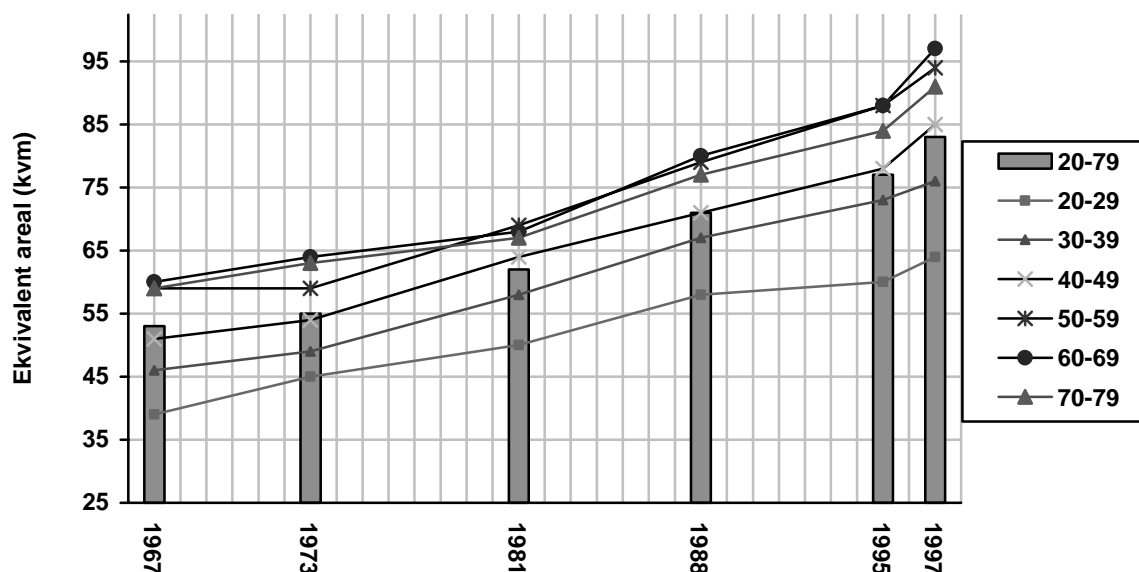
²⁷ For en diskusjon av ekvivalensskalaer benyttet på inntektssammenligninger se bl.a. Brekke, K. B. og R. Aaberge (1998), Buhman B. et. al. (1988), Lind, J.T. (2000).

²⁸ Kvadratrotskalaen forutsetter at en topersonhusholdning trenger 1,4 ganger mer plass, en trepersonhusholdning drøyt 1,7 ganger mer plass osv. enn en enpersonhusholdning (tilsvarende kvadratrotten av 2 og 3). Dette betyr for eksempel at en aleneboende med 50 kvm likestilles konsummessig med et par uten barn eller en aleneforsørger på 71 kvm, og et par med ett barn på 87 kvm (Tabell 1). Videre antas en familie på fire å ha behov for dobbelt så stor bolig (100 kvm) som en enslig, mens en familie på fem trenger 112 kvm osv.

²⁹ Andre skalaer, f.eks. de såkalte OECD-skalaene, tillegger barn lavere vekt enn voksne (Lind 2000; Brekke og Aaberge (1998)). Dette er rimelig ved inntektssammenligninger, men i boligkonsum-sammenheng er det jo gjerne slik at barn har egne og helst hvert sitt rom (mens voksne deler soverom). Sett i dette perspektivet egner kvadratrotskalaen seg bedre til sammenligninger av boligstørrelse enn inntekt eller forbruk ellers.

Men kvadratrotkskalaen har mange fordeler. For det første er den enkel og entydig. Alternative ekvivalensskalaer med andre faktorer og/eller der det tas hensyn til eventuelle behovsforskjeller mellom voksne og barn, mellom små barn og større barn osv. ville måtte begrunnes mer inngående på grunnlag av teoretiske spekulasjoner og/eller empiriske studier som faller utenfor rammene av dette notatet. Og skalaen synes ikke å være mer misvisende enn å dele boligstørrelsen på antall husholdningsmedlemmer uten at stordriftsfordeler medregnes (rom per person), der aleneboende og dermed unge og gamle får et urimelig høyt konsum.

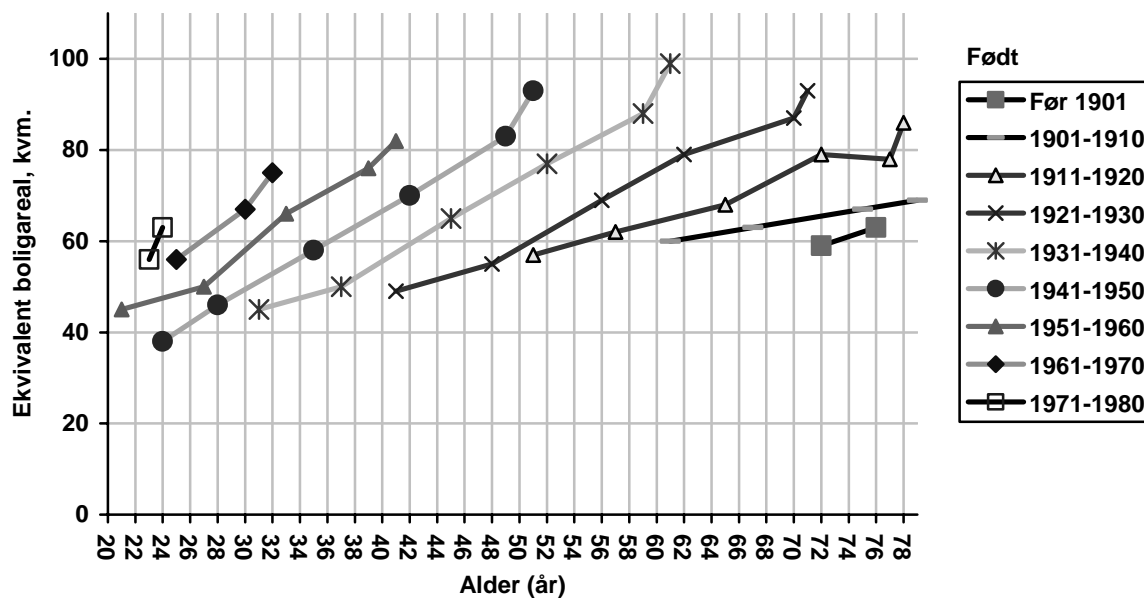
Figur 26 Ekvivalent boligstørrelse etter alder 1967-1997. Boligareal delt på kvadratroten av tallet på personer i husholdningen.

Generasjonene har identiske relative karrierer

Figur 26 viser at unge hadde en vekst i ekvivalent boligareal på linje med andre aldersgrupper inntil 1988. Går vi i detalj kan gruppen av unge se ut til å ha tatt innpå andre aldersgrupper mellom 1967 og 1973, for deretter å henge noe etter. På 1990-tallet har kontrasten mellom unge og andre aldersgrupper blitt litt større. Anlegger vi en kohorttilnærming (Figur 27) ser det imidlertid ut til at dagens unge og nyetablerte (60- og 70-talls generasjonene) har en konsumvekst med alder, og en vekst i forhold til tidligere generasjoner, som grovt sett sammenfaller med det vi finner for alle tidligere kohorter. Et interessant trekk ved denne figuren er det påfallende symmetriske mønstret der *alle kohorter har hatt den samme vekstraten (stigningstall) gjennom livsløpet, og det samme forspranget på forrige kohort i alle aldersfaser*. Veksten over tid illustreres f.eks. ved at et ekvivalent areal på 60 kvadratmeter har blitt nådd i stadig yngre alder, fra 72 år for dem som ble født i forrige århundre, til knapt 24 år for 70-talls kohortene. Sistnevnte har riktignok oppnådd dette konsumet "bare" to år tidligere i livsløpet enn 60-talls kohortene, som nådde tilsvarende nivå fire år før 50-talls kohortene, som igjen nådde nivået 5 år før 40-talls kohortene.

Figur 27 Ekvivalent boligareal (boligareal delt på kvadratroten av tallet på personer i husholdningen) etter alder og kohort.

5 "Samtidsrelativt" boligkonsum

Boligkonsumet har vært i sterk vekst gjennom den brede historiske perioden vi tar for oss (jf bla. Figur 7 og Figur 12). Sammenligningene vi har gjort mellom aldersgrupper og kohorter går dermed dels på tvers av tidspunkter med et ulikt generelt konsumnivå. En leid ettroms med kjøkken representerte utvilsomt et betydelig høyere boligkonsum i 1970 enn i dag. Denne kjensgjerningen er det ikke tatt hensyn til i analysene hittil. Det er med andre ord ikke gjort noe systematisk forsøk på å "indeksregulere" eller relativisere generasjonenes konsum i forhold til dagens eller den respektive samtids konsumnivå. Dette kan lede til gale konklusjoner om gruppers stilling i en fordelingssammenheng. Problemet gjelder særlig i kohortanalyser der periodeeffektene mistes av syne fordi tidsspesifiseringer mangler (og der en visuell indeksregulering av figurene ikke er mulig på samme måte som for vanlige tverrsnittsanalyser).

Økonomisk vekst, for alle?

Forutsatt økonomisk vekst, og at veksten kommer alle grupper (alders-, kohort- eller andre grupper) til gode, vil alle grupper absolutt sett *nødvendigvis* være bedre stilt konsummessig enn tidligere generasjoner. Spørsmålet om i hvilken grad veksten har kommet ulike grupper til gode fordrer en analyse av den *relative* utviklingen; av endringen i gruppenes stilling i forhold til den samtiden "det er naturlig å sammenligne seg med". Analyser av *endring over tid fordelt på ulike grupper* bør omfatte et slikt perspektiv, som supplement eller alternativ til analyser av absolutte tall. Vi skal derfor gjøre sammenligninger av romtall, eiersannsynlighet og forbruksnivå relatert til samtiden.

Samtiden former konsumaspirasjonene, særlig unges

En *samtidsrelativ* tilnærming er relevant først og fremst av psykologiske årsaker. Så lenge de mest grunnleggende behov for et gode er dekket er andre personer *på samme tid* (og sted) den umiddelbare referanserammen for ens bedømmelse av egen situasjon, enten det gjelder boligsituasjon eller andre forbruks- eller levekårsforhold. Samtidens forbruksnivå er med andre ord en naturlig målestokk for hva som er "mye" eller "lite" og "bra" og "dårlig", og tjener dermed som grunnlag og utgangspunkt for ens persepsjon av samfunnets konsummessige lagdeling og ens posisjon innen denne. Middeldrende og eldre har naturlig nok en mer nyansert referanseramme, som også omfatter *tidligere tiders* boforhold og økonomiske levekår. Slike henvisninger til fortidens konsum kan nok likevel synes like upassende for middeldrende og eldre (når deres konsum sammenlignes med tidligere generasjoners) som de synes irrelevante for unge.

Nyttig ved kohortsammenligninger

Analyser av utvikling over tid som innebærer en eller annen form for "indeksregulering" er særlig nyttig ved kohortanalyser der man er opptatt av et fordelingsperspektiv. I de analysene som hittil har gjort, herunder analysene av levekårsundersøkelsene i Løwe (2001), er kun absolutte forskjeller mellom kohorter *ved samme alder* kartlagt. Dermed har vi sammenlignet ulike historiske tidspunkt med helt ulike generelle konsumnivåer, uten å ha kjennskap til hvordan en kohort i en gitt alder hadde det boforholdsmessig i forhold til samtiden. Med dette blir fordelingsperspektivet utydelig, og yngre generasjoner vil lett komme *tilsynelatende* godt ut i alderskontrollerte sammenligninger med eldre generasjoner. Hvorvidt man sammenligner et absolutt konsumnivå med tilsvarende for *andre kohorter til andre tider* (og samme alder) eller andre kohorter *til samme tid* vil lede til helt ulike konklusjoner fordi boligkonsumet som andre konsumområder har vært i vekst. Analysen av absolutt utvikling bør derfor *suppleres* med konsumtall relatert til samtiden slik at saken belyses fra begge sider. Dermed får vi en mer balansert sammenligning mellom kohortene.

Konkretisering av samtidsrelativt boligkonsum

Med "samtidsrelativt" boligkonsum mener vi boligkonsum i *forhold til andre personer eller husholdninger på undersøkelsestidspunktet*. Dette avsnittet skal med andre ord handle om hvordan de enkelte aldersgruppene eller kohortene plasserer seg konsummessig i forhold til andre *på samme tid*. Den enkelte aldersgruppes eller kohorts konsum skal først og fremst sammenlignes med gjennomsnittet for alle personer i alderen 20-79 år. Vi skal både se hvor stor *andel* som ligger over eller under gjennomsnittet, og hvor *langt* fra gjennomsnittet gruppene befinner seg. Dette skal gjøres både for boligstørrelse og eierandel. Dessuten skal vi beregne og sammenligne andelen innen ulike aldersgruppene som har de minste og største boligene.

Valg av (samtidens) referansegruppe kan selvfølgelig diskuteres. At valget har falt på *gjennomsnittet for alle voksne* i alderen 20-79 år det enkelte undersøkelsesår gjør at aldersgrupper med et høyt konsum nødvendigvis vil komme godt ut, samtidig som unge nødvendigvis kommer dårlig ut. Så lenge det er den aldersgruppe- og kohortbetingete *utviklingen* og ikke nivået vi er interessert i spiller imidlertid valg av referansegruppe en underordnet rolle. Den valgte gruppen må kunne sies å være enkel, nøytral og hensiktsmessig sett opp mot andre alternativer. Median (eller andre uttrykk for sentraltendens) representerer ikke like mye informasjon, da målet kun gir uttrykk for rangering. Dessuten er det verken nødvendig eller ønskelig å hindre at svært høye verdier trekker gjennomsnittet opp (som er et vanlig argument for å bruke median heller enn gjennomsnitt f.eks. ved inntektsanalyser). Variasjon og fordelingsskjevhet i boligstørrelse er begrenset, og gjennomsnitt og median er relativt sammenfallende sammenlignet med andre økonomiske variable som inntekt og formue.³⁰ At svært høye konsumnivåer hever referanserammen er dessuten ikke uhenktsmessig, da prangende eiendommer utvilsomt legger betydelige føringer på den enkeltes konsumaspirasjoner og vurdering av egen bosituasjon.

Utviklingen i aldersgruppers og kohorters samtidsrelative boligstørrelse skal uttrykkes ved hvor mange prosent den enkelte gruppe i gjennomsnitt ligger over eller under gjennomsnittet for alle voksne i alder 20-79 år det aktuelle år. Beregninger skal her gjøres både for boligareal og boligareal per person. Når det gjelder disposisjonsform vil vi beregne hvor mange prosentpoeng den enkelte aldersgruppe eller kohortgruppe ligger over eller under gjennomsnittlig eierandel det aktuelle år.

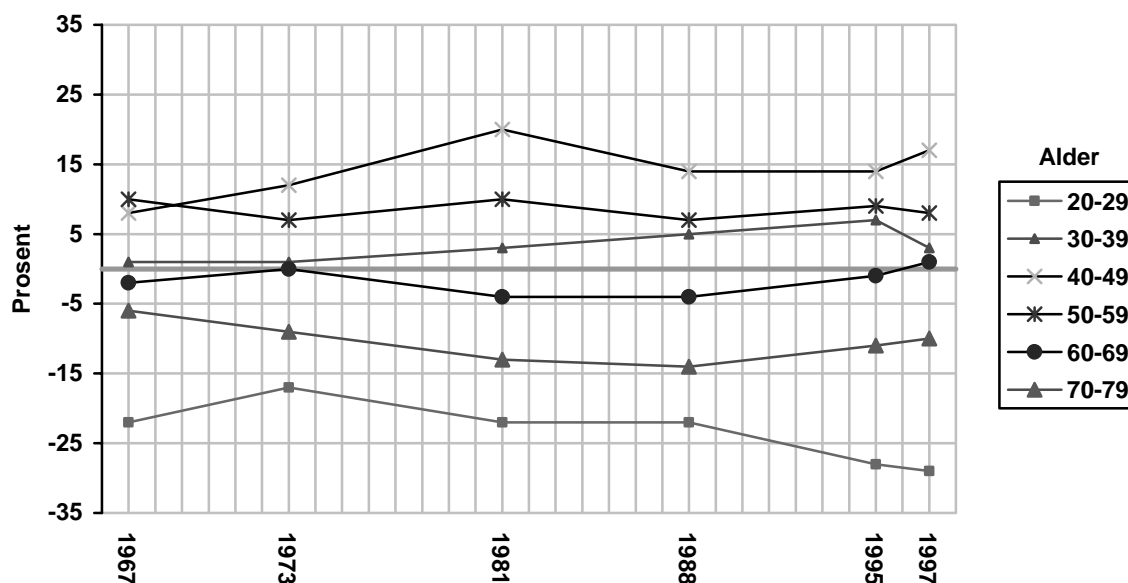
5.1 Samtidsrelativ absolutt boligstørrelse

Unge tapte posisjon etter 1973

Figur 28 er en tverrsnittsoversikt over aldersgruppenes samtidsrelative boligareal uttrykt som prosentvis avvik fra gjennomsnittlig areal (areal i kvadratmeter/gjennomsnitt x 100). Mønstrer gir et klart vitnesbyrd om at unge sett under ett i den perioden vi har tatt for oss stadig har tapt posisjon i fordelingen av boligareal siden 1973, etter å ha nærmet seg gjennomsnittet mellom 1967 og 1973. Videre ser vi at aldersgruppen 70-79 år tapte posisjon fra 1967 til 1988, før gruppen styrket sin stilling noe. 40-49-åringene befinner seg i toppen av fordelingen gjennom hele perioden 1973-1997, med 50-59-åringene hakk i hel. Sistnevnte gruppe har ligget mer eller mindre uendret på knapt 10 prosent over gjennomsnittlig boligareal gjennom hele perioden.

³⁰ F.eks. var gjennomsnitt og median henholdsvis 93 og 85 kvm og 3,2 og 3,0 rom i 1973, og 130 og 120 kvm og 4,5 og 4,0 rom i 1997

Figur 28 Samtidsrelativt boligareal etter alder 1967-1997. Prosent over/under gjennomsnittlig areal (for alle 20-79 år, unntatt hjemmeboende).

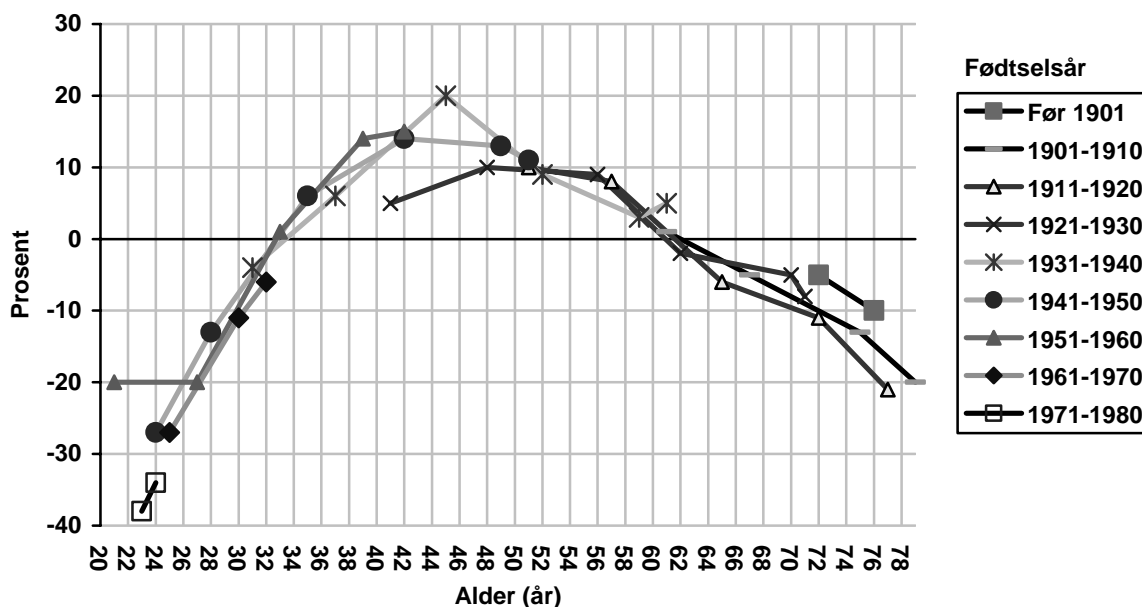
Aldersgruppebaserte tverrsnittsfremstillinger av absolutt boligkonsum (som Figur 12, side 21) gir i utgangspunktet et visst inntrykk av hvordan ulike aldersgrupper på ethvert undersøkelsestidspunkt ligger an i forhold til hverandre, og til gjennomsnittet dersom dette vises i figuren/tabellen. En eksplisitt relativisering kan derfor synes unødvendig, og vil kun representere kosmetiske endringer av tverrsnittsfigurene. Men det vil like fullt gi et klarere uttrykk for den enkelte aldersgruppes posisjon i boligfordelingen. Ved kohortfremstillingen over boligareal som ble presentert i Figur 13 (side 22) er det derimot umulig å bedømme kohortenes stilling relatert til samtiden.

Karrieretoppen nå tidligere i livsløpet

Figur 29 nedenfor viser her kohortenes avvik fra det til enhver tid gjennomsnittlige boligareal (for voksne i alder 20-79 år). Kohortoversikten viser at forskjellene i samtidsgjennomsnittlig boligareal mellom kohortene for det meste er små. Stort sett overlapper alle kohortenes (del-)karrierer hverandre og utgjør sammen en omvendt U-formet samtidsrelativ "gjennomsnittlig" boligkarriere for perioden 1967-1997. Tolket som en slik grov, ahistorisk relativ karriere ligger boligstørrelsen under samtidsgjennomsnittet fram til begynnelsen av 30-års alderen og når toppen i midten av 40-årene. Denne første delen av boligkarrieren er preget av rask forbedring fra en startposisjon på om lag 20-40 prosent under gjennomsnittet i begynnelsen av 20-årene. Deretter følger en nedtrappingsfase, som er preget av et slakere fall. Boligstørrelsen krysser gjennomsnittet igjen ved 60-årsalderen og synker videre til omlag 20 prosent under gjennomsnittet i slutten av 70-årene.

Det er betydelige avvik mellom de overlappende samtidsrelative karriereutsnittene både i starten, midten og slutten av livsløpet slik det her er vist. 1950-tallskohortene ser i våre tall ut til å ha hatt en gunstigere karrierestart enn tidligere og senere kohorter. Tidligst i 20-årsalderen lå disse 20 prosent under samtidsgjennomsnittet, i motsetning til f.eks. 1970-tallskohortene som lå hele 40 prosent under. Når det gjelder midten av livsløpet (nærmere bestemt 40-46-årsalderen) ser vi at 20-tallskohortene her hadde en langt dårligere stilling enn 30-tallskohortene, som faktisk lå noe over 40-tallskohortene.

Figur 29 Samtidsrelativt boligareal etter alder og kohort 1967-1997. Prosent over/under gjennomsnittlig areal.

Foruten nivåforskjeller mellom kohortene viser Figur 29 at karrieretoppen er forskjøvet mot yngre alder. Kohortene født mellom 1920 og 1960 har nådd en relativ konsumtopp stadig tidligere i livsløpet. 1920-tallskohortene nådde toppen av den samtidsrelative fordelingen først i 50-årsalderen, mens 1950-tallskohortene synes å nå toppen nesten 10 år tidligere.

Det synes ellers som at 1970-tallskohortenes samtidsposisjon ligger 10 prosentpoeng under de tre foregående 10-års-kohortene. Gruppen er riktignok bare representert med to observasjoner tidlig i boligkarrieren som ikke nødvendigvis bryter radikalt med andre kohorter, dvs. med et omvendt-uforment karrieremønster. Tar vi 1970-tallskohortenes beskjedne husholdningsstørrelse i betraktning (jf Figur 5) er det dessuten ikke overraskende at gruppen ligger så lavt.

5.2 Samtidsrelativt boligareal per person

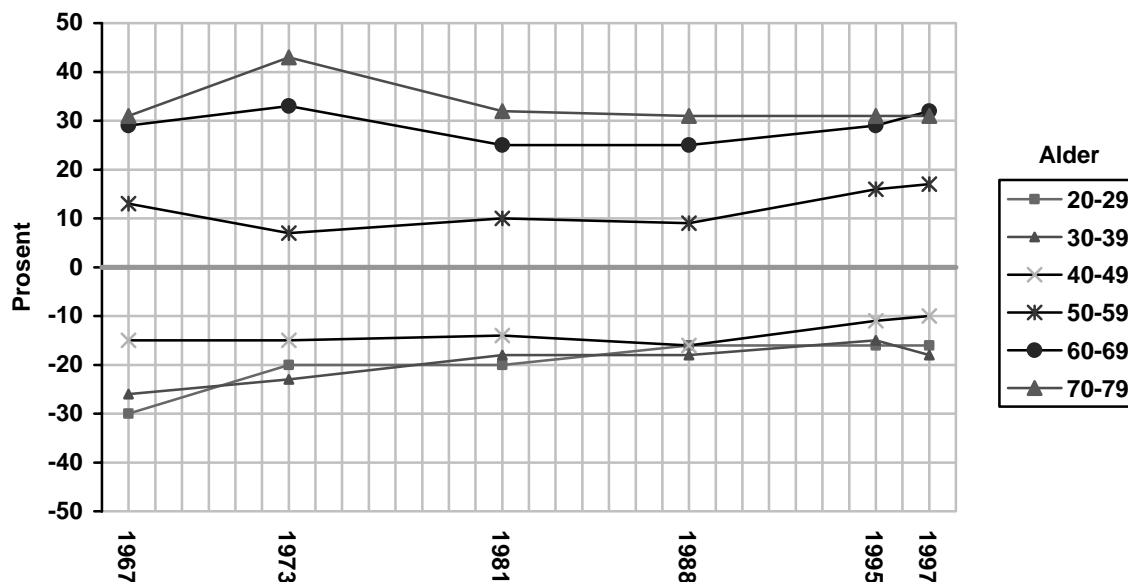
Vi skal nå gjøre analyser der vi tar hensyn til husholdningsstørrelsen gjennom å se på boligareal per husholdningsmedlem. Her forutsettes implisitt at arealbehovet øker i et 1-1 forhold med antall medlemmer, m.a.o. at to personer trenger dobbelt så stor bolig som en person osv. (jf drøfting av dette premiss på side 24 f.f.).

Stabil aldersrangering

Når vi ser på utviklingen i aldersgruppenes gjennomsnittlige avvik fra samtidsgjennomsnittlig boligareal per person fremkommer som Figur 30 viser et mønster kjennetegnet ved stor stabilitet. Gjennom hele perioden har 60-79-åringene hatt et konsum om lag 30 prosent over gjennomsnittet, mens 50-59-åringene følger hakk i hel med omtrent 10 prosent over gjennomsnitt. Vi legger dessuten merke til at de tre yngste aldersgruppene har et bemerkelsesverdig sammenfallende konsumnivå. Sammenlignet med det tilsvarende mønster i Figur 28 der det ikke ble kontrollert for husholdningsstørrelse er de tre yngste gruppene svært like og har alle ligget ca 15-20 prosent under gjennomsnittet

for boligareal per husholdningsmedlem gjennom perioden 1973-1997. Likheten skyldes at de har det samme *forholdet* mellom størrelse og personer. Det er f.eks. de store husholdningene blant 30-49-åringene som her trekker boligkonsumet ned til samme nivå som 20-29-åringene. I 1967 var det noe større forskjeller mellom de tre yngste aldersgruppene, da 40-49-åringene lå noe høyere enn 20-39-åringene, men det har siden skjedd en konvergens mellom 40-49-åringene og 20-39-åringene.

Figur 30 Samtidsrelativt boligareal per person etter alder 1967-1997. Prosent over/under gjennomsnittlig boligareal per person.

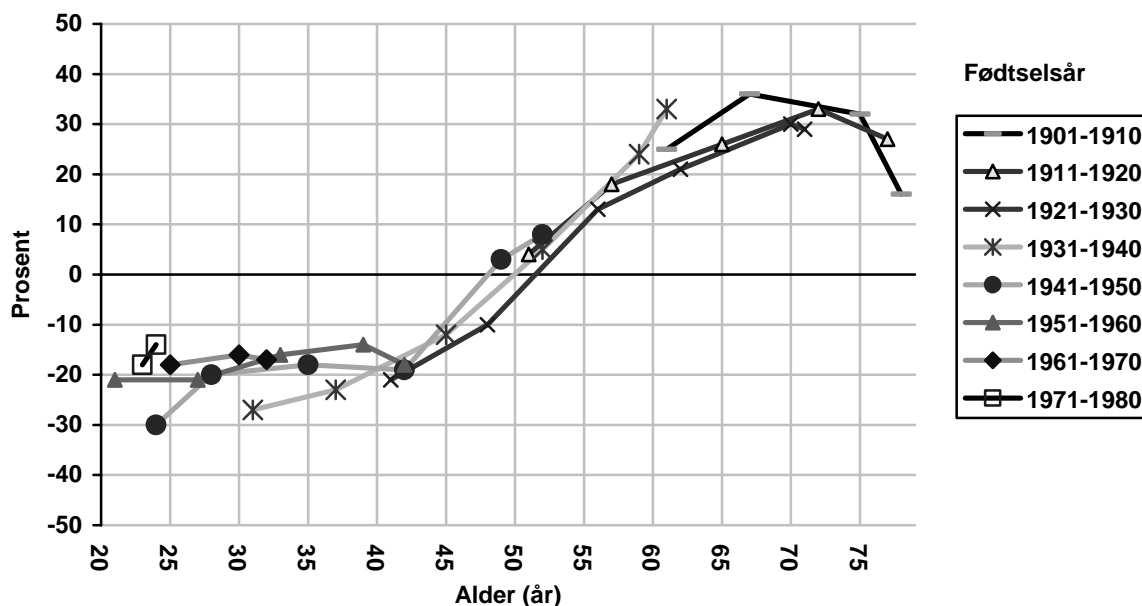
Noe vekst for yngre i perioden 1967-1997?

Kontrollert for endringene i husholdningsstørrelse på den enkle måten vi her har gjort er det ikke grunn til å si at unge har svekket sin relative posisjon når vi ser på boligens størrelse. Faktisk er det gjennomgående trekket for 30-årsperioden at 20-39-åringene sakte men sikkert har nærmet seg gjennomsnittet. For perioden 1988-1997 var forbedringen riktignok mindre enn for de fleste andre aldersgrupper. At konsumposisjonen i denne perioden synes å ha blitt forbedret for "alle" aldersgrupper må sees i sammenheng med endringer i aldersstrukturen (flere unge, jf. Tabell 9).

S-formet karrieremønster

En kohortoversikt over samme utvikling avtegner et tydelig S-formet karrieremønster (Figur 31). Det er som for tilsvarende mønster uten kontroll for husholdningsstørrelse (Figur 29) stor grad av sammenfall mellom de ulike kohortenes livsløpskurver. Dette bekrefter at aldersgruppens eller generasjonens relative posisjon når det gjelder rom per person ikke er betydelig rokket i perioden. Det er også her nærliggende å betrakte kohortenes ulike livsløpsutsnitt som en felles livsløpskurve. I så fall avtegnes et mønster der konsumet ligger ca 20 prosent under gjennomsnittet fram til 40-års alder, hvoretter ens relative konsum stiger raskt og passerer gjennomsnittet i 50-årsalderen, før det når en topp i 70-årsalderen.

Figur 31 Samtidsrelativt boligareal per person for ulike kohorter i perioden 1967-1997. Prosent over/under gjennomsnittlig areal per person.

Bedring for unge og yngre generasjoner?

Figur 31 gir ingen vitnesbyrd om klare utviklingstrekk over tid og forskjeller mellom kohorter. Mønstrer antyder riktignok at den yngste generasjonen har et høyere samtidsrelativt konsum enn tidligere generasjoner. Og dersom vi avgrensner analysen til aldersfasen 20-40 år synes det som kohortene er utvetydig rangert med *stadig høyere relativt konsum for stadig yngre kohorter*. Videre ser "yngre" generasjoner (1940-tallskohortene sammenlignet med 1930-tallskohortene, og 1930-tallskohortene sammenlignet med 1920-tallskohortene) ut til å nå/passere samtidsgjennomsnittet noe tidligere i livsløpet enn eldre generasjoner.

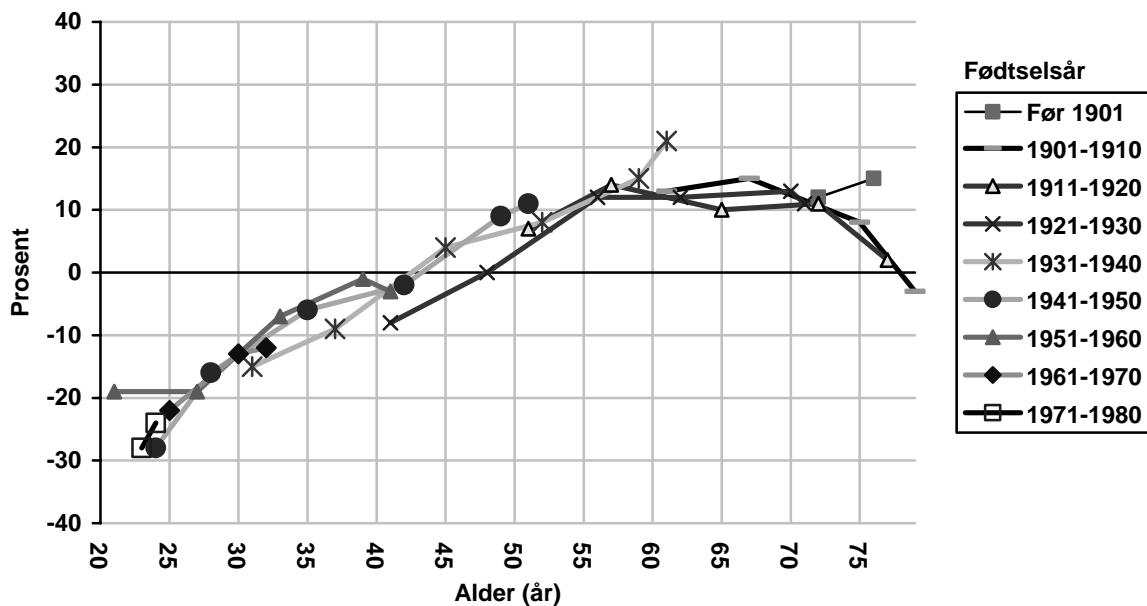
5.3 Samtidsrelativ ekvivalent boligstørrelse

En innvending mot å bruke areal per person er at det målte konsumet kan sies å blir vel lavt i store familier, jf diskusjon på side 33. Dersom vi utvider analysen ytterligere og beregner kohortenes gjennomsnittlige karrierer kontrollert for husholdningsstørrelse *medregnet stordriftsfordeler* blir mønstret en mellomting mellom Figur 29 og Figur 31.

Jevn konsumvekst fram til 60-70-årsalderen

Figur 32 viser at karrierene får et jevnere forløp, og at forskjellen mellom kohortene blir enda noe mindre når vi ser på *ekvivalent* samtidsrelativt boligareal beregnet ved kvadratrotskalaen. Kvadratrotskalaen forutsetter at en familie på fire kun har behov for dobbelt så stor plass som et par eller en enslig forsørger, osv. (jf. side 33). Antagelsen om slike stordriftsfordeler gir et betydelig konsumløft for aldersfasene 30-50 år, sammenlignet med Figur 31, da husholdningene i denne aldersfasen er store. Et samtidsgjennomsnittlig konsumnivå nås videre noe tidligere i livsløpet, og den yngste aldersgruppen som hovedsakelig består av aleneboende får et mye lavere konsum.

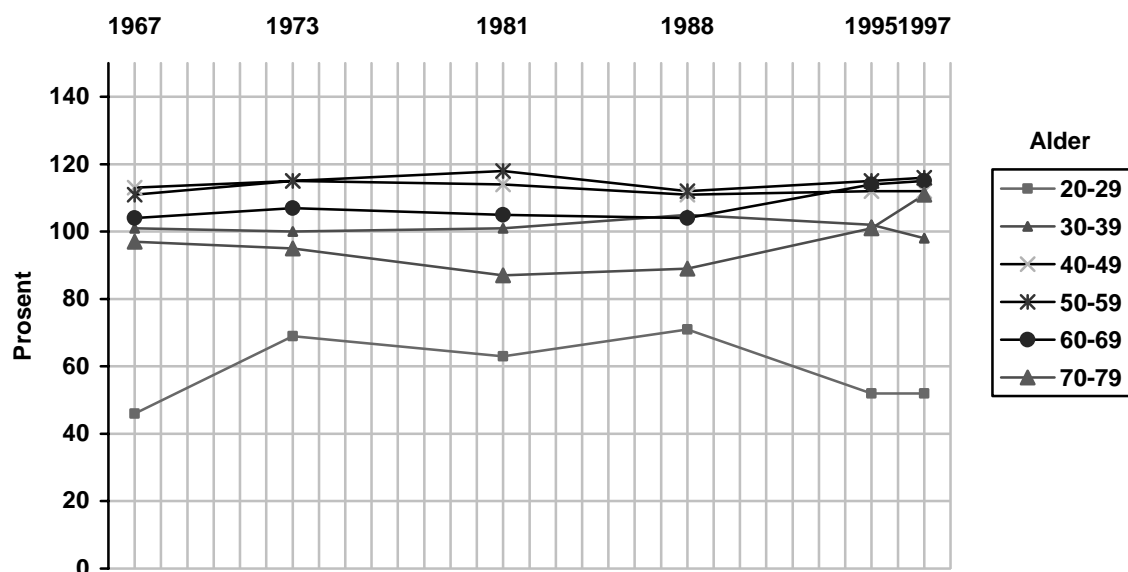
Figur 32 Samtidsrelativt ekvivalent boligareal for ulike kohorter i perioden 1967-1997. Areal delt på kvadratroten av antall personer i husholdningen. Prosent over/under gjennomsnitt.

5.4 Samtidsrelativ eierandel

Andelen som eier boligen de bor i har fram til slutten av 1980-tallet økt på bekostning av andelen som leier (se side 15). Fordi disposisjonsform er en viktig side ved boligkonsumet er det også her interessant å se på endringer i aldersgruppenes og kohortenes stilling i forhold til samtiden.

Figur 33 Aldersgruppenes samtidsrelative eierandel 1967-1997. Andel av gjennomsnittlig eierandel, prosent.

Figur 33 er en "samtdsrelativ" utgave av Figur 7 (side 15) og gir uttrykk for hvordan aldersgruppenes eierandel avviker fra gjennomsnittlig eierandel for alle voksne. Konsumet er nærmere bestemt gitt ved reell eierandel for aldersgruppen som andel av gjennomsnittlig eierandel det aktuelle år (der gjennomsnittlig eierandel er 100 prosent).

Figuren viser at det bare er den yngste og den eldste aldersgruppen som har hatt betydelige svingninger i sin stilling på eiermarkedet. Så lenge den absolutte eierandelen har ligget på 70-80 prosent i gjennomsnitt vil riktignok ikke avvikene kunne bli særlig store for de etablerte aldersgruppene. Likevel er figuren et klart vitnesbyrd om at *unges posisjon var betraktelig bedre i perioden 1973-1988 enn i slutten og begynnelsen av 30-årsperioden*. Fra 1973 til 1988 hadde 20-29-åringene en eierandel som lå 30-35 prosent under gjennomsnittet, mens de i 1967 og 1995/97 lå 50 prosent under. Videre kommer et klart fall og deretter sterk vekst klart til uttrykk for 70-79-åringene, som lå under gjennomsnittet inntil 1995.

6 Korrelasjon og regresjon

I dette avsnittet skal vi se nærmere på forholdet mellom boligkonsum og sentrale variable som kan tenkes å samvariere med og eventuelt påvirke dette. Vi skal dels se på eiersannsynlighet, men konsentrerer analysen om boligstørrelse. Foruten å beregne og tolke bivarierte korrelasjoner mellom boligareal og sentrale forklaringsvariable, skal vi la de samme variablene forklare variasjonen i boligareal gjennom lineær regresjon. Dette skal vi gjøre for alle observasjonsår i perioden 1967-1997, slik at vi kan avgjøre om visse forhold har fått mer eller mindre "å si" for boligkonsumet i perioden.

Forklaringsvariable

Vi skal beregne den statistiske betydningen av utvalgte egenskaper hos analyseobjektet, nærmere bestemt alder, husholdningsstørrelse, inntekt, bosted (by/land) og om man er under utdanning. Vi er primært interessert i hvilken betydning *alder* har for boligkonsumet. Et sentralt spørsmål er i hvilken grad alder mister forklaringskraft (selvstendig betydning som forklaringsvariabel) i en regresjonsmodell der det kontrolleres for de nevnte og sannsynligvis samvarierende og relevante forhold. De andre variablene; inntekt, husholdningsstørrelse, bosted og om man er under utdanning vil alle ha betydning for boligkonsumet, og kan dessuten tenkes å være viktige ("egentlige") forklaringer på alderens betydning. I så fall svekkes eller forsvinner betydningen av alder når disse trekkes inn i modellen.

Alder har i seg selv ingen intuitiv innvirkning på boligkonsumet, når det kontrolleres for husholdningsstørrelse (behov) og inntekt (økonomisk evne). Som direkte mål på hvor lenge man har levd er alder imidlertid en sentral indikator på *hvor lenge* man har "bodd", hatt inntekt og mulighet til å spare, som alle er faktorer som vil kunne påvirke boligkonsumet. Dette vil riktignok særlig gi seg utslag i boligformuen, men vil også kunne komme til uttrykk ved boligstørrelse.

Andersen (2002) har analysert eiersannsynlighet avgrenset til 16-39-åringer og til leveårsundersøkelsene 1987-1998 og fant her at både alder og inntekt har stor betydning. Bostedsstrøk, hvorvidt man har arbeid, er i parforhold og kjønn har liten eller ingen betydning. Figur 15 og Figur 28 illustrerte at den bivarierte betydningen av alder for boligstørrelse har blitt styrket, i alle fall siden 1973 og dersom vi ser på første del av livsløpet (inntil 50-årsalderen). Vi skal nå søke etter bakenforliggende årsaker til dette mønstret.

6.1 Bivariate sammenhenger

Før vi lager en regresjonsmodell for boligareal skal vi se litt på de bivariate sammenhengene mellom de nevnte forklaringsvariable og henholdsvis eiersannsynlighet og boligareal. Produktmomentkorrelasjonskoeffisienten Pearsons R gir et enkelt inntrykk av lineære sammenhenger, og vil bl.a. kunne oppsummere betydningen av alder både som kontinuerlig variabel, og som en dikotom ung/ikke-ung variabel. Vi gjør beregninger for alle observasjonsår. Det minnes om at en variabels "betydning" i denne sammenheng kun forteller om korrelasjon, dvs. om i hvilken grad de som har en (høy) verdi på variabelen også har en tendens til å eie eller ha en stor bolig. Sammenhengene forteller intet om hvorvidt en endring i variabelen *alene* gir et utslag i boligkonsumet og dermed "påvirker" dette.

Sammenhengen mellom det å eie og alder ble forsterket på 1990-tallet

Tabell 2 gir en oversikt over bivariate sammenhenger mellom eiersannsynlighet og de nevnte forklaringsvariablene. I tillegg har vi med areal, slik at eventuelle endringer i sammenhengen mellom disposisjonsform og eiersannsynlighet kan avdekkes. Det er ikke meningen å presentere en

fyllestgjørende tolkning av alle mønstre i tabellen, langt mindre av de utallige mulige krysskorrelasjoner og eksterne forklaringer på disse.

Tabell 2 Bivariate korrelasjoner mellom sannsynlighet for å eie boligen (=selveie eller andelseie) og viktige forklaringsvariable. Pearsons R*.

	1967	1973	1981	1988	1995	1997
Personens alder	,17	,14	,11	,08	,27	,35
Personen er 20-29 år (vs 30-79)	-,31	-,25	-,29	-,27	-,43	-,44
Antall husholdningsmedlemmer	,20	,19	,22	,24	,25	,22
Inntekt**	(,07)	,12	,19	,26	,23	,20
Under utdanning***			-,15	-,08	-,25	-,30
Bor i storby	-,17	-,21	-,13	-,06	-,05	-,09
Areal	,38	,36	,29	,25	,36	,32

*Alle sammenhenger er signifikante på $P < ,001$ -nivå unntatt storby i 1995 der $P < ,05$.

**1967: "antatt inntekt" (sannsynligvis personlig), 1973, 1981, 1988: husholdningens bruttoinntekt, 1997: Samlet inntekt, husholdning,

*** 1967/73 ikke tilgjengelig informasjon om hovedbeskjeftigelse, ellers: "skole" eller "utdanning"

Tabell 2 viser at sammenhengen mellom alder og sannsynligheten for å eie boligen man bor i har blitt betydelig styrket på 1990-tallet, og nådde et hittil toppunkt i 1997. Dette gjelder enten vi ser på alder som kontinuerlig variabel eller som en dikotom i betydningen ung (20-29 år)/ikke-ung. Veksten siden 1988 skyldes dels at sammenhengen den gang var historisk svak, i likhet med korrelasjonen med det å være under utdanning. På slutten av 1980-tallet var også inntektens betydning på sitt sterkeste i perioden. Videre ser det ut til at sannsynligheten for å eie hadde litt mindre å si for boligstørrelsen (eller omvendt) i 1988. Ellers er det verdt å nevne at eierformen synes å ha blitt noe jevnere fordelt mellom by og land mellom 1973 og 1995.

Husholdningsstørrelse samvarierer sterkt med boligstørrelse i hele perioden

Tabell 3 gir en tilsvarende oversikt over sammenhenger med boligarealet. En sammenligning av variablenes forklaringskraft i 1997 viser at husholdningsstørrelse, dvs. boligbehovet, hadde størst bivariat betydning for boligarealet.³¹ Deretter følger samlet husholdningsinntekt. En viss betydning har det også om man bor i storby, eller om man er under utdanning. Alder målt som kontinuerlig, lineær variabel har samlet sett minst betydning av de variablene vi har med i modellen når vi tar med hele aldersspennet 20-79 år. Dette skyldes ikke at sammenhengen generelt er svak, men at arealet er stigende opp til 50-60 års alderen hvoretter det synker, hvilket nødvendigvis gir en lav produktmomentkorrelasjonskoeffisient da denne forutsetter linearitet. Når alder inngår som en dikotom variabel der analysepersonen er en ung voksen på 20-29 år eller ikke blir sammenhengen sterk.

³¹ Om husholdningen har barn ble vurdert som alternativ til antall husholdningsmedlemmer (med tanke på regresjonsmodellen der ikke begge disse interkorrelerte behovsvariablene kunne inngå), men husholdningsstørrelse byr her på mest informasjon og er mye sterkere korrelert med areal.

Tabell 3 Bivariate korrelasjoner mellom boligareal og viktige forklaringsvariable. Pearsons R. Alle sammenhenger signifikante på $P < ,001$ -nivå.

	1967	1973	1981	1988	1995	1997
Personens alder	,07	,06	,05	,05	,06	,10
Personen er 20-29 år (vs 30-79)	-,18	-,18	-,18	-,20	-,27	-,27
Antall husholdningsmedlemmer	,30	,32	,40	,36	,39	,37
Inntekt*	(,26)	,32	,36	,41	,34	,31
Under utdanning**			-,07	-,04	-,15	-,17
Bor i storby	-,20	-,20	-,15	-,16	-,13	-,19

*1967: "antatt inntekt" (sannsynligvis personlig), 1973, 1981, 1988: husholdningens bruttoinntekt, 1997: Samlet inntekt, husholdning,

** 1967/73 ikke tilgjengelig informasjon om hovedbeskjeftigelse, ellers: "skole" eller "utdanning"

Når det gjelder utviklingsmønstre ser vi at alder, eller rettere sagt det å være 20-29 år, har fått noe mer å si for boligstørrelsen på 1990-tallet. Men tendensen synes ikke å være like sterk som for eierandel. Ellers synes det som at styrkeforholdet mellom husholdningsstørrelse og inntekt (forholdet mellom koeffisientene), er mer i husholdningsstørrelsens favør i 1997 enn i noen annen del av perioden. Videre hadde inntekt også her mer å si i 1988 enn noen andre år.

Dersom korrelasjonsanalysen avgrenses til aldersspennet 20-49 år, der boligstørrelsen er jevnt stigende, får alder mye sterkere betydning for boligstørrelsen. De andre variablene har da også en sterkere lineær sammenheng med boligstørrelse, særlig husholdningsstørrelse.

6.2 Regresjon på boligareal

Bivariate sammenhenger kan brukes til å predikere, men gir ingen forklaring så lenge "effekten" av en variabel kan skyldes en annen variabel som samvarierer med denne. Vi skal derfor forsøke å avgjøre hvordan de ulike variablene alene påvirker boligstørrelsen, dvs. i hvilken grad personer med (mye av) en egenskap har større bolig enn andre personer som *ellers er like* i forhold til de variablene som er med i modellen.

Alder viktig, inntekt viktigere, behov viktigst

Først skal vi beregne absolutte og standardiserte regresjonskoeffisienter i to regresjonsmodeller som hver for seg benyttes under to ulike betingelser for året 1997. Den ene modellen har alder som kontinuerlig variabel, den andre har alder som dikotom variabel; 20-29 år versus 30 år og eldre. De to betingelsene er henholdsvis at alle aldersgrupper inngår i analysen, eller at vi avgrenser aldersspennet til 20-49 år. Sistnevnte gjøres fordi sammenhengen mellom alder og boligstørrelse som nevnt er lineær (jevnt stigende kurve) innenfor dette aldersområdet (jf. Figur 10 side 19). Fra 50-årsalderen synker boligstørrelsen noe, og lineær regresjon egner seg derfor i utgangspunktet dårlig for hele livsløpet når alderens betydning skal under lupen.

Tabell 4 Regresjonsmodell for boligareal anvendt på aldersområdene 20-79 år og 20-49 år. Alder som kontinuerlig variabel. 1997.

Avhengig: boligareal	Alle 20-79 år			Avgrenset til personer 20-49 år		
	B	Beta	Sign.	B	Beta	Sign.
1997						
Personens alder (kontinuerlig, år)	0,7	,17	***	1,5	,18	***
Antall husholdningsmedlemmer	15	,33	***	14	,31	***
Samlet inntekt, husholdn. 1000 kr	0,03	,22	***	0,04	,19	***
Under utdanning	-10	-,04	*	-7	-,03	-
Bor i storby	-19	-,13	***	-18	-,11	***
Konstantledd	46		***	23		***
Modellens forklaringskraft	R2= ,24			R2=,30		

Når alder inngår som kontinuerlig variabel i en regresjonsmodell med de nevnte variablene får denne en selvstendig effekt på 0,7 kvm per år, og en Beta på 0,17, når vi tar med hele aldersspennet 20-79 år. Alderens forklaringskraft er her litt lavere enn den av inntekt, som har en Beta på 0,22. Nærmere bestemt innebærer 100.000 kr høyere husholdningsinntekt gjennomsnittlig 3 kvm større bolig.

Av de variablene vi har med i modellen, har husholdningsstørrelse størst innvirkning på arealet, med en Beta på 0,33. Ett ekstra husholdningsmedlem betyr gjennomsnittlig 15 kvm større boligareal. At man bor i storby betyr i gjennomsnitt 19 kvm mindre bolig (Beta -0,13), og personer under utdanning har i snitt 10 kvm mindre bolig enn andre (Beta -0,04). Modellens samlede forklaringskraft er 0,24 målt ved R2. Dersom vi benytter modellen på aldersspennet 20-49 år blir sammenhengene omtrent de samme, men forklaringskraften styrkes noe.

Tabell 5 Regresjonsmodell for boligareal. 20-29 og 30-49/79 år. Alder som dikotom variabel, 1997.

1997	Alle 20-79 år			Avgrenset til personer 20-49 år		
	B	Beta	Sign.	B	Beta	Sign.
Personen er 20-29 år	-27	-,16	***	-21	-,14	***
Antall husholdningsmedlemmer	12	,26	***	14	,30	***
Samlet inntekt, husholdn. 1000 kr	0,03	,21	***	0,04	,20	***
Under utdanning	-11	-,04	*	-9	-,04	-
Bor i storby	-19	-,13	***	-18	-,12	***
Konstantledd	92		***	81		***
Modellens forklaringskraft	R2= ,23			R2= ,29		

En regresjonsmodell med de samme variablene, men der kontinuerlig alder erstattes av en dikotom ung/ikke ung- variabel viser at det å være i aldersgruppen 20-29 år (i motsetning til 30-79 år) annet likt i gjennomsnitt betyr 27 kvm mindre boligareal. Beta og betydningen av de andre variablene og modellens forklaringskraft er tilnærmet som i forrige modell. Heller ikke her endres sammenhengene i nevneverdig grad dersom vi avgrenser analysen til aldersområdet 20-49 år.

Alder med uendret effekt gjennom hele perioden 1967-1997

Vi skal til slutt se om alder har endret betydning for boligstørrelse i konkurranse med inntekt, husholdningsstørrelse og region. Vi bruker da den samme forklaringsmodellen på alle boforholdsundersøkelsene 1967-1997.

Tabell 6 Betydningen av alder, husholdningsstørrelse, inntekt og bosted 1967-1997. Regresjon. Standardiserte koeffisienter (Beta).

Avhengig: areal	1967	1973	1981	1988	1995	1997
Personen er 20-29 år	-,17	-,16	-,14	-,15	-,17	-,18
Husholdningsstørrelse	,22	,21	,29	,17	,30	,26
Inntekt*	,24	,28	,23	,33	,25	,22
Bor i storby	-,19	-,19	-,10	-,14	-,12	-,13
R2	,20	,22	,24	,25	,26	,24

Alle koeffisienter er signifikante på $P < .001$ -nivå.

*1967: Antatt inntekt, 1973/81/88/95: Husholdningens bruttoinntekt, 1997: Samlet inntekt, husholdning

Tabell 6 bekrefter i grove trekk at de bivariate sammenhengene vi fant i Tabell 3 også gjelder i regresjonsmodellen. Alder har hatt temmelig stabil selvstendig betydning gjennom hele perioden 1967-1997. Inntekt hadde størst effekt i 1988, på bekostning av betydningen av husholdningsstørrelse som da var svak. Ellers har inntekt og husholdningsstørrelse i grove trekk hatt samme betydning innbyrdes og totalt gjennom hele 30-års perioden. Ser vi bort fra 1988 vitner Tabell 6 om et overraskende stabilt forklaringsmønster for boligstørrelse gitt de variablene som er tatt med i modellen.

7 Oppsummering og konklusjoner

Innen levekårsforskningen anlegges sjelden så brede tidsperspektiv som i dette notatet. En analyseperiode på 30 år, kombinert med en "dobbel" tilnærming gjennom både tverrsnitts- og kohortanalyser, har stilt både datamaterialet og forskningsmetodene på prøve. Dette gjelder både i forhold til sammenlignbarhet og relativisering av variable der det generelle nivået har endret seg mye.

Boforholdsundersøkelsene som tidsserie

Et av formålene med notatet var å avgjøre i hvilken grad de ettervert så lange rekkene av boforholdsundersøkelser og levekårsundersøkelser er egnet til å analyseres som tidsserier. Erfaringen fra arbeidet med dette notatet viser at selv de eldste boforholdsundersøkelsene *er* brukbare til dette formål, i alle fall for de boforholdvariablene vi har sett på.

Konsumvekst, men ikke for unge?

Analysene dokumenterer at det har vært en viss generell vekst i eierandel og en betydelig økning i gjennomsnittlig boligstørrelse gjennom den 30-årsperioden vi tar for oss. Når husholdningene samtidig har blitt mindre blir konsumveksten meget stor. Men konsumendringene har dels gitt seg ulike utslag for ulike aldersgrupper og generasjoner. En påfallende trend er at andelen unge boligeiere falt etter 1988, mens andelen eldre eiere steg kraftig i samme periode. Samtidig har unge hengt noe etter i forhold til utviklingen i boligstørrelse. Bildet modereres når vi tar hensyn til at unges husholdninger har blitt mindre, men konklusjonene avhenger av på hvilken måte dette gjøres.

Konsistens vis-à-vis levekårsanalysene?

Analyseresultatene sammenfaller i grove trekk med tilsvarende analyser av levekårsundersøkelsene i Løwe (2001), men på flere områder kommer unge voksne noe bedre ut. For eksempel ble ikke unges boliger *mindre* på 1990-tallet, slik Løwe (2001) fant, og det var i samme periode en gunstigere utvikling i rom per person for både unge og nyetablerte. Videre synes ingen generasjoner å skille seg klart ut med hensyn til konsumheving i forhold til generasjonen før dem. Dessuten skjedde det en betydelig konsumvekst for unge fra 1967 til 1973, hvilket viser at 1973 muligens var et vel "gunstig" referansepunkt (som ble hyppig brukt i Løwe 2001, da dette var den første levekårsundersøkelsen).

7.1 Eldre boforholdsundersøkelser som analysegrunnlag

Foruten SSBs egne filer fra Boforholdsundersøkelsen 1995 og Levekårsundersøkelsen 1997 bygger notatet på analysefiler fra boforholdsundersøkelsene 1967, 1973, 1981 og 1988 som tidligere er bearbejdet av, og som ble stilt til disposisjon for dette prosjektet av, Norges byggforskning sinstitut (NBI). NBI uttrykte en viss usikkerhet omkring kvaliteten på de aller eldste datasettene. De gamle SSB-filene som disse opprinnelig er basert på er i SSBs forvaring, men finnes (foreløpig) ikke på et tilgjengelig analyseformat.

Verken boforholdsundersøkelsene eller levekårsundersøkelsenes tverrsnittsopplegg er designet med tanke på lange, konsistente tidsserier da både variabelutvalg og representasjonen av grupper (populasjon) veksler og er mer tilpasset aktuelle behov enn hensynet til sammenlignbarhet og kontinuitet. Selv tilsynelatende entydige variable som boligstørrelse og eierform kan gi misvisende utslag i en tidsserie fordi spørsmål omformuleres og sammenhengen og rekkefølgen spørsmålene stilles i endres fra undersøkelse til undersøkelse.

Analysene tyder på at de tre eldste boforholdsundersøkelsene (1967, 1973 og 1981) er fullt brukbare i alle fall til våre analyseformål. Dette gjelder selv på individnivå i de såkalte personfilene som er analysegrunnlaget for denne publikasjonen og der alle husholdningsmedlemmer inngår. I alle fall synes nivå og fordeling for de grunnleggende variablene vi har behandlet, og dels overført fra de mer innholdsrike husholdningsfilene til personfilene, å gi et representativt bilde av virkeligheten. Videre

vil en utilsiktet endring i representasjonen av ulike grupper kunne medføre problemer for sammenlignbarheten. Fordi vi systematisk har kontrollert for alder og også til en viss grad for husholdningsstørrelse er skjevheter og dermed behovet for vekting her ikke grundig vurdert.

7.2 Oppsummering av analyseresultatene

Når analyseresultatene nå skal oppsummeres er det verdt å minne om at analysen har person som enhet, og at tverrsnittstall som uttrykker forskjeller mellom aldersgrupper ikke kan generaliseres til å gjelde livsløpsendringer. Videre viser kohortanalysene bare hvordan gitte generasjoner har hatt det (innenfor analyseperioden), og kan ikke si noe om hvordan yngre kohorter vil få det senere. Tallene er for øvrig avgrenset til aldersfasen 20-79 år, og både institusjonsbeboere og hjemmeboende unge er utelatt fra beregningene.

En av to unge, og ni av ti middelaldrende og eldre, eier

Det har i hele analyseperioden 1967-1997, ikke overraskende, vært store boforholdsmessige kontraster mellom ulike livsfaser. I 1997 eide knapt halvparten av 20-29-åringene boligen sin, mot åtte av ti 30-39-åring og ni av ti i innen alle de eldre aldersgruppene. For eldre har det her vært en betydelig konsumvekst i siste halvdel av perioden, særlig de seneste ti årene.

Personer i 40-årene har alltid hatt de største boligene

Boligstørrelsen øker kraftig gjennom første halvdel av den delen av livsløpet vi behandler for alle kohorter vi her kan følge. Tverrsnittstall viser at 40-49 åringer har hatt de største boligene gjennom stort sett hele trettiårsperioden, med 50-59-åringene hakk i hel. 20-29-åringene har gjennom hele perioden hatt de aller minste boligene, med 70-79-åringene noe over.

Eldre reduserer ikke konsumet

Ser vi på kohortenes boligkarrierer avdekkes ingen tegn på at konsumet faller nevneverdig med alder sent i livsløpet, verken målt ved boligstørrelse eller eierandel. At eldre har mindre boliger enn yngre er en generasjonseffekt av at eldre aldersgrupper (som en konsekvens bla. av at nybygde boliger stadig har blitt større og eldre boliger dermed relativt mindre) tilhører kohorter med beskjedne boliger i forhold til samtiden. Sannsynligheten for å eie har økt raskt med alder tidligst i livsløpet for alle kohorter, og har etter en utflatning allerede ved 40-årsalderen holdt seg relativt konstant gjennom resten av livsløpet.

Økende eierandel, særlig dem som er født før 1950...

Blant alle voksne var drøyt syv av ti boligeiere i 1967 (andelseie inkludert), mot vel åtte av ti i 1997. Veksten er ikke overveldende, men for alle som er født før ca 1950 har det vært en klar økning i eierandel fra en generasjon til den neste ved samme alder. For dem som er født etter 1950 er bildet mer sammensatt.

-men kraftig fall i sannsynligheten for å eie blant unge på 1990-tallet

20-29-åringene hadde en god utvikling med større vekst i eierandel enn gjennomsnittet mellom 1967 og 1973, og mellom 1981 og 1988. Fra 1988 til 1995/1997 var utviklingen derimot mindre gunstig. Andelen eiere blant 20-29-åring sank i denne perioden fra 59 til 42 prosent. Også blant 30-39-åring var det en nedgang, og fallet var tydeligst blant par uten barn og aleneboende.

-og sterk Eiervekst blant eldre

Eierandelen blant eldre var på sin side i sterk vekst på 1990-tallet, og dels også på 1980-tallet. Mens syv av ti 70-79-åring var boligeiere i 1981, var åtte av ti boligeiere i 1995 og i 1997 var andelen tilsynelatende enda høyere. Utviklingen i de to ytterendene av livsløpet står dermed i sterk kontrast til hverandre.

Vekst i boligstørrelse...

Gjennomsnittsnormmannens bolig har vokst fra vel 90 kvadratmeter i 1967 til om lag 125 kvadratmeter i 1997. Når vi sammenligner noe eldre generasjoner innenfor aldersfasene over 30 år har veksten vært anselig fra en generasjon til den neste i samme alder. Særlig sterk var konsumøkningen for dem som ble født på 1930-tallet i forhold til tidligere generasjoner. I siste halvdel av 40-årene (alder) hadde sistnevnte generasjon omtrent 20 kvadratmeter større bolig enn dem som var født 10 år tidligere.

-men ikke for de yngste...

Mellom de yngste generasjonene er det liten eller ingen forskjell i absolutt boligstørrelse. For eksempel hadde ikke 1970-tallskohorten (inntil 1997) større bolig enn de to tidligere ti-årskohortene. Et viktig spørsmål er om dette er et klart uttrykk for at de unge "henger etter", og i hvilken grad det veies opp av at særlig unges husholdninger har blitt mindre og at andelen aleneboende unge har økt kraftig på (1980- og) 1990-tallet.

...så lenge vi ser bort fra husholdningsendringene

For boligareal *per husholdningsmedlem* (antall kvadratmeter delt på antall husholdningsmedlemmer) har det vært en betydelig vekst gjennom livsløpet for alle generasjoner, og fra en generasjon til den neste sammenlignet ved samme alder. Gitt dette enkle "husholdningsjusterte" målet finner vi ingen klar tendens til økende forskjeller mellom aldersgruppene verken for perioden sett under ett eller på 1990-tallet.

Trangboddhet er i dag forbeholdt unge

Andre mål som forutsetter stordriftsfordeler i boligkonsumet (at et par ikke "trenger" dobbelt så stor bolig som en enslig osv.) antyder at unge likevel har hatt en mindre gunstig utvikling enn gjennomsnittsnormmannen på 1990- og dels også på 1980-tallet. Andelen som bor trangt i betydningen *ett rom for aleneboende og ellers færre rom enn personer* har her sunket mer blant andre aldersgrupper og kohorter enn blant de yngste. Blant de tre eldste aldersgruppene var det så godt som ingen som bodde trangt i 1997.

Samme vekst i "ekvivalent" boligstørrelse gjennom livsløpet og mellom generasjonene

For i større grad å ta hensyn til stordriftsfordeler i boligkonsumet og redusere behovet for separate analyser for ulike husholdningstyper har vi forsøksvis benyttet et mål for "ekvivalent" boligstørrelse. En antakelse/forutsetning om stordriftsfordeler som øker i stadig mindre grad jo større husholdningen er ivaretas ved å dele arealet på *kvadratrot* av antall husholdningsmedlemmer. Gitt denne parameteren synes unge å ha hatt en *noe* svakere utvikling enn andre på 1990-tallet. En kohortanalyse av samme konsummål viser imidlertid i grove trekk at *alle kohorter* har hatt den *samme vekstraten* (stigningstall) gjennom livsløpet, og det *samme forspranget* på forrige kohort i alle aldersfaser.

Unge har lenge hengt stadig lenger etter i "samtdsrelativ" boligstørrelse

En analyse av aldersgruppenes plass i *den til enhver tid gjeldende fordelingen* av absolutt boligstørrelse viser at unge stadig har tapt posisjon helt siden 1973. En kohortanalyse av samme mål avdekker en omvendt-U-formet gjennomsnittlig karrierebane med små forskjeller kohortene imellom, men der den alderen man ligger best an i fordelingen av boligareal (toppen av boligkarrieren) nås stadig tidligere i livsløpet. Ved disse beregningene er det ikke tatt hensyn til husholdningssammensetning. Målt ved "samtdsrelativt" areal *per husholdningsmedlem* har de tre yngste aldersgruppene hatt et bemerkelsesverdig likt konsumnivå seg imellom, og utviklingen har for disse vært preget av en viss forbedring i stilling gjennom det meste av perioden.

Konsumkarrieren avhenger av om, og hvordan en korrigerer for husholdningsstørrelse

Alle kohortanalyser av samtdsrelativ boligstørrelse gir svært sammenfallende karrierebaner kohortene imellom. Dersom det omvent U-formete mønstret for (samtdsrelativ) absolutt boligstørrelse korrigeres for husholdningsstørrelse, men uten at stordriftsfordeler medregnes, fremtrer en S-formet karrierekurve med stillstand tidligst i livsløpet etterfulgt av vekst fra 40-årsalderen som siden avtar. Under forutsetning om stordriftsfordeler i følge kvadratrotprinsippet fremtrer en jevn vekst gjennom

livsløpet fram til 60-årsalderen, hvoretter ens posisjon i den til enhver tid gjeldende fordelingen av boligstørrelse stabiliseres.

Vekst og fall i unges posisjon på eiermarkedet

En analyse av unges samtidsrelative posisjon på eiermarkedet viser at denne var betraktelig bedre i perioden 1973-1988 enn både i slutten og begynnelsen av 30-årsperioden.

Alder har hatt stabil betydning for boligstørrelsen

En regresjonsanalyse viser at personlig alder hadde uendret selvstendig betydning for boligstørrelse gjennom hele perioden 1967-1997 under kontroll for bosted, husholdningsstørrelse og inntekt.

7.3 Konklusjon og forbehold

Etter en sterk vekst i andelen unge boligeiere på midten av 1980-tallet falt eierandelen blant unge etter 1988, samtidig som den steg kraftig blant eldre. I samme periode (1988-1997) var veksten i boligstørrelse svakere for unge enn for andre aldersgrupper. Dette vitner om at unges boligkonsum i deler av 30-årsperioden vi tar for oss, og særlig mellom 1988 og 1997, ikke holdt tritt med den generelle veksten på dette viktige levekårsområdet. Utviklingen må sees i sammenheng med at den jevne 20-29-åring fikk redusert kjøpekraft og boligbehov, som følge av lenger utdanning og utsatt familieetablering.

Analysene har bekreftet at boforhold er sterkt betinget av livsfase, og har antydnet at alder/generasjon gjennom tredveårsperioden 1967-1997 har spilt en relativt *stabil* rolle for denne siden ved samfunnets økonomiske lagdeling. Notatet har riktignok bare omhandlet det vi kan kalle *resultatsiden* av boligkonsumet. Et mer komplett bilde av konsumutviklingen fordrer at også kostnadssiden, og da i første rekke *boutgiftene*, må tas med i betraktningen. Dersom visse aldersgrupper eller kohorter har hatt betydelige endringer i boutgiftene vil dette kunne endre inntrykket av utviklingen i sammenhengen mellom boligkonsum og generasjon. Foreløpige analyser tyder på at de aldersgrupper som ikke har fått bedret sin stilling på boligmarkedet, unge voksne, har hatt en uforholdsmessig sterk økning i boutgiftene, særlig i perioder da konsumet var i vekst "på resultatsiden" (Løwe 2002c).

Videre er boligpreferanser og regionale skillelinjer relevante faktorer for dette notatets problemfelt. Det kan nevnes at utviklingen bare i liten grad synes å skyldes endrete preferanser (i retning av leie og mindre boliger), eller økt flytting til storbyområdene blant unge (Løwe 2001, 2002 og 2002b). En videreføring fram til 2001 av de viktigste trendene i dette notatet er under arbeid (Løwe 2003).

Vedlegg

Beregningsgrunnlag og gjennomsnittsalder innen de aldersgrupper og kohortgrupperinger som inngår i analysene, samt en del bakgrunnstall og tallgrunnlag for figurene gjengis her. Med mindre andre betingelser er presisert er hjemmeboende unge utelatt og beregningene begrenset til aldersområdet 20-79 år.

Tabell 7 Beregningsgrunnlag innen de benyttede ti-års aldersgrupper på ulike undersøkelsestidspunkt. Personer.

Alder:	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79	20-79	Vektet
1967	635	865	1125	1088	884	524	5121	nei
1973	894	939	975	1031	839	514	5192	nei
1981	510	823	564	649	611	483	3640	nei
1988	1074	1721	1515	1098	1232	957	7596	ja*
1995	465	707	629	437	335	311	2884	nei**
1997	474	660	628	477	345	263	2847	nei

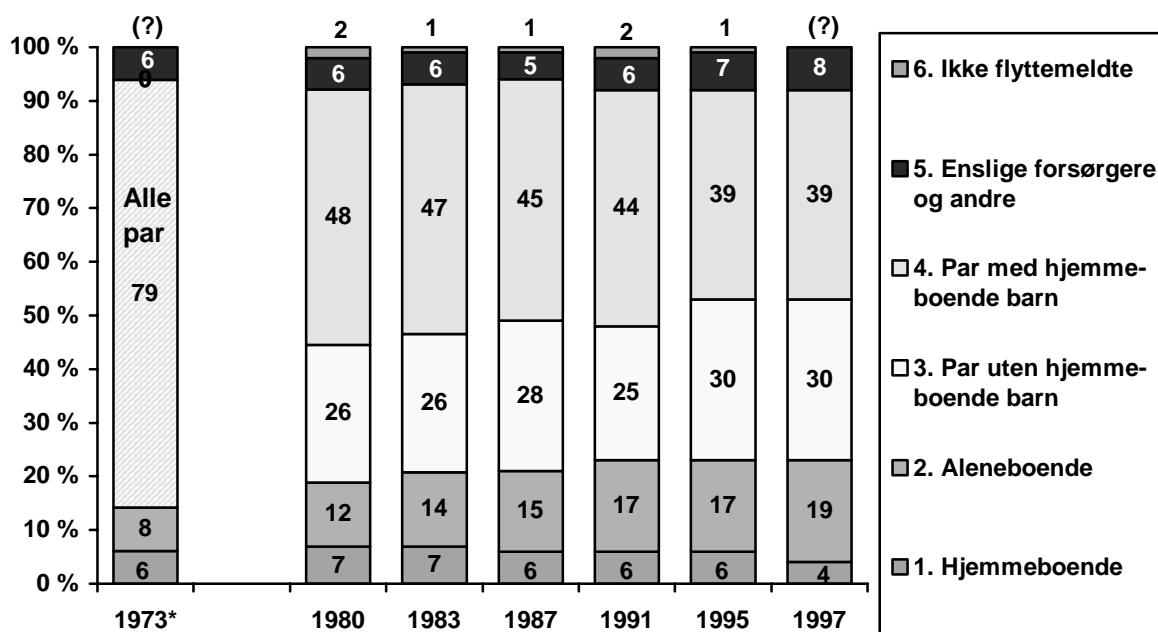
*Vekt korrigerer for at Oslo og Akershus er overrepresentert, og for frafall (gift/ikke gift, alder, kjønn).

**Beregninger i notatet baseres på grunnutvalget (tilleggs- og ekstrautvalg fra storbyene holdes utenfor).

Tabell 8 Beregningsgrunnlag innen de benyttede ti-års fødselskohorter på ulike undersøkelsestidspunkt. Personer.

Født:	Før 1901	1901-1910	1911-1920	1921-1930	1931-1940	1941-1950	1951-1960	1961-1970	1971-1980
1967	775	952	1124	1057	828	385	0	0	0
1973	338	723	995	1025	904	1035	172	0	0
1981	0	417	622	642	574	789	578	18	0
1988	0	148	1087	1189	1103	1616	1679	774	0
1995	0	0	123	372	340	535	705	653	156
1997	0	0	70	290	365	548	622	654	298

Figur 34 Husholdningssammensetning i levekårsundersøkelsene. Andel personer i alderen 20-79 år som tilhører ulike husholdningstyper 1973-1997. Hjemmeboende er inkludert.

*Begrensninger i datamaterialet i 1973 gjør at det ikke er mulig å avgjøre om man har hjemmeboende barn eller ikke. Videre er par noe snevert definert som gifte eller "personer som bor sammen som ektefolk og selv oppfatter seg som ektefolk uten å være gift i juridisk forstand" i 1973. Det er heller ikke mulig å identifisere (og utelukke) ikke flyttemeldte i 1973. Det samme gjelder for 1997.

Tabell 9 Aldersfordeling (andel i ulike aldersgrupper) på ulike undersøkelsestidspunkt. År. Boforholdsundersøkelsene og levekårsundersøkelsene.

-----Boforholdsundersøkelsene -----							
	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79	20-79
1967	12	17	22	21	17	10	100
1973	17	18	19	20	16	10	100
1981	14	23	15	18	17	13	100
1988	14	23	20	14	16	13	100
1995	16	25	22	15	12	11	100
1997	17	23	22	17	12	9	100
-----Levekårsundersøkelsene -----							
	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79	20-79
1973	17	16	20	21	17	10	100
1980	19	22	15	19	17	9	100
1983	18	24	16	16	16	11	100
1987	17	24	17	15	16	11	100
1991	17	23	21	14	14	11	100
1995	18	23	22	14	12	11	100

Tabell 10 Gjennomsnittlig aldersfordeling i boforholdsundersøkelsene 1973-1995 og levekårsundersøkelsene 1973-1995. Prosent.

	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79
Boforhold	15	22	19	17	15	12
Levekår	18	22	19	17	15	11

Tabell 11 Gjennomsnittsalder innen de benyttede ti-års aldersgrupper på ulike undersøkelsestidspunkt. År. *

	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79	20-79
1967	25	34	45	54	64	74	47
1973	25	35	45	55	64	74	49
1981	26	34	44	55	64	74	49
1988	26	35	44	55	65	74	48
1995	26	35	44	54	65	74	46
1997	25	34	44	54	64	74	46

*Eventuelle avvik undersøkelsene imellom kan påvirke resultatene og bør tas hensyn til ved tolkningen av disse. Avvikene er som vi ser helt ubetydelige.

Tabell 12 Gjennomsnittsalder innen de benyttede ti-års fødselskohorter på ulike undersøkelsestidspunkt. År. *

	>1901	1901-1910	1911-1920	1921-1930	1931-1940	1941-1950	1951-1960	1961-1970	1971-1980
1967	72	61	51	41	31	24	-	-	-
1973	76	67	57	48	37	28	21	-	-
1981	-	75	65	56	45	35	27	-	-
1988	-	79	72	62	52	42	33	25	-
1995	-	-	77	70	59	49	39	30	23
1997	-	-	(78)	71	61	51	41	32	24

*Tabellen er grunnlag for kohortfigurene i denne publikasjonen.

Tabell 13 Andel som bor "trangt" og "romslig" 1967-1997. Endringer målt ved prosentdifferanser.

	Andel som bor trangt*		Andel som bor romslig**		Reduksjon i andelen trangbodde	Økning i romslig-andelen
	1967	1997	1967	1997		
20-79	34	7	23	55	27	32
20-29	60	16	6	25	44	19
30-39	53	11	11	38	42	27
40-49	40	6	15	53	34	38
50-59	21	2	33	78	19	45
60-69	16	1	38	82	15	44
70-79	17	1	38	75	16	37

*husholdningen disponerer færre beboelsesrom (pluss smårom og kjøkken) enn det er personer i husholdningen, eller ett rom for enpersonhusholdninger.

**husholdningen disponerer minst to rom mer enn tallet på husholdsmedlemmer.

Tabell 14 Andel som bor trangt og andelen som bor romslig i ulike aldersgrupper 1967-1997. Prosent.

Andel som bor trangt*	1967	1973	1981	1988	1995	1997
Alle 20-79	34	25	13	8	7	7
20-29	60	38	19	17	16	16
30-39	53	38	18	12	11	11
40-49	40	32	17	9	6	6
50-59	21	17	10	4	1	2
60-69	16	10	6	3	1	1
70-79	17	11	7	3	2	1
Andel som bor romslig** Alle 20-79	23	27	37	45	56	55
20-29	6	15	17	26	31	25
30-39	11	13	21	30	39	38
40-49	15	18	30	35	53	53
50-59	33	32	45	61	77	78
60-69	38	49	57	67	80	82
70-79	38	46	58	65	78	75

*husholdningen disponerer færre beboelsesrom (utenom smårom og kjøkken) enn det er personer i husholdningen, eller ett rom for enpersonhusholdninger.

**husholdningen disponerer minst to rom mer enn tallet på husholdsmedlemmer.

Tabell 15 Husholdningstype for uvektete og vektete utvalg. Boforholdsundersøkelsene 1967, 1973 og 1981. Prosent.

	1967		1973		1981	
	uvektet	vektet	uvektet	vektet	uvektet	vektet
Hjemmeboende	11	11	9	9	13	13
Aleneboende	7	8	9	11	10	11
Par uten hjemmeboende barn	19	19	24	25	23	24
Par med hjemmeboende barn	54	53	54	50	50	47
Enslige forsørgere og andre	10	10	5	6	5	5

Tabell 16 Husholdningsstørrelse for uvektete og vektete utvalg. Boforholdsundersøkelsene 1967, 1973 og 1981. Prosent og personer.

	1967		1973		1981	
	uvektet	vektet	uvektet	vektet	uvektet	vektet
1 person	7	8	9	11	11	12
2 personer	26	26	27	28	29	29
5+ personer	24	23	20	19	15	15
Snitt	3,4	3,4	3,3	3,2	3,1	3,1

Referanser

- Andersen, A.S. (2002): *Yngre på boligmarkedet 1987-1997*. Rapport 2002/12. Statistisk sentralbyrå.
- Brekke, K. B. & R. Aaberget: *Ekvivalensskala og velferd*. Notat 1998/78. Statistisk sentralbyrå.
- Buhman, B., L. Rainwater, G. Schmaus, T.M. Smeeding (1988): "Equivalence scales, well-being, inequality and poverty: Sensitivity estimates across ten countries using the Luxemburg Income Study (LIS) database". *Review of Income and Wealth* 34. 115-142.
- Hirsh, F. (1976): *Social limits to growth*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.
- Lind, J.T. (2000): *The Use of Household Welfare Functions to estimate Equivalence Scales*. Documents 16/2000. Statistisk sentralbyrå.
- Løwe, T. (2001): *Boligkonsum og husholdningsstruktur; Livsfase- og generasjonsendringer i perioden 1973-1997*. Rapport 2001/24. Statistisk sentralbyrå.
- Løwe, T. (2002): *Boligkonsum og -preferanser i et aldersperspektiv*. Notat 2002/59. Statistisk sentralbyrå.
- Løwe, T. (2002b): *Boligkonsum og livsløp i byen og på landet*. Notat under utgivelse. Statistisk sentralbyrå.
- Løwe, T. (2002c): *Økonomiske levekår i et bolig- og livsløpsperspektiv*. Notat under arbeid. Statistisk sentralbyrå.
- Løwe, T. (2003): *Boligkonsum og livsløp*. Artikkel under arbeid. (Økonomiske analyser, SSB, e.l.)
- Statistisk sentralbyrå (1968): *Boligundersøkelsen oktober 1967*. Rapport fra kontoret for intervjuundersøkelser Nr. 3.
- Statistisk sentralbyrå (1996): *Statistisk årbok 1996*, NOS C314, Norges offisielle statistikk.
- Statistisk sentralbyrå (1997): *Statistisk årbok 1997*, NOS C398, Norges offisielle statistikk.
- Statistisk sentralbyrå (1998): *Boforholdsundersøkelsen 1995*, NOS C465, Norges offisielle statistikk.

De sist utgitte publikasjonene i serien Notater

- 2002/38 N. Arnesen, G. Daugstad, O.E. Hallingstad, E. Skretting Lunde og B.Vold: Kvalitetssikring i KOSTRA. Forslag til dokumentasjonsrutiner med erfaring fra FylkesKOSTRA-helsetjenester, somatikk. 54s.
- 2002/39 H. Moafi: Omlegging av folkehøgskolestatistikk. Overgang til elektronisk rapportering. 31s.
- 2002/40 Ø. Kleven: Mediebrukundersøkelsen 2001. Dokumentasjonsrapport. 43s.
- 2002/41 Ø. Kleven: Samordnet levekårsundersøkelse 2000 - panelundersøkelsen. Dokumentasjonsrapport. 129s.
- 2002/42 L. Solheim: Foreløpige tall i FoB2001 Utvalg, vekter, estimering og usikkerhet. 64s.
- 2002/43 A. Andersen, E. Birkeland, J. Epland og M. I. Kirkeberg: Økonomi og levekår for ulike grupper trygdemottakere 2001. Foreløpig rapport. 214s.
- 2002/44 E.E. Eibak og R. Johannessen: Forventningsindikator - konsumprisene. Mai-november 2002. 16s.
- 2002/45 D. Quang Pham: Konkrete problemer med sesongjustering i SSB. 189s.
- 2002/46 A. Akselsen, G. Dahl og B.R. Joneid: FD - Trygd. Dokumentasjonsrapport. 1992-1997. 48s.
- 2002/47 J. Kristiansen: Visualisering av statistikk. Fra tabell til diagram. 40s.
- 2002/48 A. Finstad: Utslippsfaktorer for benzen. 18s.
- 2002/49 T. Bye, K.M. Heide og E. Holmøy: Transportutvikling i langsiktige fremskrivninger for norsk økonomi. Prosjektnotat til ECON. 30s.
- 2002/50 L. Solheim, M.I. Faldmo og D. Sve: Foreløpige tall i Jordbrukstelling 1999. Dokumentasjon av metoder og produksjon. 68s.
- 2002/51 KOSTRA: Arbeidsgrupperapporter 2002. 219s.
- 2002/52 Årsrapport 2001 Kontaktutvalget for helse- og sosialstatistikk. 35s.
- 2002/53 E. Dalheim: En skjemabasert komplettering av registeret over befolkningens høyeste utdanning - Opplysninger om opplæring, skolegang og utdanning 1999. 59s.
- 2002/54 O. Klungøy: Lineære modeller - Av høyeste rang -. 75s.
- 2002/55 G. Dahl: Innvandrere og trygd. 28s.
- 2002/56 L. Vågane: Samordnet levekårsundersøkelse 2001 - tverrsnittsundersøkelsen. Dokumentasjonsrapport. 121s.
- 2002/57 A-K. H. Grorud: Bedrifts og foretaksregisteret. Regler og rutiner for ajourhold. Oppdatert versjon september 2002. 94s.
- 2002/58 S.I. Pedersen og L. Solheim: Arveavgiftsundersøkelsen. 50s.
- 2002/59 T. Løwe: Boligpreferanser og livsfase. 29s.
- 2002/60 T. Hoel: Cai2000 - Sentraladministrasjon . Systemdokumentasjon. 128s.
- 2002/61 H.C. Hougen, Ø. Kleven og S. Opdahl: Undersøkelse om livsløp og helse blant 55-årige menn 2001. Dokumentasjonsrapport. 68s.
- 2002/62 H.C. Hougen: Den nasjonale reisevaneundersøkelsen 2001. Dokumentasjonsrapport. 114s.
- 2002/63 T.M. Normann: Omnibusundersøkelsen mai/juni 2002. Dokumentasjonsrapport. 53s.
- 2002/64 V.V.H. Bloch: Arealbruksstatistikk for tettsteder. -Områdemodellering. 38s.